

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**NABUCCO PROJESİ'NİN
(TÜRKİYE'DEN AVRUPA'YA DOĞAL GAZ TAŞINMASI
PROJESİ) GERÇEKLEŞEBİLİRLİĞİ VE TÜRKİYE'YE
SİYASİ AÇIDAN KATKISI
(Yüksek Lisans Tezi)**

Tezi Hazırlayan : **Sadri Şeref ÖZEL**

İSTANBUL, 2009

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**NABUCCO PROJESİ'NİN
(TÜRKİYE'DEN AVRUPA'YA DOĞAL GAZ TAŞINMASI
PROJESİ) GERÇEKLEŞEBİLİRLİĞİ VE TÜRKİYE'YE
SİYASİ AÇIDAN KATKISI**
(Yüksek Lisans Tezi)

Tezi Hazırlayan :
Sadri Şeref ÖZEL
Öğrenci No:
060771154

Danışman :
Yrd. Doç. Dr. Hüseyin LATİF

İSTANBUL, 2009

YEMİN METNİ

Sunduđum Yüksek Lisans Tezimi, Akademik Etik İlkelerine bağlı kalarak, hiç kimseden akademik ilkelere aykırı bir yardım almaksızın bizzat kendimin hazırladığına and içerim.//.....//.....

Aday : Sadri Şeref ÖZEL

NABUCCO PROJESİ'NİN
(TÜRKİYE'DEN AVRUPA'YA DOĞAL GAZ TAŞINMASI PROJESİ)
GERÇEKLEŞEBİLİRLİĞİ VE TÜRKİYE'YE SİYASİ AÇIDAN KATKISI

Tezi Hazırlayan : Sadri Şeref ÖZEL

Özet

Nabucco Projesi; Ortadoğu ve Hazar Bölgesi doğal gaz rezervlerini Avrupa pazarlarına bağlamayı öngören bir, “doğal gaz taşıma projesi”dir. Projenin başlangıç ülkesi Türkiye olup, Proje kapsamında temin edilecek doğal gazın; Türkiye’den başlayarak, Bulgaristan, Romanya ve Macaristan üzerinden Avusturya’ya ulaştırılarak, ilk etapta güzergâh üzerindeki ülkelerin gaz ihtiyacının karşılanması, takip eden yıllarda ise Avusturya'nın Avrupa'da önemli bir doğal gaz dağıtım noktası olma özelliğinden de faydalanılarak diğer ülkelerin gaz taleplerindeki gelişmelere göre Batı Avrupa'ya ulaştırılması amaçlanmaktadır. Yaklaşık uzunluğu 3.300 km. olan Proje'nin maksimum kapasitesinin 31 milyar m³/yıl olması ve 2012 yılında başlangıç kapasitesi ile devreye alınması planlanmaktadır. Mevcut şartlara bakıldığında, Azerbaycan Şah Deniz, Türkmenistan ve diğer Trans-Hazar kaynakları ile İran gazının taşınması öngörülmektedir. Uzun vadede Irak ve Suriye üzerinden Mısır gaz kaynağı başta olmak üzere diğer çevre ülke kaynaklarından da gaz taşınması planlanmaktadır. Proje çalışmaları Şubat 2002’de, BOTAŞ, Bulgargaz (Bulgaristan), Transgaz (Romanya) ve OMV (Avusturya) şirketleri arasında yapılan görüşmeler sonucunda oluşturulan çalışma grubu ile başlatılmış ve MOL (Macaristan) şirketinin de katılımı ile beş ülkenin ortak olduğu “Nabucco Gas Pipeline International Ltd.” isimli şirket kurulmuştur. 2008 yılında Alman RWE firmasının katılımıyla ortak şirket (ülke) sayısı altıya yükselmiştir. Avrupa'nın doğal gaz arzına “kaynak çeşitliliği” yaratmak üzere başlatılan proje çalışmalarında, halen projeye hangi ülkelerden doğal gaz arzı sağlanacağı ve doğal gazın hangi güzergâhlardan geçirilerek Avrupa pazarlarına ulaştırılacağı konusundaki çalışmalar devam etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Nabucco, Doğal Gaz, Boru Hattı, Proje, Kaynak

THE FEASIBILITY AND POLITICAL CONTRIBUTION OF NABUCCO PROJECT (NATURAL GAS TRANSPORTATION FROM TURKEY TO EUROPE) TO TURKEY

Presented by : Sadri Şeref ÖZEL

Abstract

The Nabucco Project is a “natural gas transporting project”, which is foreseen to connect the Middle East and Caspian natural gas reserves to the European Market. The beginning country of the project is Turkey; thus, it is aimed to transport the obtained natural gas through this Project starting from Turkey, along Bulgaria, Romania and Hungary and finally to Austria; firstly in order to cover the gas demand of the countries mentioned and then in the following years, it is aimed to make use of the feature of Austria being an important gas hub in Europe for the transportation of natural gas to the western European countries according to the improvements on demand. It is planned that the project with a length of approximately 3.300 km reaches the maximum capacity of 31 billion m³/year and starts operating in 2012 with the initial capacity. Considering the present conditions, it is planned to transport the gas of Azerbaijan, Turkmenistan, Iran and other Trans-Caspian resources. In a long period, it is also planned to transport the gas from the resources of Egypt and other surrounding countries along the line in Iraq and Syria. The project has been initiated after the negotiations between BOTAŞ and firms called BULGARGAZ (Bulgaria), TRANSGAZ (Romania) and OMV (Austria) and the formation of a working group in February, 2002. With the involvement of MOL (Hungary), all five countries have founded a limited company called “Nabucco Gas Pipeline International Ltd”. The number of countries (shareholders) of the company rose to six with the involvement of the German company called RWE. Within the project, which has been initiated to create “resource varieties”, the studies on the route of the pipeline to transport the gas, and the supplying countries are still being carried out.

Keywords: Nabucco, Natural gas, Pipeline, Project, Resource

İÇİNDEKİLER

Yemin Metni	
Jüri Sayfası	
Türkçe Özet ve Anahtar Kelimeler	
İngilizce Özet ve Anahtar Kelimeler (Abstract)	
Tablolar Listesi	III
Şekiller Listesi	IV
Kısaltmalar	V
Giriş	1
1. NABUCCO PROJESİ'NİN DOĞUŞU	4
1.1. Projenin Ortaya Çıkış Sebepleri ve Tarihçesi	4
1.2. Avrupa Birliği'nin Doğal Gaz İhtiyacı ve Mevcut Durumu	8
1.2.1. AB'nin Konut ve Ticari Sektörlerindeki Doğal Gaz Talebi	10
1.2.2. AB'nin Endüstriyel Sektöründeki Doğal Gaz Talebi	11
1.2.3. AB'nin Elektrik Santrallerindeki Doğal Gaz Talebi	11
1.2.4. Avrupa Birliği'nin Doğal Gaz Arz Durumu	12
1.2.5. Projenin Avrupa Birliği Açısından Önemi	14
2. NABUCCO PROJESİ'NE KATILAN ÜLKELER	23
2.1. Türkiye	23
2.2. Bulgaristan	27
2.3. Romanya	28
2.4. Macaristan	29
2.5. Avusturya	31
2.6. Projeye Yeni Ortak Arayışları ve 6 ncı Ortak Almanya	33

3. NABUCCO PROJESİ'NE DOĞAL GAZ VERMESİ DÜŞÜNÜLEN GÜZERGÂHLAR	
3.1. Azerbaycan – Türkiye (Şah Deniz) Doğal Gaz Boru Hattı	35
3.2. Türkmenistan – Türkiye (Trans – Hazar) Doğal Gaz Boru Hattı	41
3.3. İran – Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı	48
3.4. Irak – Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı	55
3.5. Mısır – Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı	57
3.6. Rusya Güzergâhı (Güney Akım Doğal Gaz Boru Hattı)	58
3.7. Rusya Güzergâhı (Mavi Akım – 2 Doğal Gaz Boru Hattı)	63
4. NABUCCO PROJESİ'NE RUSYA ve ABD'NİN BAKIŞI VE ETKİLERİ	66
4.1. Rusya	66
4.2. A.B.D	72
5. NABUCCO PROJESİ'NİN TÜRKİYE AÇISINDAN ÖNEMİ VE TÜRKİYE'YE SİYASİ AÇIDAN KATKISI	77
Sonuç	83
Kaynakça	87
Özgeçmiş	92

TABLolar LİSTESİ

<u>Tablo No :</u>	<u>Sayfa</u>
1. AB Ülkeleri Doğal Gaz Payının Yükselişi (2005-2030)	9
2. AB Ülkeleri Doğal Gaz Talebinin Sektörlere Dağılımı (2005-2030)	10
3. AB Dışındaki Ülkelerden Doğal Gaz İthal Oranı	13
4. AB Ülkelerinin Doğal Gaz İthal Ettiği Ülkeler ve İthalat Miktarları (2007)	16
5. Rusya'dan İthal Edilen Doğal Gazın Toplam Tüketim İçindeki Payı	17
6. Yıllar İtibarıyla Doğal Gaz ve LNG Alım Miktarları "İthalat" (Milyon m ³)	25
7. Doğal Gaz Talep Tahmin ve Doğal Gaz İhracat Miktarları (Milyon Sm ³)	26
8. Kontrata Bağlanmış Arz Miktarları (Milyon Cm ³)	26
9. Doğal Gaz Alım Anlaşmaları	27

ŞEKİLLER LİSTESİ

<u>Şekil No :</u>	<u>Sayfa</u>
1. Nabucco Doğal Gaz Boru Hattı Güzergâhı	5
2. Nabucco Doğal Gaz Boru Hattı İnşaatının Zaman Çizelgesi	8

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
a.g.y.	Adı Geçen Yer
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
Bcm	Billion Cubic Meters – Milyar Metre Küp
BM	Birleşmiş Milletler
BOTAŞ	Boru Hatları ile Petrol Taşıma Anonim Şirketi
BP	British Petroleum
BTC	Bakü Tiflis Ceyhan
BTE	Bakü Tiflis Erzurum
Cm ³	Kontrat Metre Küp (9000 Kilokalori / Metre Küp)
DEPA	Yunanistan Doğal Gaz Şirketi
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
EBRD	European Bank for Reconstruction and Development
EGAS	Egyptian Natural Gas Holding Company
GAIL	Gas Transmission and Marketing Company in India
GDF	Gas de France

IEA	International Energy Agency
INOGATE	Interstate Oil and GAS Transport to Europe
JBIC	Japan Bank for International Cooperation
LNG	Liquefied Natural Gas – Sıvılaştırılmış Doğal Gaz
MOL	Macaristan Petrol ve Doğal Gaz Şirketi
Mtoe	Million Tones Of Oil Equivalent
NEK	Bulgaristan Elektrik Kurumu
OIEC	İran Oil Industries Engineering & Construction
OMV	Avusturya Petrol ve Doğal Gaz Şirketi
PGNIG	Polish Oil and Gas Exploration and Production Company
PSA	Production Sharing Agreement-Üretim Paylaşma Anlaşması
RWE	Alman Elektrik ve Doğal Gaz Şirketi
Sm ³	9155 Kilo kalori / Metre Küp
SOCAR	Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Petrol Şirketi
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
Tcm	Trillion Cubic Meters – Trilyon Metre Küp
TEN	Trans European Network programme
TPAO	Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
YDGBH	Yunanistan Doğal Gaz Boru Hattı

GİRİŞ

Fosil kaynaklı bir enerji yakıtı olan “doğal gaz”; çok eski çağlardan bu yana bilinmesine ve farklı şekillerde kullanılmasına rağmen, modern anlamda sanayileşme dönemiyle birlikte hayatımıza girmeye başlamıştır. Dünyada doğal gazın önemli bir enerji aktörü olarak sahneye çıkışı ise, 1970’lerde başlayan petrol krizinden sonra olmuş ve özellikle sanayileşmiş Avrupa ülkeleri doğal gaz kullanmaya yönelmişlerdir. Ekonomide doğal gaz, temelde yakıt olarak kullanılmakla birlikte, 1980’lerden sonra doğal gazın çeşitli alanlarda kullanımı daha çok artmıştır.¹

Kısa ve orta vadede petrolle yaşayacağımız gerçeğini değiştirmese de 21’nci yüzyılın bayrak yakıtı olacak olan doğal gaz,² ilk olarak 1987 yılında Türk tüketicisiyle tanışmış ve o günden itibaren de giderek artan bir şekilde günlük hayatımızın bir parçası olmaya başlamıştır.

SSCB’nin dağılmasıyla birlikte, Rusya’nın yanında, birçok yeni kurulan devlet uluslararası sahneye çıkarken, petrol ve doğal gaz kaynakları açısından zengin rezervlere sahip olan Hazar ülkelerinin bağımsızlıklarını elde etmesi; enerji kaynakları açısından zengin bir bölge olan Orta Doğu ülkelerinin yanında, Rusya’yla birlikte Hazar Bölgesi’ne de, gözlerin çevrilmesini sağlıyordu.

İlerleyen zaman içerisinde petrol ve doğal gaz gibi enerji kaynaklarında yeni rezervlerin bulunması, eski sahaların geliştirilmesi ve yeni sahalarındaki rezervlerin çıkarılması için özellikle ABD ve AB ülkelerine ait çok uluslu şirketlerin yatırım yapma çabaları artarken başka bir faktör de uluslararası enerji ilişkilerinde bir mücadele konusu olarak gittikçe önemini artırıyordu. Mücadelenin konusu; özellikle petrol ve doğal gazın, çıkarıldıkları bölgelerden, bu enerji kaynaklarına ihtiyacı olan ülkelere doğru nasıl ve hangi güzergâhlardan ulaştırılacağı konusuydu.

¹ Dokuzlar Bircan, Dünya Güç Dengesinde Yeni Silah Doğal Gaz (Orta Asya’dan Avrupa’ya), IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2006, s. 21.

² Pala Cenk, 20. Yüzyılın Şeytan Üçgeni ABD-Petrol-Dolar Petrol Krizlerinin Perde Arkası, 2. Baskı, Yasak Elma Yayınları, İstanbul, 2007, s. 198.

Petrol ve doğal gazın çıkarıldıkları bölgelerden uluslararası pazarlara iletilmesi için çeşitli projeler üretilirken, bu projelerin hayata geçirilmesi de bazen uzun yılları bulan, devletler arasındaki karmaşık diplomatik mücadeleler ve teknik çalışmalar sonucunda başarıya ulaşırken; kimi projeler de enerji tarihinin sayfaları arasında sadece bir “proje” olarak kalmaya mahkûm oluyordu.

Bu çalışmanın konusunu oluşturan “Nabucco Projesi”; Avrupa’nın gelecekte artarak devam edecek olan doğal gaz talebinin karşılanmasında, Hazar ve Orta Doğu Bölgesi doğal gaz kaynaklarının, Türkiye üzerinden Avrupa’ya taşınması için 2002 yılında çalışmaları başlatılmış olan bir “doğal gaz boru hattı ile taşıma projesi”dir.

Nabucco Projesi; Avrupa’nın gelecekteki doğal gaz arzına sağlayacağı katkının öneminden ve Türkiye’nin, Hazar ve Orta Doğu doğal gaz kaynaklarının Avrupa pazarlarına ulaştırılmasında bir transit ve gelecekte merkez ülke olma hedefine sağlayacağı katkının önemi açısından, çalışma konusu olarak seçilmiş ve incelenmiştir.

Bu çalışma, “Türkiye’den Avrupa’ya Doğal Gaz Taşıma Projesi olan Nabucco Projesi’nin Gerçekleşmesi “ varsayımından yola çıkılarak yapılmış ve çalışmanın içeriği ile bölümlendirmenin yapılması da bu varsayımın test edilmesine yönelik olarak hazırlanmıştır.

Çalışmanın 1nci bölümünde Nabucco Projesi’nin ortaya çıkış sebepleri ve tarihçesinden bahsedilmiş, istatistikî bilgiler çerçevesinde Avrupa’nın doğal gaz ihtiyacı ve mevcut durumu ortaya konarak, projenin Avrupa açısından önemi açıklanmıştır.

2nci bölümde Türkiye’nin yaptığı doğal gaz anlaşmaları ile geçmişten günümüze arz ve talep açısından mevcut istatistikî bilgiler verilerek, Nabucco hattının üzerinden geçeceği ülkeler ve aynı zamanda projenin de ortakları olan ülkelerin sırasıyla doğal gazdaki arz, talep ve tüketim bilgileri çerçevesinde, proje içindeki durumları ve projenin geleceğine ilişkin etkileri kısaca değerlendirilmiştir.

3ncü bölümde ise Nabucco Projesi’ne doğal gaz vermesi düşünülen güzergâhlar sıralanarak, bu güzergâhların başlangıç noktası ve Nabucco Projesi’nin arz kaynağı olan ülkelerin, doğal gazdaki arz, talep ve üretim durumları ortaya konarak bahse konu güzergâhların tarihsel gelişimi incelenmiş ve halen mevcut ya da mevcut olmayan bu güzergâhların, Nabucco Projesi’nin gerçekleşmesindeki (ya da gerçekleşmemesinde) paylarının ve etkilerinin neler olduğu değerlendirilmiştir.

4ncü bölümde Rusya’nın ve ABD’nin Nabucco Projesi’ne karşı bakışları ve projenin tarihsel gelişimi içerisinde projeye olan etkileri değerlendirilmiştir.

5nci bölümde projenin Türkiye açısından önemine değinilmiş ve Türkiye'ye sağlayacağı siyasi katkı değerlendirilmiştir.

Sonuç bölümünde ise bugün itibarıyla gelinen son noktada Nabucco Projesi'nin hangi durumda olduğu ifade edilmiştir.

Nabucco Projesi halen yürüyen ve proje safhasından uygulama safhasına geçmemiş bir proje olduğundan, enerji ve özellikle doğal gaz konularındaki kaynak yetersizliği, yapılan literatür taramasının ağırlıklı olarak, çeşitli makalelerdeki yorumlar ve haber ağırlıklı olmasını sağlamıştır.

Enerji politikalarında, petrol politikaları ve doğal gaz politikaları birbiriyle yakından ilintili olmalarına rağmen; çalışma konusunun bütünlüğünün sağlanması açısından, konu kapsamı daraltılarak petrol politikaları konusuna girilmemiş ve Nabucco Projesi sadece doğal gaz politikaları açısından incelenmiştir.

1. NABUCCO Projesi'nin Doğuşu

1.1. Projenin Ortaya Çıkış Sebepleri ve Tarihçesi

Önümüzdeki 20 yıl içerisinde, Avrupa'nın gaz talebinin oldukça artacağı tahmin edilmektedir. Avrupa'nın çevresinde yeterli düzeyde gaz rezervleri olmasına rağmen, sorun bu gazın tüketiciye ulaştırılması ve tabii ki bu ulaşımı sağlayan araçların (boru hatları, v.d.) gelecekteki ihtiyaçları karşılayacak düzeyde nasıl artırılacağıdır.

Avrupa'ya gaz arzı sağlayan mevcut ülkelerin dışında kalan, Hazar, Orta Doğu ve Mısır bölgeleri, boru hattıyla Avrupa gaz pazarına bağlanmamış bölgelerdir.

Nabucco Projesi'nin çıkış noktası da, bu bölgedeki gaz rezervlerinin, inşa edilecek bir boru hattı vasıtasıyla, Türkiye'den başlamak üzere, Bulgaristan, Romanya ve Macaristan'dan geçerek Avusturya'ya ulaştırılması veya başka bir deyişle, Avrupa'ya gaz arzı sağlayan rotalara ilave olarak yeni bir arz rotasının eklenmesidir.

Ortadoğu ve Hazar Bölgesi doğal gaz rezervlerini Avrupa pazarlarına bağlamayı öngören, "Türkiye-Bulgaristan-Romanya-Macaristan-Avusturya Doğal Gaz Boru Hattı"nın (Nabucco Projesi) (Şekil 1) proje çalışmaları Şubat 2002'de; BOTAŞ, Bulgargas (Bulgaristan), Transgas (Romanya) ve OMV Erdgas (Avusturya - şimdiki OMV Gas) şirketleri arasında yapılan görüşmeler sonucunda oluşturulan çalışma grubu ile başlatılmıştır.³

Şubat 2002'de başlayan çalışmalar neticesinde, projenin önemi tüm taraflarca anlaşılmalı ve Mayıs 2002'de, BOTAŞ ve OMV Gas arasında hazırlanan işbirliği sözleşmesini takip eden aşamada Haziran 2002'de İstanbul'da yapılan toplantıda projenin 5 taraf ülkesi de, Ortadoğu, Mısır ve Hazar Bölgesi gaz rezervlerinin, Avusturya ve daha ötedeki Orta ve Batı Avrupa gaz pazarlarına, Türkiye, Bulgaristan, Romanya, ve Macaristan yoluyla bağlanmasını sağlayacak olan yeni bir boru hattının inşa edilmesi konusunda niyetlerini gösteren bir protokol imzalamıştır.

2002 yılının Ekim ayında BOTAŞ, Bulgargas, Transgas, MOL ve OMV Gas kurumları arasında yeni bir boru hattının inşaatı için gerekli fizibilite çalışmalarını yapmak üzere bir "İşbirliği Anlaşması" imzalanmıştır.⁴

Ortak şirketin kuruluş çalışmaları esnasında, AB TEN (Trans European Network programme) programı fonundan, proje fizibilitesi için, hibe kredi almak amacıyla Avusturya'nın OMV Gas şirketi tarafından yapılan başvuru kabul edilmiş ve

³ <http://www.botas.gov.tr/> (02.09.2008).

⁴ <http://www.nabucco-pipeline.com/project/project-phases-milestones/index.html> (23.09.2008).

15 Temmuz 2003 tarihinde fizibilite çalışmasının % 50'sinin TEN fonundan karşılanması kararı alınmıştır.⁵

ŞEKİL 1: Nabucco Doğal Gaz Boru Hattı Güzergâhı

Kaynak: www.nabucco-pipeline.com

2003 yılının Aralık ayında OMV Gas şirketi ve Avrupa Komisyonu ile diğer dört ülkenin de ortak yararlanıcı olarak katıldığı hibe anlaşması imzalanmış ve bu anlaşmaya göre; pazar analizi, fizibilite çalışmaları, teknik, ekonomik ve finansal araştırmaları yapmak üzere, bu harcamaların % 50'si hibe olarak verilmiştir.⁶

Nabucco hattının yapımı ile ilgili olarak finansman modelinin geliştirilmesi, yatırımcılar için uygun teşviklerin araştırılması, pazarlama faaliyetlerinin koordinasyonu ve muhtemel tedarikçiler ile kontrat müzakerelerinin gerçekleştirilmesi işlerinin tek bir elden yürütülmesi amacı ile 5 ülkenin ilgili şirketleri tarafından, merkezi Viyana'da olmak üzere "Nabucco Company Study Pipeline GmbH" şirketi 24 Haziran 2004⁷ tarihinde kurulmuştur.

⁵ *Sabah*, "Türkiye üzerinden Avrupa'ya doğal gaz", 25.09.2005.

⁶ <http://www.nabucco-pipeline.com/project/project-phases-milestones/index.html> (23.09.2008).

⁷ <http://www.nabucco-pipeline.com/company/about-us/index.html> (02.09.2008).

Nabucco Projesi için 5 ülkenin yetkili gaz şirketlerince alınan ortak karara göre, fizibilite çalışmalarını İngiliz John Brown şirketinin yapması kararlaştırılmış⁸ ve ilk başta sadece Gürcistan ve İran üzerinden gelecek doğalgaza göre yürütülen⁹ projeye ait fizibilite çalışmalarının çeşitli araştırma evreleri 2004 yılının sonlarına doğru tamamlanmış ve sonuçlar, projenin teknik ve ekonomik olarak mümkün olduğunu ve finansal açıdan kredilendirilebilir olduğunu göstermiştir. 2005 yılının ilk yarısında projeye ilgili bazı senkronizasyon ve düzenleme çalışmaları yürütülmüş ve sonunda Nabucco ortaklarınca projeye devam etme kararı alınarak, bu hazırlık çalışmalarının sonrasında, tüm teknik, yasal, ticari ve finansal konuların yeniden ele alınacağı, projenin “geliştirme evresi”ne geçilmesine karar verilmiştir.

28 Haziran 2005 tarihinde proje ortaklarınca ortaklık anlaşması imzalanmış ve projenin finansmanını sağlayıp yatırımlarını gerçekleştirmesi amacıyla şirketin, yeni adıyla “Nabucco Gas Pipeline International Ltd.” şeklinde dönüşümü kabul edilmiştir. Bunun yanında ortaklık anlaşması imzalayan 5 ülkede, boru hattının geliştirilmesi, yapımı, işletimi ve bakımından sorumlu olmak üzere Nabucco yerel şirketlerinin kurulması kararlaştırılmıştır.¹⁰

Hâlihazırda Romanya, Macaristan, Avusturya ve Bulgaristan da Nabucco yerel şirketlerinin kuruluşları tamamlanmış olup, Türkiye’deki yerel şirket kuruluşuna dair girişimler sürdürülmektedir.¹¹

28 Haziran 2006 tarihinde Viyana’da, Türkiye’den Enerji Bakanı Hilmi Güler, Avusturya Enerji Bakanı Martin Bartenstein, Bulgaristan Enerji Bakanı Rumen Ovcharov, Macaristan ve Romanya Enerji Bakanları ile AB Komisyonu enerjiden sorumlu üyesi Andris Piebalgs’ın katıldığı bir bakanlar toplantısı ile Nabucco Projesi’ne ilişkin anlaşma imzalanmıştır.

26 Haziran 2006 tarihinde imzalanan bu anlaşma ile Ortadoğu ve Hazar bölgesinden Avrupa’ya doğal gaz taşıyacak olan boru hattı projesine, Avrupa Birliği tarafından bir anlamda siyasi onay verilmiş oluyordu.

Projenin geliştirme evresi süresince yapılan çalışmalar ve görüşmeler sonucunda, mevcut 5 üye ülkeye ilave ortak ülke veya ülkelerin katılımı konusunda görüş birliğine varılmış ve çeşitli ülke firmaları arasında adı ön plana çıkan Alman RWE Gas Midstream

⁸ “Türkiye-Avrupa doğalgaz hattı için ön çalışma başlatıldı”, 09.06.2004, <http://www.zaman.com.tr/yazdir.do?haberno=57388> (03.12.2008).

⁹ *Radikal*, “Türkiye’yi Avrupa’nın enerji köprüsü yapacak projeye onay”, 28.06.2006.

¹⁰ <http://www.nabucco-pipeline.com/press-public-news/archive/press-release-20050629.html> (02.09.2008).

¹¹ BOTAŞ 2007 Yılı Yıllık Rapor, Ankara, s. 78.

firmasının Nabucco Projesi'ne 6 ncı ortak olarak katılımı, 5 Şubat 2008 tarihinde diğer üye ülkelerin tamamı tarafından Viyana'da imza altına alınarak kabul edilmiştir.

Boru hattının uzunluğu ortalama 3300 km. olup, sırasıyla, Gürcistan-Türkiye ve /veya İran-Türkiye sınırından başlayıp, partner ülkelerdeki aşağıda belirtilen kesimlerle, Avusturya'nın Baumgarten bölgesine kadar uzanmaktadır.

Türkiye	: 2000 km.
Bulgaristan	: 400 km.
Romanya	: 460 km.
Macaristan	: 390 km.
Avusturya	: 46 km.

Yapılan pazar çalışmalarına göre, boru hattının maksimum kapasitesinin yılda 31 Bcm (milyar metreküp) miktarında gaz nakletmeye uygun bir şekilde ve boru çapı da 56" olacak şekilde tasarlanmıştır.

Tümüyle yeni bir boru hattı sistemi inşa etmek üzere finansman masrafları dahil olmak üzere tahmin edilen yatırım maliyeti ortalama 7,9 milyar Euro olarak belirlenmiştir.¹²

Projenin fizibilite çalışmaları sırasında, boru hattının 2 ana aşamada inşa edilmesine karar verilmiştir. Birinci aşama Türkiye'den Baumgarten'a kadar olan rota üzerindeki boru hattının inşası ve ikinci aşama ise, kapasiteyi arttırmak için kompresör istasyonlarının inşa edilmesidir. Bu arada birinci aşamada planlanan inşaat işlerinin de birbirini takip eden ve arka arkaya yapılacak olan iki farklı inşaat evresinden oluşmasına karar verilmiştir.

2010 yılında başlaması planlanan birinci aşamanın birinci inşaat evresi, Ankara ile Baumgarten arasında yapılacak olan ve yaklaşık 2000 km.ye tekabül eden boru hattının planlanan rotasının inşa edilmesini kapsamakta ve 2012 yılının sonunda bitirilmesi planlanmaktadır. Böylelikle Nabucco Projesi'nin 8 Bcm'ye kadar olan bir başlangıç boru hattı kapasitesiyle 2013 yılı başından itibaren, Türkiye'nin Gürcistan ve İran sınırlarından bağlanan mevcut boru hatlarından faydalanarak faaliyete geçmesine ve pazarlanmasına olanak sağlayacaktır.

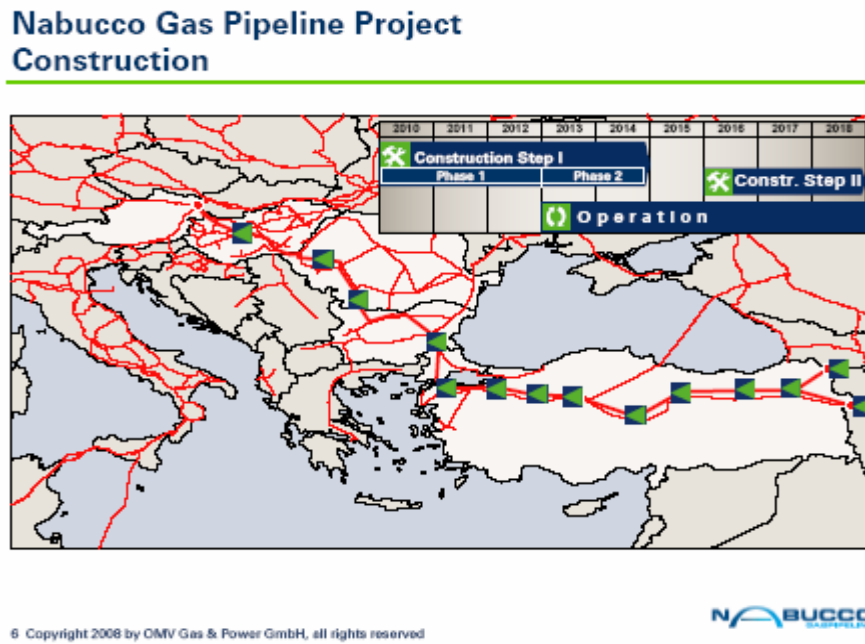
Projenin 2013 yılı başından itibaren başlangıç kapasitesiyle faaliyete geçmesine paralel olarak, birinci aşamanın ikinci inşaat evresinin de 2013 yılında başlayıp 2014

¹² <http://www.nabucco-pipeline.com/project/project-description-pipeline-route/project-description.html> (29.09.2008).

yılına kadar iki yıllık bir süreç içerisinde tamamlanması planlanmaktadır. Bu inşaat evresinde sırasıyla kalan bölümlerin Türkiye–Gürcistan ve Türkiye–İran sınırlarıyla, Ankara arasında kalan bölümlerinin inşaatı tamamlanacaktır.

2016 yılında başlaması ve 2018 yılında bitirilmesi planlanan, projenin ikinci aşaması ile boru hattının anahtar noktalarına kompresör istasyonları kurulacak ve böylece boru hattının kapasitesinin 31 Bcm'ye çıkması sağlanacaktır. (Şekil 2)

ŞEKİL 2: Nabucco Doğal Gaz Boru Hattı İnşaatının Zaman Çizelgesi

Kaynak: www.nabucco-pipeline.com

1.2. Avrupa Birliği'nin Doğal Gaz İhtiyacı ve Mevcut Durumu

Dünya enerji tüketiminin, Amerika'dan sonra (% 25), % 16 ile en büyük ikinci enerji tüketicisi olan Avrupa Birliği ülkelerinin; dünya petrol rezervlerinin binde 6'sı, gaz rezervlerinin % 2'si, kömür rezervlerinin ise % 4'üne sahip olması,¹³ onu dünya pazarında önemli bir enerji ithalatçısı konumuna getirmektedir.

13

http://www.bp.com/liveassets/bp_internet/globalbp_uk_english/reports_and_publications/statistical_energy_review_2008/STAGING/local_assets/downloads/pdf/statistical_review_of_world_energy_full_review_2008.pdf (10.10.2008).

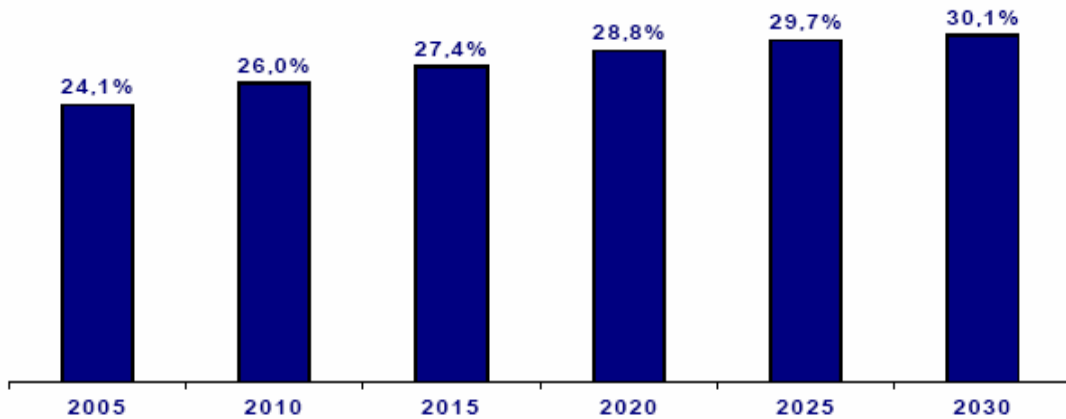
Avrupa Birliğinin 27 ülkesini içine alan ve 2005 ile 2030 yılları arasındaki 25 yıllık süreç için yapılan projeksiyonlara¹⁴ göre; AB'nin enerji tüketimindeki yıllık % 0,5'lik bir artışın, dünyanın diğer yerlerindeki % 1,6'lık artışa kıyasla daha düşük olacağı görölmektedir.

Enerji verimliliğine ilişkin yapılan yeni yatırımlar ve iklim değişikliklerine karşı verilen taahhütlerin AB ülkelerinin enerji verimliliği artışında belirgin şekilde bir gelişme yaratmasına rağmen, geliştirilen enerji senaryolarının ortak noktası; Avrupa enerji arzının belkemiğini, önümüzdeki 25 yılda yine fosil enerji kaynaklarının oluşturacağıdır.

Çevreci özellikleri ve yüksek düzeyde etkin uygulama teknolojilerinden dolayı doğal gaz, tercih edilen yakıt olmaya devam edecek ve AB'deki enerji arzına artan miktarda katkı yapmaya devam edecektir. Bu süreç boyunca doğal gaz payının, birincil enerji tüketiminin %30'una ulaşacağı beklenmektedir. AB üye ülkelerindeki doğal gaz tüketiminin 2005 yılındaki 438 Mtoe değerinden, 2030 yılında % 43'lük bir artışla 625 Mtoe'ye çıkması beklenmektedir.

Avrupa'nın birincil enerji talebindeki doğal gaz payının 1990 yılındaki oranı %18 iken, 2005 yılında bu oran % 24,1'e yükselmiş ve 2030 yılında ise % 30,1'e yükseleceği öngörülmektedir. (Tablo 1)

TABLO 1: AB Ülkeleri Doğal Gaz Payının Yükseliş (2005-2030)

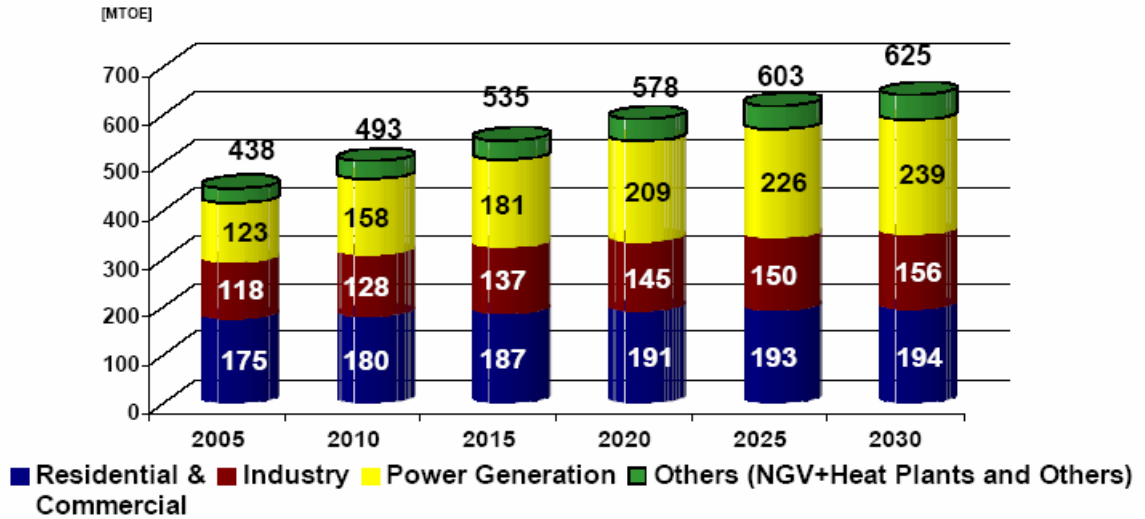
Kaynak: www.eurogas.org

¹⁴ http://www.eurogas.org/figures_statistics.aspx (05.09.2008).

1.2.1. AB'nin Konut ve Ticari Sektörlerindeki Doğal Gaz Talebi

Avrupa'nın konut ve ticari sektörlerindeki doğal gaz tüketimi altyapının gelişmesiyle orantılı olarak ve gaz kullanıcı sayısındaki artışa bağlı olarak günümüze kadar sabit bir ivmeyle artmıştır. Son 15 yıldaki gaz tüketimi yıllık % 2,8'lik bir artışla 2005 yılında 175 Mtoe'ye ulaşmıştır. (Tablo 2)

TABLO 2: AB Ülkeleri Doğal Gaz Talebinin Sektörlere Dağılımı (2005-2030)

Kaynak: www.eurogas.org

Doğal gaz tüketiminin sektörel dağılımına baktığımızda, günümüz itibarıyla yaklaşık % 35'lik bir paya sahip olan konut ve ticari sektörlerinin bu dağılım içerisinde pazar lideri olarak en büyük paya sahip olduğunu görmekteyiz. 2005 yılında Avrupa'da yaklaşık 80 milyon evin gaz ihtiyacı karşılanmıştır.

Önümüzdeki yıllarda AB ülkelerindeki nüfus artış hızının bugünkü gibi düşük düzeyde seyretmesi ve hatta bazı ülkelerde düşüş göstermesi, doğal gazın bu pazardaki payının da gözle görülür derecede düşeceğini göstermektedir. Bu durumun sebeplerinden birincisi; bazı ana gaz tüketicisi ülkelerdeki pazar payının hâlihazırda yüksek olması ve zaman içerisinde diğer ülkelerdeki konut ve ticari sektör doğal gaz kullanım hacminin de kademeli olarak doygunluğa ulaşmasının beklenmesidir. İkincisi bazı ülkelerdeki düşük nüfus yoğunluğu, yerleşim yapılarının özellikleri ve topoğrafik koşullar, daha büyük pazar paylarına ulaşımı sınırlamıştır. Bunlara ilave olarak gaz talebini sınırlandıran diğer faktörleri ise; daha iyi ısı yalıtım standartlarının uygulanması, daha yüksek enerji verimliliğine sahip ısıtma sistemlerinin kullanımının yaygınlaşması, binaların enerji

verimliliğinin sağlanması ve bazı ülkelerdeki yenilenebilir enerji kaynaklarının fosil yakıtlara karşı artan rekabeti olarak sıralayabiliriz.

Tüm bu faktörler doğrultusunda doğal gaz kullanımını pazar payının, konut ve ticari sektörlerdeki büyüme hacmi önemli derecede düşecek gibi görünmektedir. 2030 yılı için yapılan projeksiyonlara göre, doğal gaz satışlarının yıllık binde dördlük (% 0,4) bir artışla 194 Mtoe'ye çıkması beklenmektedir. (Tablo 2)

1.2.2. AB'nin Endüstriyel Sektöründeki Doğal Gaz Talebi

Avrupa enerji tüketimindeki doğal gaz kullanımının sektörel dağılımına baktığımızda, endüstriyel sektördeki (Elektrik Santralleri hariç) doğal gaz kullanım payının % 33'lük bir bölümü kapsadığı görülmektedir. Bu tüketim oranı da, doğal gazın bu sektör için temel enerji kaynaklarından biri olduğu anlamına gelmektedir.

Genel olarak enerji tasarrufunda başarılı olan bu sektör, Avrupa Endüstrisinin karşı karşıya olduğu güçlü uluslararası rekabetten dolayı üretim maliyetlerini duruma adapte etmek ve düşürmek zorunda kalmıştır. Üretim tesislerinin yenilenmesi için gerekli olan sürekli yatırımları da beraberinde getiren bu durum, gelecekte de devam edecek gibi görünmektedir. Dolayısıyla, üretimin gelişmesine dayalı enerji tüketimindeki artış, tesis modernizasyonu ve yenileme adına yapılan verimlilik artırıcı yatırımlar ile geniş çapta azalacaktır.

Bu sektörde enerji fiyatları önemli bir rol oynamaktadır ve sonuç itibarıyla doğal gaz ancak, kömür ve petrol gibi diğer kaynaklara oranla, daha rekabetçi fiyatlarla temin edilebilirse, pazar payını ve satış hacmini genişletme pozisyonuna sahip olacaktır.

Bu varsayımlar neticesinde, yıllık % 1'lik bir artış oranıyla endüstriyel sektöre yapılan gaz satışları miktarının, 2005 yılındaki 118 Mtoe değerinden 2030 yılında 156 Mtoe değerine çıkması öngörülmektedir. (Tablo 2)

1.2.3. AB'nin Elektrik Santrallerindeki Doğal Gaz Talebi

Avrupa Elektrik Santrallerindeki doğal gazın rolü özellikle, İngiltere, İtalya ve İspanya'daki gelişmelerden dolayı, 1990'lı yıllardan bu yana büyük ölçüde artmıştır. Günümüzde AB ülkelerindeki gazla çalışan elektrik santralleri, elektriğin 5'te 1'ini üretirken, 1990 yılında ise bu oran % 7,5'du.

Elektrik santrallerinde, gelecekteki gaz kullanımını değerlendirilirken çeşitli özel faktörlerin hesaba katılması gerekmektedir. Bu alanda, gaz için şu anki durum, değişken doğal koşullar ve aynı zamanda üye ülkelerin bireysel ekonomik ve politik kararları

nedeniyle son derece karmaşıktır. Bu sektörde meydana gelecek gelişmeler, bireysel olarak ülkelerin enerji politikalarına (temelde nükleer), yenilenebilir enerji kaynaklarının elektrik üretimine entegrasyonu ve Avrupa ticaretinin evrimine bağlı olacaktır. Ayrıca doğal gaz fiyatları, gazla çalışan elektrik santrallerinin, enerji santralleri içerisinde ne kadar çok yer alacağını belirleyecektir.

Üye ülkelerin nükleer politikalarının günümüzdeki uygulama şekilleriyle devam edeceği varsayımından yola çıkılırsa; doğal gaz tüketimindeki en büyük artışın elektrik santrallerinden gelmesi beklenmektedir. 2005 yılı itibarıyla 123 Mtoe'lik doğal gaz tüketiminin (elektrik santralleri), yıllık % 2,7'lik bir büyüme oranı ile 2030 yılında 239 Mtoe'ye çıkması beklenmektedir. (Tablo 2) Elektrik santrallerindeki doğal gaz tüketim artışını yüzdelik olarak ifade etmek gerekirse, 2005 yılındaki % 28'lik payın 2030 yılında % 38'e yükselmesi anlamına gelmektedir.

Doğal gaza dayalı elektrik üretim sektöründeki büyüme sebeplerine bakılacak olursa özellikle, gazın kömüre oranla çevresel faydaları, daha kısa süren tesis inşaatı ve oldukça etkin olan teknolojik özelliklerini sıralayabiliriz.

Elektrik santrallerindeki doğal gaz tüketim payının artışına yönelik trendlere rağmen, gelecekteki talep artışı; daha yüksek ve daha dalgalı doğal gaz fiyatları, çevre koruma önlemlerinin etkisi, yenilenebilir enerji kaynaklarının enerji üretiminde ve ısınmada artan kullanımı, nükleer enerji kullanımının yeniden artması ve artan iklim değişikliği bilinci nedeniyle, yukarıda tahmin edildiği kadar güçlü olmayabilir. Sıralanan tüm bu endişeler, gelecekteki doğal gaz talebi ile ilgili yapılan tüm tahminlere rağmen, gaz talebindeki artan bir belirsizliği de beraberinde getirmektedir.

1.2.4. Avrupa Birliği'nin Doğal Gaz Arz Durumu

2007 yılında AB ülkelerindeki doğal gaz arzını sağlayan kaynaklar arasındaki en büyük pay % 38'lik bir oranla yerli üretim tarafından sağlanmıştır. Yerli üretim dışındaki dış kaynaklı diğer arz kaynakları da sırasıyla; % 23'le Rusya, % 18'le Norveç ve % 10'luk bir oranla Cezayir'dir.¹⁵

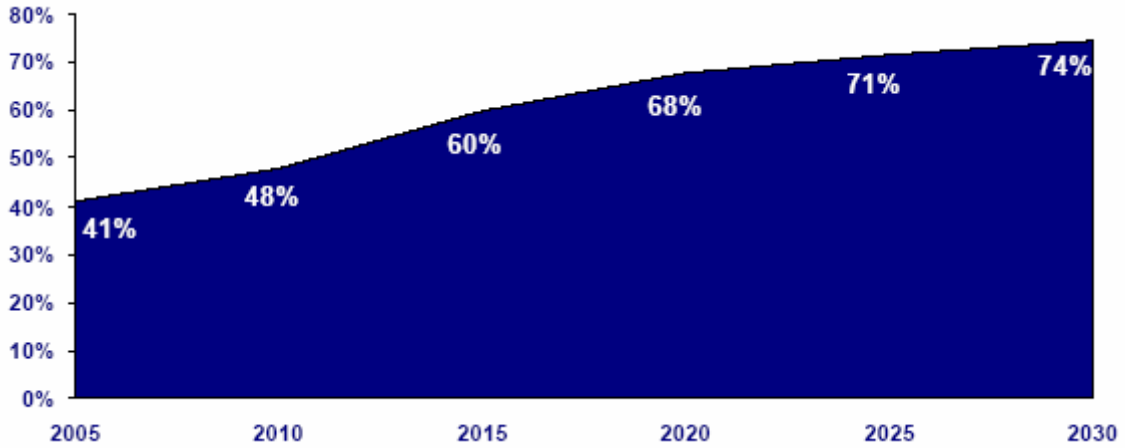
Geriye kalan % 11'lik arz da (Libya boru hattı hariç, hepsi LNG olarak) sırasıyla; Nijerya (14,42 Bcm), Libya (9,20 Bcm boru hattı ile ve 0.76 Bcm LNG olarak), Katar

¹⁵ <http://www.eurogas.org/uploaded/statistics%202005.pdf> (07.10.2008).

(7,47 Bcm), Mısır (5,72 Bcm), Trinidad Tobago (2,61 Bcm) ve Umman'dan (0.12 Bcm) sağlanmıştır.¹⁶

Avrupa'daki gaz talebinin 2030 yılına kadar % 43'lük bir oranla artış göstereceği ve birincil enerji talebi içerisindeki payının 2005 yılı itibarıyla % 24,1 seviyesinden 2030 yılında % 30,1 seviyesine yükseleceği öngörülmüşken, buna paralel olarak yerel üretim de azalacaktır. Günümüzde (2007) Avrupa'daki üretim (Norveç dahil) AB gaz pazarının % 56'lık bir bölümünü karşılamaktadır. 2020 yılına doğru bu oranın 3'te 1'e ve 2030 yılına gelirken de 4'te 1 oranına düşeceği tahmin edilmektedir. (Tablo 3)

TABLO 3: AB Dışındaki Ülkelerden Doğal Gaz İthal Oranı

Kaynak: www.eurogas.org

Avrupa Gaz Endüstrisi orta vadedeki gaz talebinin yerli üretim dışında kalan kısmını karşılayacak miktarda gerekli kontratları yapmış olmasına rağmen; 2015 yılına gelmeden, talep ile yerli üretim ya da ithal edilen arz kaynakları arasında bir fark ortaya çıkacaktır. İhtiyaç duyulan ilave arz oranı kademeli olarak 2015 yılında % 10'dan 2020 yılında % 22'ye ve 2030 yılında ortalama % 39'a çıkacaktır.

Dünyadaki kanıtlanmış çıkarılabilir gaz rezervleri 181,46 trilyon m³ olup, kullanım ömrü 63 yıl olan bu rezervlerin % 75'i Avrupa için uygun mesafelerde yer almaktadır. Gün

¹⁶

http://www.bp.com/liveassets/bp_internet/globalbp/globalbp_uk_english/reports_and_publications/statistical_energy_review_2008/STAGING/local_assets/downloads/pdf/natural_gas_section_2008.pdf (10.10.2008).

geçtikçe ithal kaynaklara bağımlı hale gelen Avrupa Gaz Endüstrisi için iletim mesafelerinin uygun olması önemli bir faktör olup, bu ülkeleri de sırasıyla Rusya, Körfez ülkeleri, Kuzey ve Batı Afrika olarak sıralayabiliriz. Bununla birlikte, artan üretim ve nakliye masraflarının sonucu olarak, gelişmesi hayli güç alanlardan ve daha uzak bölgelerden yeni ilave gazın gelmesi de muhtemeldir.

Dünya çapında büyüyen gaz talebi ve Avrupa'daki yerli üretimin düşüşü göz önünde bulundurulursa, bu uzaktaki gazın zamanla harekete geçirilmesi için tedarikçilerin büyük çaba ve önemli ölçüde yatırımlarına gereksinim olacaktır.

Doğal gaz boru hatlarına kıyasla, rekabet pozisyonunu uzun mesafelerde güçlendiren LNG (Sıvılaştırılmış Doğal Gaz), Avrupa için potansiyel bir gaz kaynağı haline gelecektir. 2007 yılında AB ülkelerinde toplam 505,4 Bcm'lik¹⁷ bir doğal gaz tüketimi yapılırken, aynı yıl itibarıyla yapılan toplam LNG ithalatı (hepsi AB dışındaki ülkelere) 47,33 Bcm'dir.¹⁸ Bu rakamlar da AB'nin toplam gaz tüketimi içerisindeki LNG ithal payının, 2007 yılı itibarıyla % 9,36'lık bir paya sahip olduğunu göstermektedir. AB ülkeleri genelindeki mevcut 14 LNG Terminaline¹⁹ ilave olarak yeni LNG Terminalleri proje veya yapım aşamasında olup, uzun dönemde AB genelinde toplam LNG arzının % 25 seviyesine çıkacağı tahmin edilmektedir.

Avrupa'nın gerekli olan ilave gaz talebini karşılayabilmesi için orta ve uzun vadede önemli ölçüde yatırım yapması gerekmektedir. AB tahminlerine göre Avrupa gaz sektöründe orta ve uzun vadede 221 milyar euroluk yatırım yapılacağı tahmin edilmektedir. Bu yatırım da sırasıyla; keşif ve geliştirme, LNG alt yapısı ve depolama kapasitesi dahil olmak üzere iletim sistemlerine yapılacaktır.

Kısa vadeli kontratların artan önemini yanı sıra; özellikle uzun vadede arz güvenliğinin sağlanması, yükselen sektördeki toplam milyarlarca euro tutan yatırım araştırmalarının ve çalışmalarının yapılması ve yeni ithalat altyapılarını kullanmayı garanti altına almak üzere, uzun vadeli arz kontratları, Avrupa Gaz arzının belkemiği olmaya devam edecektir.

1.2.5. Projenin Avrupa Birliği Açısından Önemi

% 16'lık bir pay ile dünyanın en büyük ikinci enerji tüketicisi olan Avrupa Birliği ülkelerinin, petrol ve doğal gaz gibi enerji kaynaklarındaki dışa bağımlılığı, AB ülkeleri

¹⁷ http://www.eurogas.org/figures_statistics.aspx (05.09.2008).

¹⁸ <http://www.bp.com/>, a.g.y. (10.10.2008).

¹⁹ http://www.gie.eu.com/maps_data/downloads/GLE_LNG.pdf (15.10.2008).

için ciddi bir sorun haline gelmiştir. Yerli kaynakların yetersizliği nedeniyle gelecek yıllarda da bu sorunun artarak devam edeceği görülmektedir.

Soruna doğal gaz açısından bakacak olursak, 2007 yılındaki 423,8 Mtoe'lik doğal gaz tüketiminin 2030 yılında 625 Mtoe'ye çıkacağı tahmin edilmesi ve bu yükseliş içerisinde de 2005 yılında % 41 olan dışa bağımlılık oranının 2030 yılında % 74 seviyesine çıkma beklentisi, doğal gazdaki gelecek endişesinin pek de azımsanamayacak bir boyutta olduğunu göstermektedir.

Doğal gazdaki dışa bağımlılık oranından kaynaklanan bu gelecek endişesinin bir başka boyutu ise belki de Avrupa'yı en fazla kaygılandıran tarafla, ithalatın az sayıda ülkeden yapılması ve özellikle Rusya'ya karşı olan bağımlılığın (2007 yılı itibarıyla %23) arz güvenliğini riske sokacak boyutta yüksek olmasıdır.

Avrupa için ekonomik ve siyasi açıdan çeşitli sıkıntılara yol açabilecek bu durum; Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan ve AB'nin ortak enerji politikasının temel metni sayılabilecek olan "Green Paper" (Yeşil Kitap)²⁰ olarak adlandırılan raporda da yer almaktadır.

Raporda, AB'nin giderek daha fazla enerji tükettiği, petrol ve doğal gaz gibi enerji kaynaklarına karşı ithalat bağımlılığının arttığı enerji üretiminin tüketimi karşılamadaki yetersizliği, çözümlenmesi gereken çevresel faktörler, üye ülkelerin enerji yapılanmalarındaki farklılıklar, ortak bir enerji politikasının oluşturulması ve yürütülmesi gibi konulara vurgu yapılmıştır. Ayrıca raporda, AB arz güvenliğinin sağlanmasına yönelik arayışın AB'nin "enerjide kendine yeterliliği ve bağımlılığı en aza indirme" esasları temelinde değil, bağımlılığın yaratacağı riskleri en aza indirebilme temelinde geliştirilmesinin hedeflendiği de²¹ görülmektedir. Bu anlamda AB için en temel hedeflerden birisi de hem enerji kaynakları, hem de bu kaynakların ithal edildiği coğrafi bölgeler veya ülkeler arasında "kaynak çeşitliliği" sağlanmasıdır.

2000 yılında "Yeşil Kitap" adıyla hazırlanan bu raporda yer alan "kaynak çeşitliliği" konusu, Avrupa için "Nabucco Projesi"nin de çıkış noktasıdır.

AB ülkelerinin doğal gaz arz kaynaklarına baktığımızda toplam tüketim içerisindeki % 23'lük payıyla Rusya'nın ilk sırada geldiği görülmektedir. Rusya'nın AB tüketimi içerisinde kapsadığı bu % 23'lük payı, AB ülkelerinin ithal ettiği toplam doğal

²⁰ http://ec.europa.eu/energy/green-paper-energy/doc/2006_03_08_9P_document_de.pdf (02.09.2008).

²¹ Pamir Necdet, "Avrupa Birliği'nin Enerji Sorunsalı ve Türkiye", Stratejik Analiz Dergisi, Kasım 2005, s.76.

gaz miktarı (Tablo 4) içerisinde değerlendirdiğimizde ise toplam % 41’lik bir oran karşımıza çıkmaktadır.

TABLO 4: AB Ülkelerinin Doğal Gaz İthal Ettiği Ülkeler ve İthalat Miktarları (2007)

İTHALAT YAPILAN ÜLKELER	İTHALAT MİKTARLARI (Bcm)
Rusya	120,01 Bcm (Boru Hattı)
Norveç	86,01 Bcm (85,87 Boru Hattı+0,14 LNG)
Cezayir	48,82 Bcm (32,73 Boru Hattı+16,09 LNG)
Nijerya	14,42 Bcm (LNG)
Libya	9,96 Bcm (9,20 Boru Hattı+0,76 LNG)
Katar	7,47 Bcm (LNG)
Mısır	5,72 Bcm (LNG)
Trinidad Tobago	2,61 Bcm (LNG)
Umman	0,12 Bcm (LNG)
TOPLAM	295,14 Bcm (247,81 Boru Hattı+47,33 LNG)

* Tablodaki ithalat miktarları BP istatistiklerine²² göre tarafımdan hesaplanmıştır.

Yeşil kitabın hazırlandığı 2000 yılında da, Rus doğal gazının Avrupa doğal gaz ithalatı içerisinde, bugünkü % 41’lik payıyla aynı oranlara sahip olması AB ülkelerini Rusya dışında başka bölgelerde ve ülkelerde kaynak arayışı içerisine sokmuş ve içerisinde Rus doğal gazının yer almadığı projeler için çalışmaya sevk etmiştir.

AB ülkelerinin 2007 yılı doğal gaz tüketim miktarları ve bu tüketim miktarları içerisindeki Rusya’dan yapılan ithalat miktarlarına baktığımızda (Tablo 5) ise AB ülkeleri içerisinde Rusya’dan ithalatı olmayan, Danimarka, İspanya, Estonya, İrlanda, Lüksemburg, Portekiz, İsveç ve İngiltere’nin yanı sıra Güney Kıbrıs ve Malta’yı da bu ülkelere eklediğimizde geriye kalan 17 AB ülkesinin Rusya’dan aldıkları doğal gaz miktarının, kendi ülkelerinin doğal gaz tüketim miktarı içindeki oranlarından sadece 5 ülkeye ait olanının (Belçika, Fransa, İtalya, Hollanda ve Romanya), Avrupa genelindeki Rus doğal gazı ithalatına bağımlılık oranı olan % 41’in altında olduğu görülmektedir.

²² <http://www.bp.com/>, a.g.y. (10.10.2008).

TABLO 5: Rusya'dan İthal Edilen Doğal Gazın Toplam Tüketim İçindeki Payı

	2007 Yılı Doğal Gaz Tüketim Miktarı (Bcm) ²³	2007 Yılı Rusya'dan İthalat Miktarı (Bcm) ²⁴	Rusya'dan Yapılan İthalin Ülke Tüketimi İçindeki Payı
Avusturya	8,10	5,60	% 69,13
Belçika	17,50	0,50	% 2,85
Bulgaristan	2,9	3,10	% 100
Çek Cumhuriyeti	8,4	6,43	% 76,54
Almanya	85,4	35,55	% 41,62
Danimarka	4,1	----	----
İspanya	37,7	----	----
Estonya	1,0	----	----
Fransa	45,9	7,63	% 16,62
Finlandiya	4,4	4,30	% 97,72
Yunanistan	4,0	2,89	% 72,25
Macaristan	12,9	7,85	% 60,85
İtalya	83,0	23,80	% 28,67
İrlanda	5,0	----	----
Lüksemburg	1,4	----	----
Letonya	3,4	3,4	% 100
Litvanya	1,6	1,6	% 100
Hollanda	39,8	2,3	% 5,77
Portekiz	4,7	----	----
Polonya	13,8	6,2	% 44,92
Romanya	14,8	2,5	% 16,89
İsveç	1,1	----	----
Slovenya	1,1	0,56	% 50,90
Slovakya	5,5	5,80	% 100
İngiltere	97,9	----	----

* Tablodaki tüketim payları BP ve Eurogas verilerine göre tarafımdan hesaplanmıştır.

Diğer bir deyişle; Avusturya, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Almanya, Finlandiya, Yunanistan, Macaristan, Letonya, Litvanya, Polonya, Slovenya ve Slovakya'dan oluşan 12 AB ülkesinin, Rus doğal gazına bağımlılık oranları % 41'lik Avrupa ortalamasının üzerindedir.

Avrupa Komisyonu, AB üyesi olmayan ülkelere yapılacak ithalatı % 30 ile sınırlamaya çalışırken,²⁵ Tablo 5'de görülen Rus gazına bağımlılık oranları ve bu durumun

²³ http://www.eurogas.org/figures_statistics.aspx (05.09.2008).

²⁴ <http://www.bp.com/>, a.g.y. (10.10.2008).

2030 yılına kadar olan zaman dilimi için yapılan tahminlere göre artarak devam edeceğinin öngörülmesi de, Rus gazına bağımlılık konusunda Avrupa açısından olumsuz bir manzara ortaya çıkarmaktadır.

Nabucco Projesi'nin inşaat planlamasına göre 2013 yılı başından itibaren yılda 8 Bcm'lik bir miktarla faaliyete geçmesi ve sonrasında 2018 yılı sonunda tüm inşaat evresinin bitmesine müteakip maksimum 31 Bcm/yıl miktarındaki gazın Avusturya-Baumgarten'a ve buradan da Batı Avrupa pazarlarına ulaşması hedeflenmektedir.

Proje için planlanan tarihler ve bu tarihler itibarıyla taşınması planlanan gaz miktarlarını, Avrupa gaz tüketiminin 2030 yılına kadar olan zaman dilimi için yapılan tahminlerdeki gaz miktarlarıyla karşılaştırdığımızda, Nabucco'nun Avrupa Gaz tüketiminde kapsayacağı pay açısından ortaya şöyle bir tablo çıkmaktadır: Tablo 2'de gösterilen toplam gaz tüketim rakamlarının değişimine göre 2013 yılında 618 Bcm'lik (518 Mtoe) bir gaz tüketimi tahmin edilirken, aynı yıl 8 Bcm'lik bir miktarla faaliyete geçmesi planlanan Nabucco hattının 2013 yılı toplam tüketimi içerisindeki payı % 1,3 olacaktır. Projenin tüm inşaat evrelerinin 2018 yılı sonunda tamamlanmasıyla birlikte, 2019 yılından itibaren 31 Bcm'lik maksimum kapasite ile gaz taşınması planlanan hattın, 2019 yılı için gerçekleşmesi öngörülen 680 Bcm'lik (570 Mtoe) toplam doğal gaz tüketimi içerisindeki payı % 4,5'e yükselecektir.

Avrupa doğal gaz tüketim rakamları içerisinde, ilk bakışta küçük bir oran gibi gözükse de bu % 1,3 ve % 4,5 arasındaki oranların enerji piyasasında nasıl bir anlam taşıdığına, Uluslararası Enerji Ajansı (IEA) Baş ekonomisti Dr. Fatih Birol'un değerlendirmesiyle baktığımızda, Nabucco Projesi'nin Avrupa'nın doğal gazdaki arz güvenliği açısından nasıl bir önem taşıdığı biraz daha netlik kazanmaktadır. Dr. Fatih Birol, Nabucco hattı ile AB'nin doğal gaz ihtiyacının yaklaşık % 3'nün karşılanacağını söylerken bu oranın küçümsenmemesi gereken stratejik bir oran olduğunun altını çiziyor. "Bugün petrol fiyatlarında yaşanan tarihi seviyelerin % 2-3'lük bir arz kesintisinden kaynaklandığı düşünüldüğünde bu oranın ne kadar stratejik bir yüzde olduğu daha net anlaşılıyor. Evet, AB Türkiye'den gelen doğal gaz olmazsa batmaz, ancak ciddi şekilde sarsılır."

Nabucco'nun ana yüklenicilerinden biri olan Avusturyalı OMV Gas'ın Genel Müdürü Werner Auli de, doğal gaz kaynaklarını çeşitlendirmenin ekonomik anlamda ciddi yararlar sağlayacağına benzer şekilde dikkat çekiyor: "Petrol fiyatlarının 2003'den itibaren

²⁵ Pamir Necdet, a.g.m.,s.80.

yükselmeye başlaması doğal gaz fiyatlarının da giderek artmasına neden oldu. Petrol kaynaklı bu fiyat hareketinin zararını asgariye indirmek için yapılması gereken şey kaynak çeşitlendirmesine gitmektir. Bunun iki temel yararı vardır; birincisi doğal gaz arzında yaşanacak muhtemel bir aksamada yaşanacak tahribat en aza indirgenmiş olur. İkincisi de maliyetleri kontrol etmeniz mümkün hale gelir.”²⁶

Uluslararası Enerji Ajansı ile Washington da AB’yi Rus enerjisine aşırı bağlı olduğu için uyarırken,²⁷ Avrupa Birliğinin doğal gaz arzında “kaynak çeşitliliği” yaratma çabası, Rus gazına ihtiyaç duymadan, Ortadoğu ve Hazar Ülkeleri gazının Avrupa’ya akıtılmasını sağlayacak olan “Nabucco Projesi”nin çalışmalarını başlatmıştır.

Avrupa Birliğinin Enerji işlerinden sorumlu komiseri Andris Piebalgs, “gelecek 10 yılda yapılacak şeyin kaynakları çeşitlendirme çalışmaları olacağını” belirterek,²⁸ bu durumun önemine dikkat çekerken; Avusturya Ekonomi Bakanı Martin Bartenstein ise, Nabucco Projesi’nin hedefini açıklarken, kaynak çeşitliliği yaratma çalışmaları sırasında, Rusya’nın dışlanmayacağı veya dışlanmaması gerektiği konusunda mesaj veriyordu: “Bu (Nabucco), Avrupa pazarının ihtiyacı olan doğal gazı garanti etmeye yönelik bir proje. Bu proje kimseye karşı olmak için hazırlanmadı, sadece Avrupa Birliği’nin enerji kaynaklarında çeşitliliği artırmak istiyoruz. Rusya ve Gazprom ile ilişkilerimiz de çok iyi ve enerji alanında en önemli partnerimiz olarak kalmaya devam edecekler.”²⁹

Bartenstein’nın Haziran 2006’da Nabucco Projesi’ne ilişkin anlaşmanın imzalanması esnasında, diplomatik bir dille ifade etmeye çalıştığı nokta aslında önemli bir konuydu ve bu da; alanında arz kaynaklarını elinde tutan ülkelerin, herhangi bir siyasi ve uluslararası anlaşmazlıkta doğal gaz kaynaklarını bir silah olarak kullanmaya çalışmalarıydı.³⁰

Bununla birlikte her geçen gün Rus gazına bağımlılığı artan AB, Rusya’nın en büyük ticari ortağıdır. Dolayısıyla AB’nin, Rusya’yı çeşitli konularda eleştirdiği zaman mesafesini koruduğunu ve Rusya ile arasını bozmamaya gayret ettiğini söyleyebiliriz. Nitekim 15–17 Temmuz 2006 tarihlerinde St.Petersburg kentinde gerçekleşen G–8 zirvesinde Rusya ile diğer ülkelerin “enerji üreticisi ve tüketici ülkeler arasındaki enerji

²⁶ Şanlı Ufuk, “Doğalgazda kilit ülke olacağız”, *Aksiyon Dergisi*, Sayı: 627, 11.12.2006. <http://www.aksiyon.com.tr/yazdir.php?id=26129> (27.06.2007).

²⁷ Altınbaş Deniz, “Avrupa Enerji’de Rusya’ya Bağımlılığını Kırmaya Çalışıyor”, *Stratejik Analiz Dergisi*, Haziran 2006, s. 10.

²⁸ *Hürriyet*, “AB, gaz konusunda Rus Gazprom’a bağımlılığını azaltacak”, 23 Ekim 2007.

²⁹ “Orta Asya’dan Avrupa’ya Nabucco hattı”, 27.06.2006, http://www.dw-world.de/popups/popup_printcontent/0,,2527683,00.html (24.01.2008).

³⁰ Dokuzlar Bircan, *Dünya Güç Dengesinde Yeni Silah Doğal Gaz (Orta Asya’dan Avrupa’ya)*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2006, s. 201.

konusunda birbirlerine olan bağımlılıklarına ilişkin diyalogu devam ettirmek” için ortak karara varmalarında AB ülkelerinin rolü büyüktür.³¹

AB'nin doğal gazda kaynak çeşitliliği yaratma çerçevesinde, Nabucco Projesi'nin çalışmaları devam ederken, 2006 yılının Ocak ayında Rusya ile Ukrayna arasında doğal gaz krizinin ortaya çıkması, Avrupa'nın enerji konusuna bakışını derinden etkilemiştir.

Ukrayna ile Rusya arasında yaşanan gaz krizinde, Rusya'nın Ukrayna'ya verdiği gazın fiyatını artırma isteği ön plana çıkmıştı. Bir diğer neden ise, Ukrayna üzerinden Avrupa'ya ihraç ettiği gaz için Rusya'nın bu ülkeye ödediği transit ücretiydi. Tabi ki tüm bu anlaşmazlıkların temelinde, Ukrayna'nın Rusya'dan uzaklaşarak batı yanlısı politikalar izlemeye yönelmesi yatıyordu. Neticede Ukrayna–Rusya krizi aşılmış olsa da, Rusya'ya bağımlı ülkeler açısından, enerjide tek bir ülkeye bağımlı olmanın ne kadar yıkıcı sonuçlar doğurabileceği bizzat yaşanarak görülmüştür.

Ukrayna'nın Avrupa'ya yapılan doğal gaz arzı açısından önemi, Avrupa'ya giden Rus gazının yüzde 80'nin Ukrayna'dan geçmesidir.³² Rusya ile Ukrayna arasında yaşanan enerji krizi nedeniyle, AB ülkelerine gaz akışının % 40'dan fazlası kesintiye uğramıştı.³³ Avrupa Birliği, Ukrayna ve Rusya arasında ortaya çıkan doğal gaz krizi gibi bir uyarıcıyı bekliyormuş gibi, krizin hemen sonrasında AB'nin enerji güvenliğinin sağlanması yönünde daha önceden planlanan faaliyetleri hızlandırdı. Bunlar her şeyden önce Nabucco'nun öncelik olarak belirlenmesi, Nabucco'nun bir parçası olarak düşünülen Hazar geçişli doğal gaz boru hattı projesinin tekrar ele alınması, Karadeniz–Hazar havzası ülkeleriyle enerji işbirliğinin artırılması ve bununla bağlantılı olarak Orta Asya bölgesine yönelik AB'nin yeni yaklaşımının geliştirilmesidir.³⁴

Avrupa ülkelerine doğal gaz arzı, Norveç, Rusya ve Kuzey Afrika olmak üzere üç ana arterden yapılmaktadır. Nabucco hattının Avrupa doğal gaz arzına kaynak çeşitliliği getirmesi açısından bir diğer önemi de; bu hattın dördüncü bir arter olarak devreye girecek olmasıdır (18 Kasım 2007'de açılışı yapılan Türkiye–Yunanistan Doğal Gaz Boru Hattını da aynı arter üzerinde düşünürsek).

Avrupa'nın, Ocak 2006 da ortaya çıkan Ukrayna–Rusya kriziyle birlikte enerji arzındaki artan kaygılarını pekiştiren bir diğer kriz de, yaklaşık bir yıl sonra ortaya çıkan Belarus – Rusya krizidir.

³¹ Kamalov İlyas, “Gazprom'un Avrupa'yı Fethi”, *Stratejik Analiz Dergisi*, Ocak 2007, s. 97.

³² Kamalov İlyas, a.g.m., s. 93.

³³ Altınbaş Deniz, a.g.m., s. 10.

³⁴ Somuncuoğlu Anar, “Enerji Güvenliği ve AB'nin Avrasya Açılımı-1-“, 29.01.2007, <http://www.tusam.net/print.asp?id=807&tbl=MAKALELER&fld=makale> (17.04.2008)

Rus enerji şirketi Gazprom, Belarus'a sattığı gazın fiyatını dört kat arttırarak 200 dolara çıkarmak istedi, sonrasında fiyatı 110 dolara kadar çekti.³⁵ Belarus ise, Rusya'nın sattığı doğal gazda yüksek fiyat artışı baskısına boyun eğmek yerine, yılbaşına kadar (1 Ocak 2007) yeni anlaşma yapılmazsa, Gazprom'a kendi transit hatlarını kullanılmayacağını bildirdi. Bu konuda Moskova'da yaptığı, ancak sonuçsuz kalan görüşmelerden ülkesine dönüşünde açıklama yapan Belarus Başbakan Yardımcısı Vladimir Semaşko, "Bağımlılığımız karşılıklıdır. Eğer bizim ülke içinde kullanacağımız doğalgaz için bir anlaşma olmazsa, transit geçiş anlaşması da olmaz"³⁶ diyerek, anlaşmanın diğer tarafındaki Rusya'ya mesaj gönderirken, aslında mesajın diğer adresi, bu durumdan dolayı olarak etkilenecek taraf olan Avrupa'ydı.

Daha bir yıl öncesinde Ukrayna üzerinden gelen gazın Rusya tarafından kesintiye uğratılmasıyla sıkıntılı günler yaşayan Avrupa, daha bir yıl dolmadan, Rusya'dan ithal edilen gazın % 20'sinin³⁷ geçtiği Belarus ve tabii ki Rusya kaynaklı yeni bir kriz riskiyle karşı karşıyaydı. Bir yıl içerisinde arka arkaya yaşanan bu iki olay; Avrupa'nın ithal ettiği doğal gazın % 41'ini sağlayan Rusya'nın ve bu doğal gaz akışının sağlandığı iki transit ülke olan Ukrayna ve Belarus'un, Rusya ile aralarında yaşadıkları siyasi sorunlar nedeniyle, Avrupa doğal gaz arz kaynağı olarak güvenilirliklerinin sorgulanmasına yol açarken, Nabucco Projesi'ni de, Avrupa enerji politikasının ilk ortak çalışmalarından birisi olarak ön plana çıkartıyordu.

Dünya siyasetinde; nükleer enerji kullanımı temelinde, özellikle başını Amerika'nın çektiği bazı ülkelerle yaşadığı sorunlar nedeniyle, gündemden düşmeyen İran, Nabucco Projesi açısından da ayrı bir önem taşımaktadır.

2007 yılı itibarıyla³⁸ dünya gaz rezervleri içerisinde 27,8 Tcm'lik (trilyon metreküp) doğal gaz rezervleriyle Rusya'dan (44,65 Tcm) sonra ikinci sırada yer alan İran'ın bu rezervlerinin toplam dünya rezervleri içindeki oranı % 15,7'dir. 2007 yılı üretim rakamlarına baktığımızda ise, toplam 111,9 Bcm'lik bir rakamla İran'ın dünya üretimi içerisinde % 3,8'lik bir paya sahip olduğu görülmektedir. İran'ın sahip olduğu rezervlerle orantılı olmayan şekilde düşük bir üretim miktarına sahip olmasının sebepleri arasında; üretim sahalarına yeni yatırımların yapılmaması veya yapılamaması, üretimde eski teknolojilerin kullanılması gibi temel sebepler gösterilirken, ülkenin enerji üretimi için

³⁵ *Radikal*, "Gazprom Avrupa'yı titretiyor", 28 Aralık 2006.

³⁶ *Milliyet*, "Doğal gazda proje savaşı", 28 Aralık 2006.

³⁷ Kamalov İlyas, a.g.m., s. 93.

³⁸ <http://www.bp.com/>, a.g.y. (10.10.2008).

ihtiyaç duyduğu dış kaynaklı yeni yatırımlar ise; İran'ın yürüttüğü nükleer politikalar ve uyguladığı rejimden kaynaklanan sorunlar ve bunun neticesinde Amerika'nın koyduğu yaptırımlar ve diğer ülkelerin de bu yaptırımlara büyük oranda uyması nedeniyle, bir türlü gerçekleşmemektedir.

İran'la ilgili rakamların Nabucco Projesiyle ilgisine ve nihayetinde Avrupa açısından önemine gelince ise durum şudur. İran'ın 111,9 Bcm'lik doğal gaz üretiminin hepsi (111,8 Bcm) iç tüketimde kullanılmaktadır. İran'ın tek doğal gaz ihracatı Türkiye'yedir ve onun miktarı da 6,16 Bcm'dir. (2007) İthalattaki tek rakam ise Türkmenistan'da yapılan 6,1 Bcm'lik miktardır. Türkiye ve Türkmenistan'la ilgili ithalat ve ihracat rakamları birbirine karşılık geldiğinden, İran sadece kendi tüketimine cevap verebilen bir ülke konumunda kalmaktadır.

2004 yılı sonunda tamamlanan Nabucco Projesi'ne ait fizibilite çalışmaları, Gürcistan üzerinden ve İran'dan gelecek doğal gaza göre yapılmıştır. Proje inşaatı planlandığı gibi yürüdüğü takdirde, 2013 yılı başında 8 Bcm'lik bir miktarla faaliyete geçecek ve 2019 yılı itibarıyla da tam kapasitesi olan 31 Bcm'lik bir miktarla maksimum kapasitesine ulaşacaktır. Bugün itibarıyla (2008) İran gazının Nabucco hattına verilmesi açısından birtakım problemler ortada olmasına rağmen, bu problemlerin giderilmesine yönelik Avrupa tarafından yüksek perdeden pek ses çıkmamaktadır. Yaklaşık 10 yıl sonra maksimum kapasiteyle çalışması planlanan hat için gerekli olan İran gazı ve İran'la ilgili aşılması gereken sorunlar ise biraz da, projeye açık desteği olan Amerika'nın tepkisini çekmemek ve nihayetinde desteğini kaybetmemek üzere şimdilik çok fazla gündeme taşınmayıp, sorunun orta ve uzun vadede çözülmesi beklenmektedir. Dolayısıyla İran gazının, kısa vadede gerçekleşme de orta ve uzun vadede Avrupa pazarına akıtılabilmesi için Nabucco Projesiyle bugünden, gerekli olan alt yapının hazırlanması sağlanacaktır.

Fizibilite çalışmasının bir diğer ayağı olan, Azerbaycan ve Türkmenistan gazlarının Gürcistan üzerinden Nabucco hattına akıtılması ise; bu ülkelerin Rusya'ya olan transit bağımlılığını³⁹ azaltması açısından önem taşımaktadır. Bugün itibarıyla Avrupa'nın bu gazlara direkt olarak ulaşma imkânı olmadığından; ancak, Rusya'nın ucuza aldığı bu gazları kendi şebekesi içerisinde harmanlayıp kendi fiyatlarıyla Ukrayna ve Belarus üzerinden kendisine satmasıyla ulaşabilmektedir. Nabucco Projesi'nin "kaynak çeşitliliği" açısından Avrupa'ya fayda getirmesi hedeflenirken, aynı zamanda Avrupa'nın Hazar ülkelerinin gazına direkt olarak ulaşabilmesinde, Rusya'ya karşı transit bağımlılığını

³⁹ Somuncuoğlu Anar, "Enerji Güvenliği ve AB'nin Avrasya Açılımı-II-", 12.02.2007, <http://www.tusam.net/print.asp?id=824&tbl=MAKALELER&fld=makale> (17.04.2008).

azaltma konusunda da katkı sağlayacak olması, projenin Avrupa açısından bir diğer önemli noktasıdır.

2. NABUCCO Projesi'ne Katılan Ülkeler

2.1. Türkiye

1970 yılında Hamitabat ve Kumrular doğal gaz sahasında TPAO tarafından keşfedilen doğal gazın 1976 yılında Pınarhisar Çimento fabrikasına; 1975 yılında Çamurlu doğal gaz sahasında bulunan doğal gazın da, Mardin Çimento fabrikasına satılması ile ülkemizde ilk defa doğal gaz kullanımına başlanmıştır.⁴⁰

Alternatif enerji kaynaklarının araştırılması çalışmaları sonucunda, 18.09.1984 tarihinde, Türkiye Cumhuriyeti ve Eski Sovyetler Birliği hükümetleri arasında doğal gaz sevkiyatı konusunda Hükümetler arası Anlaşma imzalanmıştır.

Söz konusu anlaşmadan sonra BOTAS tarafından çalışmalara başlanılmış ve 1985 yılında yaptırılan Türkiye Doğal Gaz Kullanım Etüdü ile doğal gaz tüketim potansiyeli ve muhtemel güzergâh belirlenmiştir. Bu paralelde, 12.02.1986 tarihinde, Ankara'da BOTAS ile SOYUZGAZ EXPORT arasında 25 yıl süreli Doğal Gaz Alım-Satım Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşma kapsamında; 1987 yılından itibaren, doğal gaz alımına başlanmış olup, alım miktarları tedricen artarak maksimum miktar olan 6 milyar m³/yıl'a ulaşılmıştır. Söz konusu anlaşmanın yanı sıra, Rusya Federasyonu'ndan 8 milyar m³lük ilave doğal gaz alımı için 18.02.1998 tarihinde Doğal Gaz Alım-Satım anlaşması imzalanmıştır.

Doğu Anadolu Doğal Gaz Ana İletim Hattı projesi ile başta İran olmak üzere doğudaki kaynaklardan alınacak doğal gazın boru hattı ile Türkiye'ye taşınması kapsamında, 08.08.1996 tarihinde İran ile Türkiye arasında Tahran'da Doğal Gaz Alım-Satım Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre; doğal gaz alımı 3 milyar m³ ile başlayıp, yıllar itibarıyla artarak plato periyotta 10 milyar m³/yıl'a ulaşacaktır.

15.12.1997 tarihinde BOTAS ve Gazexport arasında imzalanan 25 yıllık Doğal Gaz Alım-Satım Anlaşması kapsamında, "Mavi Akım" olarak adlandırılan doğal gaz Rusya Federasyonu'ndan Karadeniz geçişli bir hat ile Türkiye'ye ulaşmaktadır. Anlaşmaya göre, doğal gaz sevkiyatı plato periyotta 16 milyar m³/yıl seviyesine ulaşacaktır. Mavi Akım Hattı, 20.02.2003 tarihinde işletmeye alınmış ve 17.11.2005 tarihinde de resmi açılışı yapılmıştır.

⁴⁰ http://www.mmo.org.tr/mmo/cd5/cd_icine/index_dosyalar/Page533.htm (28.10.2008).

Doğal gaz arz kaynaklarının çeşitlendirilmesi, arz güvenliğinin ve esnekliğinin artırılması için 14.04.1988 tarihinde, BOTAŞ ile SONATRACH (Cezayir) arasında 20 yıl süreli ve yılda 2 milyar m³ doğal gaz eşdeğeri LNG (Sıvılaştırılmış Doğal Gaz) alımını öngören bir LNG Alım Satım Anlaşması imzalanmıştır.

Söz konusu Anlaşma kapsamında ithal edilecek gaz için hem baz yük tesisi olarak kullanılmak hem de istenildiğinde pik düşürücü olarak devreye sokulmak üzere BOTAŞ tarafından 1989 yılında Marmara Ereğlisi LNG İthal Terminali'nin yapımına başlanmış ve 03.08.1994 tarihinde işletmeye alınmıştır.

Cezayir ile 1995 yılında imzalanan Zeyilname ile yıllık kontrat miktarı 4 milyar m³'e çıkarılmıştır. Buna ilaveten 09.11.1995 tarihinde de Nijerya ile 1,2 milyar m³ doğal gaz eşdeğeri LNG alımı için LNG Alım - Satım Anlaşması imzalanmıştır.

Azerbaycan'da üretilecek olan doğal gazın Gürcistan üzerinden Türkiye'ye taşınması amacıyla BOTAŞ ve SOCAR (Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi) arasında 12.03.2001 tarihinde 15 yıl süreli Doğal Gaz Alım-Satım Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmaya göre alımların 2 milyar m³ ile başlaması ve plato periyotta 6,6 milyar m³/yıl'a ulaşması öngörülmüştür.⁴¹

1986 yılından itibaren, Türkiye'ye doğal gaz getirmek üzere yapılan ithalat kontratları kısaca yukarıda sıralanmış olup, bu kontratlara ait doğal gaz alım miktarları ve yıllara göre dağılımı Tablo 6'da, doğal gaz talep tahmin ve ihracat miktarları Tablo 7'de, kontrata bağlanmış arz miktarları Tablo 8'de, doğal gaz alım anlaşmaları ise Tablo 9'da görüldüğü gibidir.

Tablo 6'da verilen doğal gaz ithalat miktarlarının ülkelere göre dağılımı yüzdelik olarak ifade edilecek olursa; 2007 yılı itibarıyla ithal edilen doğal gazın, % 63'ü Rusya'dan, % 17'si İran'dan, % 9'u Cezayir'den, % 4'ü Nijerya'dan, % 4'ü Azerbaycan'dan ve % 3'ü spot piyasadan alınmıştır.⁴²

2007 yılında ithal edilen doğal gazın sektörel dağılımına baktığımızda ise; % 50'sinin elektrik üretiminde, % 27'sinin sanayi sektöründe ve % 23'ünün ise konut sektöründe kullanıldığı görülmektedir.⁴³

⁴¹ BOTAŞ 2007 Yılı Yıllık Rapor, Ankara, s. 35-44.

⁴² A.g.e., s. 48.

⁴³ A.g.e., s. 49.

**TABLO 6: Yıllar İtibarıyla Doğal Gaz ve LNG Alım Miktarları⁴⁴ (Milyon m³)
"İthalat"**

	RUSYA FED.BATI HATTI	İRAN	RUSYA FED. MAVİAKIM	AZERBAYCAN	NİJERYA LNG	CEZAYİR LNG	SPOT LNG	TOPLAM
1987	433	-	-	-	-	-	-	433
1988	1.136	-	-	-	-	-	-	1.136
1989	2.986	-	-	-	-	-	-	2.986
1990	3.246	-	-	-	-	-	-	3.246
1991	4.031	-	-	-	-	-	-	4.031
1992	4.430	-	-	-	-	-	-	4.430
1993	4.952	-	-	-	-	-	-	4.952
1994	4.957	-	-	-	-	418	-	5.375
1995	5.560	-	-	-	-	1.058	240	6.859
1996	5.524	-	-	-	-	2.436	80	8.041
1997	6.574	-	-	-	-	3.300	-	9.874
1998	6.539	-	-	-	-	3.051	644	10.233
1999	8.693	-	-	-	77	3.256	332	12.358
2000	10.079	-	-	-	780	3.962	-	14.821
2001	10.931	115	-	-	1.337	3.985	-	16.368
2002	11.603	669	-	-	1.274	4.078	-	17.624
2003	11.422	3.520	1.252	-	1.126	3.867	-	21.188
2004	11.106	3.558	3.238	-	1.034	3.237	-	22.174
2005	12.857	4.322	4.969	-	1.030	3.851	-	27.028
2006	12.246	5.691	7.403	-	1.118	4.203	80	30.741
2007	13.799	6.158	9.346	1.279	1.420	4.277	170	36.450
2008	11.170	3.370	8.258	3.820	958	3.553	339	31.469

* 2008 yılı Ekim ayı itibarıyla gerçekleşme miktarlarıdır.

Kaynak: www.botas.gov.tr

⁴⁴ http://www.botas.gov.tr/icerik/tur/faaliyetler/dogalgaz/boruhatti/dg_ttt.asp (27.10.2008).

TABLO 7: Doğal Gaz Talep Tahmin ve Doğal Gaz İhracat Miktarları⁴⁵
(Milyon Sm³)

	2008	2009	2010	2015	2020	2025	2030
TÜRKİYE DOĞAL GAZ TALEP MİKTARLARI	37.533	40.903	43.806	56.183	65.867	70.546	76.378
DOĞAL GAZ İHRACAT MİKTARLARI(YUNANİSTAN)	492	737	737	737	737	0	0
TOPLAM DOĞAL GAZ TALEP MİKTARLARI	38.025	41.640	44.543	56.920	66.604	70.546	76.378

* TEİAŞ'ın ilave elektrik üretimi için doğal gaz talepleri dikkate alınmıştır.

** İç Tüketim Dahil edilmiştir.

Kaynak: www.botas.gov.tr

TABLO 8 : Kontrata Bağlanmış Arz Miktarları⁴⁶
(Milyon Cm³)

	2008	2009	2010	2015	2020
RUSYA FEDERASYONU	6000	6000	6000	0	0
1. LNG (M.EREĞLİSİ) CEZAYİR	4444	4444	4444	0	0
1.LNG (M.EREĞLİSİ) NİJERYA	1338	1338	1338	1338	1338
İRAN	9556	9556	9556	9556	9556
RUSYA FED. (İLAVE)(BATI)	8000	8000	8000	8000	8000
RUSYA FED. (KARADENİZ HATTI)	12000	14000	16000	16000	16000
TÜRKMENİSTAN (*)	0	0	0	0	0
AZERBAYCAN	5000	6600	6600	6600	6600
TOPLAM ARZ (Sm³)	45553	49092	51059	40791	40791

* Doğal gaz alımı belirsizliğini korumaktadır.

Kaynak:www.botas.gov.tr

⁴⁵ http://www.botas.gov.tr/icerik/tur/faaliyetler/dogalgaz/boruhatti/dg_arztaleb_sen.asp (21.10.2008).

⁴⁶ http://www.botas.gov.tr/icerik/tur/faaliyetler/dogalgaz/boruhatti/dg_arztaleb_sen.asp (21.10.2008).

TABLO 9: Doğal Gaz Alım Anlaşmaları⁴⁷

Mevcut Anlaşmalar	Miktar (Plato) (Milyar m ³ /yıl)	İmzalanma Tarihi	Süre (Yıl)	Durumu
Rus.Fed. (Batı)	6	14 Şubat 1986	25	Devrede
Cezayir (LNG)	4	14 Nisan 1988	20	Devrede
Nijerya (LNG)	1.2	9 Kasım 1995	22	Devrede
İran	10	8 Ağustos 1996	25	Devrede
Rus. Fed. (Karadeniz)	16	15 Aralık 1997	25	Devrede
Rus. Fed. (Batı)	8	18 Şubat 1998	23	Devrede
Türkmenistan	16	21 Mayıs 1999	30	-
Azerbaycan	6.6	12 Mart 2001	15	Devrede

Kaynak: www.botas.gov.tr

2.2. Bulgaristan

1998 yılında “Enerji ve Altyapı Alanlarında İşbirliği Anlaşması ve Protokolü” imzaladığımız Bulgaristan’ın, enerji sektörünün üç temel unsuru vardır: nükleer enerji, konvansiyonel termo–elektrik enerjisi ve hidroelektrik. Başta Yunanistan, Türkiye ve Sırbistan–Karadağ’a olmak üzere elektrik ihraç etmekte olan Bulgaristan, doğal gazı ise ithal etmektedir. Bulgaristan’ın rüzgâr enerjisi, hidroelektrik ve jeotermal enerji konusunda potansiyeli olmasına karşın, gerekli teknolojisi olmadığı için bu alanlardaki potansiyelini yeterince değerlendirememiştir. Bulgaristan’daki biodizel pazarının 2010 yılına kadar ülkenin yakıt tüketimindeki payının yüzde 5,75’ini oluşturması beklenmektedir. Bulgar Elektrik Kurumu (NEK) ülkede tekel konumundadır. Nükleer enerjiye göre hidroelektrik enerji üretimi genel elektrik üretiminin az bir bölümünü oluşturmaktadır.

İthal edilen doğal gaz ağırlıklı olarak sanayide kullanılmaktadır. Doğal gaz kurumu Bulgargaz yeniden yapılandırılmaya başlanmış, dağıtım birimlerinin bağımsız bölge şirketlerine dönüştürülmesi planlanmıştır. Hükümet ayrıca, elektrik enerjisi, doğal gaz,

⁴⁷ http://www.botas.gov.tr/icerik/tur/faaliyetler/dogalgaz/boruhatti/dg_alim_anlasma.asp (21.10.2008).

bölgesel ısıtma sistemi ve kömür madenciliği gibi önemli enerji alanlarında faaliyet gösteren kamu kuruluşlarını özelleştirmeye çalışmaktadır.⁴⁸

Bulgaristan'ın ispatlanmış doğal gaz rezervleri (2008) 5,663 Bcm⁴⁹ olup dünya rezervleri içerisinde dikkate alınmayacak bir miktardır. Aynı şekilde gaz üretimi de 407.000 m³ gibi küçük bir miktar olup, ülke genelindeki toplam 3,1 Bcm'lik⁵⁰ (2007) doğal gaz tüketimi içerisinde çok az bir orana sahiptir. 3,1 Bcm'lik doğal gazın tümü Rusya'dan ithal edilmektedir.

2.3. Romanya

Romanya, başta kömür ve doğal gaz olmak üzere, önemli birincil enerji kaynaklarına sahip tek merkezi Avrupa ülkesi ve hatta bölgede Rusya hariç enerji bakımından kendi kendine yeterli olmaya en yakın ülke durumundadır. Bununla beraber ülke, küresel anlamda önde gelen bir enerji üreticisi olmamanın yanı sıra, petrol, doğal gaz, kömür ve enerji sektörlerinde iç talebi ithalat yoluyla karşılamaktadır. Enerji sektörü, toplam sanayi üretiminin yaklaşık % 5'lik kısmını ve toplam işgücünün % 6'sı ile tekstil ve makine sektörlerinin ardından ülkedeki üçüncü büyük istihdam alanını oluşturmaktadır.

Romanya'da enerji sektörünün modern bir yapıya kavuşturulması yönündeki çabalar, devlet tekellerinin özelleştirilememesi, iç tüketicilerin desteklenmesine devam edilmesi ve personel fazlası yüzünden zor durumda olan kömür, elektrik ve doğal gaz endüstrilerinin yapılandırılmaması sebebiyle 1990'lı yılların başında sürekli bir düşme eğilimi göstermiş ve buna bağlı olarak ülke, net enerji ithalatçısı haline gelmiştir. Diğer taraftan, 1990'lı yıllar boyunca petro-kimya, gübre, metalürji, çimento ve makine sanayileri gibi ağır sanayi üretimlerinde yaşanan daralmaya bağlı olarak enerji talebinin düşmesi de, ülkedeki enerji üretimi azalışının sebeplerinden biri olmuştur. Bunların yanı sıra Romanya, Güney Doğu Avrupa'nın en büyük elektrik gücü sektörüne sahiptir.

Romanya'nın, yabancı yatırımcıların ilgisini çeken önemli petrol ve doğal gaz rezervleri ile oldukça gelişmiş bir rafineri sanayi bulunmaktadır. Son 25 yılda üretimde yaşanan azalmaya rağmen ülke halen merkezi ve doğu Avrupa'nın en büyük petrol üreticisi olma konumunu korumaktadır. Diğer taraftan, coğrafi konumundan dolayı

⁴⁸ http://www.deik.org.tr/Lists/Bulten/Attachments/20/20078910551Bulgaristan-Haziran07_TR.pdf (02.11.2008).

⁴⁹ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bu.html> (29.12.2008).

⁵⁰ <http://www.bp.com/>, a.g.y. (10.10.2008).

Romanya, Hazar Denizi bölgesi ile Batı Avrupa arasında petrol ürünleri taşımacılığında potansiyel bir transit yoldur.⁵¹

Ülkenin doğal gaz rezervlerine baktığımızda, 2007 yılı itibariyle 0,63 Tcm (Trilyon metreküp) olup, dünya doğal gaz rezervleri içinde % 0,4'lük bir orana karşılık gelmektedir. Doğal gaz üretimi gittikçe azalan bir yapıya sahiptir. Üretim 1997 yılında 15 Bcm/yıl iken 2007 yılında 11,6 Bcm/yıl'a düşmüştür. Tüketim de aynı şekilde azalan bir ivme göstermiş ve 1997 yılındaki 20 Bcm/yıl'lık değerden 2007 yılında 16,4 Bcm/yıl'a gerilemiştir. Üretimle tüketim arasındaki 4,8 Bcm'lik farkın ise; 1,30 Bcm'si Almanya'dan, 2,5 Bcm'si Rusya'dan, 1 Bcm'si ise diğer Avrasya ülkelerinden ithal edilmiştir.⁵²

2.4. Macaristan

Enerji ve hammadde kaynakları bakımından yetersiz olan Macaristan, sahip olduğu gaz ve petrol rezervleri ile talebinin % 20'sini karşılayabilmektedir. Yerel linyit kaynakları ülkedeki iki büyük enerji santralının enerji ihtiyacını sağlarken, ayrıca zengin boksit kaynakları da mevcuttur.⁵³

Macaristan'ın ispatlanmış gaz rezervleri (2008) 8,098 Bcm'dir.⁵⁴ 2007 yılındaki toplam 11,8 Bcm'lik gaz tüketiminin, 7,85 Bcm'sini Rusya'dan, 0,83 Bcm'sini Almanya'dan, 1,80 Bcm'sini de diğer Avrasya ülkelerinden ithal etmiştir.⁵⁵

Nabucco Projesi'nin mevcut 6 ortağından birisi olmasına rağmen, projenin gerçekleşmesine yönelik olumsuz demeçlerin sahibi olması açısından, Macaristan'a ayrı bir parantez açmak yerinde olacaktır.

Enerji ihtiyacının büyük bir bölümünü Rusya'dan, Ukrayna üzerinden gelen doğal gaz hattıyla karşılayan Macaristan, Ocak 2006'daki Ukrayna krizinin ardından alternatif enerji güzergâhları arayacağını açıklamıştı. Projede diğer ülkelerle birlikte Macaristan açısından her şey yolunda giderken, ortamı karıştıran gelişme Moskova'nın ortaya attığı ikinci Mavi Akım Projesi (üçüncü bölümde ayrıntılı olarak anlatılacaktır) oldu. Bu projeye göre Karadeniz üzerinden Türkiye'ye gelen Mavi Akım Hattı, Türkiye'den Balkanlar üzerinden Orta Avrupa'ya ulaştırılacaktı. Bu gelişme, Macaristan Hükümeti'nin planlarını yeniden gözden geçirmesine neden oldu.

⁵¹ <http://kobi.mynet.com/pdf/Romanya.pdf> (2.11.2008).

⁵² <http://www.bp.com/>, a.g.y. (10.10.2008).

⁵³ http://www.igeme.org.tr/Arastirmalar/ulke_sek/index.cfm?sec=ara (2.11.2008).

⁵⁴ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/hu.html> (29.12.2008).

⁵⁵ <http://www.bp.com/>, a.g.y. (10.10.2008).

Macar Başbakanı Ferenc Gyurcsany Moskova'yla olan görüşmelerinin ardından, Macaristan'ın Rusya'nın bu projesine sıcak baktığını hissettiren açıklamalar yaptı: “Bize doğal gaz lazım. Hemen şimdi! Daha ortada bile olmayan bir proje için, elimizin altındakinden vazgeçemeyiz” dedi. Başbakan, Nabucco Boru Hattı'ndan vazgeçtik demese de, bu açıklamalar muhalefet tarafından Budapeşte Hükümeti'nin Moskova'yla gizli bir prensip anlaşması yapması gibi algılandı. Macaristan muhalefet lideri Viktor Orban'a göre hükümet Avrupa Birliği'nin alternatif enerji politikasına ihanet ediyor ve Rusların elini güçlendirecek adımlar atıyordu.⁵⁶

Avrupa Birliği'nin ortak bir enerji politikası oluşturmaya çalıştığı bu dönemde, AB üyesi Macaristan, doğal gaz boru hatları konusunda AB yerine Rusya ile işbirliğini tercih ediyordu.

Başbakan Ferenc Gyurcsany, International Herald Tribune ile yaptığı söyleşide AB'nin, Hazar gazını taşıması planlanan Nabucco Boru Hattı Projesi'nde önemli gecikmelerin meydana geldiğini, Gazprom'un Mavi Akım Projesi'nin ise, “daha gerçekçi” olduğunu belirtiyor⁵⁷ ve başka bir demecinde ise “Mavi Akım güçlü bir irade ve güçlü bir organizasyon gücü ile desteklenmektedir.”⁵⁸ ifadesiyle Rusya'yı ve Gazprom'u işaret ediyor ve Nabucco yerine Mavi Akım'dan alınacak gazın Avrupa'ya ulaştırılmasının daha yerinde olacağını ima ediyordu.

2007 yılının Mart ayında Nabucco'yu bir hayal olarak tanımlayan Macaristan Başbakanı Ferenc Gyurcsany, Eylül 2007'ye gelindiğinde Nabucco'ya tam destek verdiklerini açıklıyordu.

Macar Başbakanı konuşmasında, Avrupa'ya Rus doğal gazı gelse bile, bunun muhtemelen Türkiye'ye uzanan “Mavi Akım”la değil; yeni projelendirilen, Bulgaristan üzerinden İtalya'ya yönelecek “Güney Akım” adı verilen (üçüncü bölümde ayrıntılı anlatılacak) başka bir boru hattı üzerinden olacağını söylüyordu.⁵⁹

Macaristan Ekonomi Bakanı Janos Kako'da aynı şekilde, Nabucco Doğal Gaz Boru Hattı Projesine destek vermeye devam ettiklerini vurgularken, aralarında Rusya'nın da bulunduğu üçüncü tarafların katkısına da açık olduklarını söylüyordu.⁶⁰

⁵⁶“Macaristan'da doğal gaz gerginliği”, 30 Mart 2007, http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2007/03/070330_hungary.shtml (02.11.2008).

⁵⁷ *Sabah*, “Mavi Akım Avrupa'ya uzatılacak”, 13 Mart 2007.

⁵⁸ Ertan Fikret, “Macar Gölgesi”, *Zaman*, 22.03.2007.

⁵⁹ “Macaristan'dan Nabucco'ya Destek”, 14 Eylül 2007, <http://www.cnnturk.com/interactive/yazdir.asp?PID=39&haberID=391169> (26.03.2008).

⁶⁰ “Nabucco projesinde canlanma”, 15.09.2007, http://www.dw-world.de/popups/popup_printcontent/0,,2783862,00.html (24.01.2008).

Nitekim Şubat 2008’de Rusya’nın Başkenti Moskova’da iki ülke başbakanları tarafından, Güney Akım Projesi imzalandı.⁶¹ Anlaşmaya göre Karadeniz boyunca yerleştirilen boru hattıyla Rusya’dan Bulgaristan’a, oradan da Sırbistan’a gelen doğal gaz Macaristan üzerinden Avusturya’ya nakledilecekti.

Macaristan, Şubat 2008’de Nabucco’ya rakip olarak gösterilen, Rusya’nın Güney Akım Projesi’ne dahil olurken, diğer ortakların kafasında soru işaretlerine yol açıyordu. Macaristan Başbakanı Ferenc Gyurcsany, Kremlin’de Putin ile el sıkışırken, Macaristan’ın Nabucco’ya desteğinin devam edeceğini; ancak Güney Akım’ın daha önce tamamlanacağına inandığını belirterek, “Biz iki şeyi bir cephede tutmaya çalışıyoruz. Böylece daha fazla rekabet oluyor. Siz Nabucco adı verilen diğer işbirliği projesinden daha hızlısınız”⁶² şeklinde demeç veriyordu.

Aslında Macaristan Başbakanı, Macaristan’ın iki projeye de bakış açısını, Putin’le el sıkışırken verdiği demeçte, diplomatik bir üsluba gerek duymadan gayet açık ve net bir şekilde ifade ediyordu. Bu sözlerin bir anlamını da, Avrupa Birliği’nin ortak enerji politikaları benim için birinci öncelik değildir. Benim için önemli olan kendi ülkemin doğal gaz arz güvenliği ve bu arz güvenliğine daha önce katkı yapacak olan projelerdir, şeklinde yorumlamak mümkündür.

2.5. Avusturya

Avusturya’da kömür ve petrol gibi enerji kaynaklarının kısıtlı olması nedeniyle enerji politikası, yenilenebilir enerji kaynakları üzerine dayandırılmıştır. Avusturya’nın enerji üretiminin % 71’ini su, odun, jeotermik enerji, güneş enerjisi ve rüzgâr gibi yenilenebilir enerji kaynakları oluşturmaktadır. Avusturya’daki enerji üretimi, iç tüketimin yaklaşık % 32’sini karşılamaktadır. İç kaynakların yetersiz olması nedeniyle ithalatta en büyük pay fosil yakıtlara aittir.⁶³

Avusturya’nın sahip olduğu ispatlanmış doğal gaz rezervleri 2008 yılı itibarıyla 16.14 Bcm’dir.⁶⁴ Ülkenin toplam doğal gaz tüketimi ise 2007 yılı itibarıyla 8,9 Bcm olup; bu miktarın 5,6 Bcm’si Rusya’dan, 1,1 Bcm’si Almanya’dan ve 0,78 Bcm’si ise Norveç’ten ithal edilmiştir.⁶⁵

⁶¹ “Macaristan ve Rusya doğalgazda anlaştı”, 26.02.2008,

<http://www.cnnturk.com/interactive/yazdir.asp?PID=0039&haberID=432001> (26.03.2008).

⁶² Zaman, “Macaristan Nabucco’da güven tazeledi”, 09.04.2008.

⁶³ Viyana Ticaret Müşavirliği, “Avusturya Ülke Profili”, Nisan 2005,

<http://www.eic.org.tr/up/download/avusturya.doc> (3.11.2008).

⁶⁴ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/au.html> (29.12.2008).

⁶⁵ <http://www.bp.com/>, a.g.y. (10.10.2008).

Başlangıç noktası Türkiye olan Nabucco hattında; Avusturya, 46 km.lik boru hattıyla en kısa güzergâha sahip olan ülke olup aynı zamanda hattın geldiği en son noktadır. Ülkenin Baumgarten bölgesine gelecek olan gazın, buradan da Batı ve Orta Avrupa'ya ulaşması planlanmaktadır.

Bir doğal gaz taşıma projesi olan Nabucco'da, bugün itibarıyla en önemli konu arz, yani Nabucco hattı ile taşınmak üzere hedef tedarikçi ülkelerle doğal gaz alım anlaşması yapılmasıdır. Nabucco ortaklarından Avusturya'nın OMV şirketi bu konuda ilk atılımı yapan ülke olup, 12'nci Uluslararası Petrol, Gaz ve Petro-kimya Fuarı'nda, İran'dan yıllık 5 milyar metreküp doğal gazı Türkiye üzerinden Nabucco Projesi çerçevesinde alarak Avrupa'ya taşımak üzere İran'la karşılıklı anlaşma imzalamıştır.⁶⁶ Ancak, İran'ın Amerikan yaptırımlarından kaynaklanan bugünkü uluslararası arenadaki konumu nedeniyle bu anlaşma da şimdilik belirsizliğini korumaktadır.

Çek Cumhuriyeti'nden, Bulgaristan'a kadar geniş bir yatırım ağı bulunan OMV şirketinin 1968 yılından bu yana Rusya ile işbirliği vardır.⁶⁷ Nabucco'ya karşı olarak Rusya tarafından ortaya atılan Mavi Akım-2 ve sonrasında Güney Akım Projesi'ne dahil olmak üzere Romanya'ya karşı yürütülen çabalar, Rusya tarafından aynı şekilde Avusturya'ya karşı da yürütülmüştür.

Mayıs 2007'de Avusturya Cumhurbaşkanı Heinz Fischer ile görüşen Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, görüşme sonunda; doğal gaz, petrol ve inşaat sektörlerini içeren 3 milyar euroluk bir ticari işbirliği anlaşması imzalamıştır. Avusturya basınına göre ise Putin'in bu ziyareti'nin amacı; Avusturya'nın, Hazar'ı Türkiye üzerinden bu ülkeye bağlayan Nabucco Doğal Gaz Hattı'ndan vazgeçirip, Rusya ile daha sıkı işbirliği yapmasını sağlamak, şeklinde olmuştur.⁶⁸

Benzer şekilde, Ağustos 2007'de Avusturya Ekonomi Bakanı Martin Bartenstein, Reuters'e yaptığı açıklamada, Rusya Enerji Bakanı Hristenko'nun gönderdiği mektupla ülkesini Güney Akım Projesi'ne davet ettiğini söylemiş ve Rusya'nın bu hareketini Moskova'nın Nabucco Projesi'ne yönelik direncini düşürmesinin bir göstergesi olarak değerlendirmiştir.⁶⁹

⁶⁶ *Milliyet*, "İran, Avusturya ile gaz anlaşması yaptı", 22 Nisan 2007.

⁶⁷ Yılmaz Serpil, "OMV'nin Başkanı Ruttensdorfer: Nabucco anahtar proje olacak", *Milliyet*, 15 Ekim 2006.

⁶⁸ "Putin: 'Gaz sevkiyatı devam edecek'", 24 Mayıs 2007,

<http://www.cnnturk.com/interactive/yazdir.asp?PID=39&haberID=351951> (26.03.2008).

⁶⁹ *Zaman*, "Rusya'dan Avusturya'ya boru hattı için davet", 17.08.2007.

2.6. Projeye Yeni Ortak Arayışları ve 6 ncı Ortak Almanya

2002 yılında 5 ortak ile yola çıkan Nabucco Projesi'nde, ilerleyen zaman içerisinde daha güçlü bir yapıya kavuşmak ve projenin finansmanını desteklemek üzere yeni ortak arayışına girilmiştir.

Bu süre içerisinde, Almanya'dan 2 ve Fransa'dan 2 şirket olmak üzere toplam 4 şirketin adı öne çıkmıştır. Bu şirketler Alman RWE, EonRuhrgas, Fransız Gaz de France (GDF) ve Total⁷⁰ firmalarıdır.

İlk başta Fransız Gaz de France (GDF) firmasının adı ön plandaydı. Fransız devlet yetkililerin en üst düzeyden projeyi desteklemeleri ve katılım konusundaki istekleri doğrultusunda Nabucco Konsorsiyumu'yla ortaklık görüşmeleri yürütülüyordu.

Ancak 2006 yılında Fransa Ulusal Meclis'inde onaylanan sözde Ermeni soykırımına ilişkin tasarının kabul edilmesinin ardından, Türkiye açısından durum değişti. Nabucco Konsorsiyumu'nda bulunan Avusturya'dan OMV, Macaristan'dan MOL, Bulgaristan'dan Bulgargaz ve Romanya'dan Transgaz; Fransız GDF firmasının altıncı ortak olmasına onay verirken, konsorsiyum ortağı BOTAŞ tavır koydu ve GDF'nin ortaklık görüşmeleri bekletmeye alındı.⁷¹

Fransa'nın sözde Ermeni soykırımına ilişkin tasarımı kabulünün dışında, 2005 ilkbaharından beri Fransız Anayasası'nda yer alan, bundan sonra AB'ye üye olacak ülkelerin üyeliğinin onayı için referandum yapılması şartı da, Türkiye açısından Avrupa Birliği ile olan ilişkilerde Fransa'dan kaynaklanan başka bir rahatsızlık konusuydu. Ayrıca Nicolas Sarkozy'nin gerek 2007 yılındaki Cumhurbaşkanlığı seçimleri öncesi, gerekse Cumhurbaşkanı seçildikten sonraki söylemlerinde, Türkiye'nin AB üyeliğine karşı olumsuz bir tutum sergilemesi Türkiye tarafından kayda alınıyor ve Fransız firmalarının Türkiye'nin açacağı uluslararası ihalelerden dışlanacağı konusunda çeşitli sinyaller geliyordu.

Nicolas Sarkozy, Eylül 2007'de Budapeşte gezisi sırasında Macar Parlamentosu'nda yaptığı konuşmada Nabucco Projesi'nin "Avrupa enerji istihkaki açısından stratejik önem taşıdığını" vurguluyor ve Hazar geçişli doğal gazı Avrupa'ya taşıyacak boru hattı projesi Nabucco'ya Paris'in katılma dileğini açıkça telaffuz ediyordu. Aynı gün, sağ eğilimli Le Figaro gazetesinde ise, Fransa'nın Türkiye'nin AB üyeliği konusunda referandum şartını kaldırma hazırlığı yaptığı haberi yer alıyordu.⁷² Bu iki

⁷⁰ *Radikal*, "Nabucco'da Fransızlar 'out' Almanlar 'in'", 26.01.2008.

⁷¹ *Hürriyet*, "Fransız şirkete 'soykırım' freni", 05 Nisan 2007.

⁷² *Milliyet*, "Nabucco yumuşattı", 16 Eylül 2007.

gelişmenin eşzamanlı olmasının rastlantı olmadığı, çeşitli çevrelerce ifade edilirken, Sarkozy'nin bu dönemde Türkiye'ye hoş görünecek bir tutum içine girmesinin arka planında, Fransa'nın Nabucco dışında kalmamak için Türkiye'nin vetosunu kaldırmaya yönelik bir çaba olduğu düşünülüyordu.

Tüm bu çabalara karşın Türkiye, Fransız GDF firmasına uyguladığı veto konusunda, projenin teknik ve ticari yönlerinin yanında bir de siyasi yönünün olduğunu vurguluyor ve geri adım atmıyordu. Nihayetinde GDF firması da Nabucco'daki adaylığını geri çektiğini bildirirken,⁷³ uluslararası basın, Türkiye'nin projeye AB'ye baskı yaptığı değerlendirilmesinde bulunuyordu.⁷⁴

Fransız GDF firmasının, Türkiye'nin vetosuyla Nabucco Projesi'nin dışında bırakılmasıyla birlikte, daha önceden ortaklık için başvurusu olan Alman RWE şirketinin projeye katılımı konusunda görüşmeler hızlanmış ve 5 üye ülkenin onayıyla birlikte RWE firmasının 6 ncı ortak olarak Nabucco konsorsiyumuna dahil edilmesi kararlaştırılmıştır.

Nabucco'da Alman RWE'nin ortak olmasına karar verilmeden önce Fransız GDF ve Total ile Alman Eon Ruhrgas da projeye talip olmuştu. Total ile görüşmelerde mesafe alınamadığı için görüşmelerin sonlandırılmasının ardından GDF ile görüşülmüş ancak yukarıda sıraladığımız nedenlerle görüşmelerin dondurulması üzerine RWE ile görüşmelere başlanmıştır. Alman Eon şirketi ise Nabucco'nun Macar ortağı MOL şirketi ile olan ortaklığı ve rakip projelere katılımı nedeniyle reddedilmiştir. Bu arada Kanadalı Enbridge, Polonyalı PGNIG alt katılımcı olarak niyet beyan etmişlerdir. Finansal ortak olmak isteyenler arasında ise Japonya'dan Mitsui, Avrupa Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası (EBRD) yer alırken, Hintli GAIL'in talebi ise reddedilmiştir. Bunun yanı sıra İngiliz Merrill Lynch, Japon Sumitomo şirketleri ile JBIC'de finansal yeni şirket ortağı olma niyeti göstermişlerdir.⁷⁵

5 Şubat 2008'de Viyana'da yapılan toplantıda elektrik, doğal gaz ve petrol şirketi RWE'nin ortaklık belgesi imzalanmıştır. RWE'nin konsorsiyuma dahil olmasıyla birlikte daha önceden 5 şirket (ülke) arasında % 20 olan ortaklık payı, 6 ortak arasında eşit olarak yeniden düzenlenerek , % 16,67⁷⁶ şeklinde paylaştırılmıştır.

RWE şirketi Almanya'nın birinci sıradaki elektrik şirketi olmakla birlikte doğal gaz sektöründe de ikinci konumdadır. Bununla birlikte İngiltere, Hollanda, Macaristan ve Çek

⁷³ "Fransa Nabucco yerine nükleerle ilgileniyor", 19 Şubat 2008, <http://www.cnnturk.com/interactive/yazdir.asp?PID=001144&haberID=429970> (26.03.2008).

⁷⁴ *Milliyet*, "Botaş vetosu dünya basınında yer aldı", 07 Nisan 2007.

⁷⁵ Gürsoy Begüm, "AB Nabucco'da Türkiye'nin geçiş ücretiyle yetinmesini istiyor", *Referans*, 18.04.2008.

⁷⁶ <http://www.rwe.com/generator.aspx/templateID=renderPage/id=76858?pmid=4001987> (26.09.2008).

Cumhuriyeti gibi ülkelerde elektrik ve doğal gaz pazarında önemli bir oyuncudur. Petrol ve gaz üretimi de olan şirket A+ kredi notuna sahiptir. RWE şirketinin projeye katılımıyla finansman sağlamada önemli bir avantaj elde edilecek olup, şirket aynı zamanda boru hattından da kapasite kiralayacaktır. Taşıyacağı gazı Almanya ve özellikle Çek Cumhuriyeti'ndeki müşterilerine ulaştırmayı hedefleyen RWE sayesinde, Nabucco bu iki ülkeye de gaz taşır hale gelecektir.⁷⁷

RWE Şirketi'nin Projeye katkısı ve dolaylı olarak Almanya'nın siyasi desteği konusunda, BOTAŞ Uluslararası Projeler ve Strateji Geliştirme Daire Başkanı Emre ENGÜR'ün değerlendirmeleri de şu şekildedir: "Ortak olmak için önemli sayıda şirket başvurmuştu ve değerlendirmeler bir süredir devam ediyordu. Sonuçta ilk şirket RWE oldu. İlk şirket diyorum çünkü daha sonra belki birkaç şirketin daha girmesi söz konusu olacak. Bu son gelişmenin en önemli yönü, işin içine RWE gibi kredi notu çok yüksek bir şirketin giriyor olması, finansman sağlamada çok önemli kolaylık sağlayacak. RWE, Almanya'daki ve Çek Cumhuriyeti'ndeki talepleri için hattan kapasite kiralayacak. Bu bir yandan taşınacak gazın Almanya'ya da gideceği anlamına geliyor. Aynı zamanda Çek Cumhuriyeti'ne de gaz gitmiş olacak, çünkü RWE Çek Cumhuriyeti'ndeki bütün hatları da almış durumda. RWE'nin katılımının önemli bir getirisi de kulis gücü. Alman hükümeti de bundan sonra Nabucco'yu destekleyecek, çünkü bir şirketi artık Nabucco'nun içinde."⁷⁸

3. NABUCCO Projesi'ne Doğal Gaz Vermesi Düşünülen Güzergâhlar

3.1. Azerbaycan–Türkiye (Şah–Deniz) Doğal Gaz Boru Hattı

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından yeni bir şekillenme sürecine giren Avrasya Bölgesi, keşfedilen ve tahmini doğal gaz rezervleri dolayısıyla, petrolün yanı sıra doğal gaz piyasasındaki şiddetli rekabetin de merkezi haline gelmiştir.⁷⁹

Konumu itibarıyla jeopolitik bir eksen üzerinde bulunun Azerbaycan; Brzezinski'nin deyişiyle, Hazar Denizi havzası ve Orta Asya'nın zenginliklerini barındıran şişenin denetimini sağladığı için çok önemli bir mantar olarak da tanımlanmaktadır.⁸⁰

Doğal gaz rezervleri açısından Azerbaycan, 1,28 Tcm'lik⁸¹ ispatlanmış doğal gaz rezerviyle, 2007 yılı itibarıyla dünya doğal gaz rezervlerinin % 0,7'sini oluşturmaktadır.

⁷⁷ <http://www.enerji.gov.tr/ayrinti.asp?numara=46> (04.11.2008).

⁷⁸ Arıcıoğlu Aydın, "RWE Nabucco'nun altıncı ortağı", *Enerji Dergisi*, Ocak-Şubat 2008, Sayı:1, s. 43-44.

⁷⁹ Aras Osman Nuri, *Azerbaycan'ın Hazar Ekonomisi ve Stratejisi*, Derin Yayınları, İstanbul, 2008, s. 32.

⁸⁰ Brzezinski Zbigniew, *Büyük Satranç Tahtası*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2005, s. 179.

⁸¹ <http://www.bp.com/.a.g.y> (10.10.2008).

Bakü'den 70 km uzaklıkta, yaklaşık 800 km²'lik bir alanı kapsayan Şah Deniz yatağının 1999 yılında keşfi ile bölgede Azerbaycan'ın önemli miktarda doğal gaz rezervlerine sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Böylece Azerbaycan'ın 20 Eylül 1994'ten itibaren başlayan hidrokarbon kaynakları araştırma sürecinde yeni ve önemli bir aşama kaydedilmiştir.

Şah Deniz yatağındaki doğal gazın 400 milyar m³'ü tasdik edilmiş olup, buradaki doğal gazın Azerbaycan'ın doğal gaz potansiyelini yaklaşık 1 trilyon m³ artırdığı belirtilmektedir. Sektör uzmanlarına göre Şah Deniz, son 20 yılda dünyada keşfedilen en büyük doğal gaz yatağıdır.⁸²

Şah Deniz yatağına ilişkin anlaşma 4 Temmuz 1996 tarihinde imzalanmış ve 4 Ekim 1996'da onaylanıp, 17 Ekim 1996'da yürürlüğe girmiştir. PSA (Production Sharing Agreement-Üretim Paylaşma Anlaşması) biçiminde imzalanan anlaşma, 30 yıllık süreyi kapsamaktadır. Bu anlaşma ile sorumluluk Şah Deniz Konsorsiyumu'na verilmiştir. Yaklaşık 3 milyar doların üzerinde bir yatırım tutarı olan Şah Deniz Projesi'nin konsorsiyumuna katılma talepleri de ayrı bir siyasi mücadeleye sahne olmuştur.

Fransız ve Rus şirketlerinin konsorsiyuma katılmalarının kesinlik kazanmasının ardından, İran'ın katılımı noktasında problemler çıkmıştır. Ekonomik İşbirliği Teşkilatının Mayıs 1996'da Aşkabat'taki toplantısında Azerbaycan'ın Şah Deniz'deki % 20'lik payının % 10'unu İran'a vermesi hakkında Aliyev ve Rafsancani anlaşma imzalamış, böylece Hazar petroleri konusunda İran'ın bazı olumsuz etkilerinin yok edilmesi amaçlanmıştır. Ancak daha önceden konsorsiyumda ABD şirketlerinin de katılacağı öngörülmesine karşın, İran'ın katılması durumunda Washington ABD şirketlerinin anlaşmada yer almalarını yasaklamış ve sonuçta İran şirketi OIEC konsorsiyumda yer alırken hiçbir ABD şirketi konsorsiyumda yer almamıştır.⁸³

Şah Deniz Konsorsiyumu'nda şirketler arasındaki pay dağılımı şöyledir:

İngiliz BP	: % 25,5
Norveç Statoil Alliance	: % 25,5
Azerbaycan SOCAR	: % 10
Rus LukAgip	: % 10
Fransız TotalFinaElf	: % 10
İran OIEC	: % 10 (Oil Industries Engineering & Construction)
Türk TPAO	: % 9

⁸² Aras Osman Nuri, a.g.e., s. 33-34.

⁸³ Aras Osman Nuri, a.g.e., s. 57-58.

Şah Deniz’de zengin doğal gaz yataklarının bulunmasının ardından, doğal gazın nasıl ihraç edileceği gündeme geldi. Haydar Aliyev ve Türkmenbaşı arasındaki görüşmede Azerbaycan’ın, yapılması planlanan Trans–Hazar Hattı’ndan yılda 5 milyar metreküp doğal gaz ihracı konusunda uzlaşılmasına karşın, Türkmenistan’ın Trans–Hazar’ı yapacak şirketin sözleşme süresini uzatmaması, hattın gerçekleşmesini şüpheye soktu.⁸⁴ Öte yandan Türkmenistan’ın Rusya’yla yaptığı doğal gaz satış anlaşmaları da Azerbaycan’ın kendi doğal gazını pazarlamak için yeni güzergâh arayışına girmesine yol açtı.

Azerbaycan Hazar’daki Şah Deniz yatağından çıkacak doğal gazı Türkiye’ye satmak istemekteydi. Şah Deniz gazının Türkiye’ye getirilmesi için Rusya dışında izlenebilecek 3 güzergâhtan (ülke) birisi olan İran, Amerika’nın bu ülkeden geçecek petrol ve doğal gaz hatlarına destek vermemesi nedeniyle; Ermenistan da Azerbaycan’la arasında yaşadığı sorunlar ve Türkiye ile arasında diplomatik ilişki olmaması nedeniyle doğal olarak dışarıda kalıyor ve geriye tek seçenek olarak Gürcistan geçişi kalıyordu. Bu arada Azerbaycan Trans–Hazar güzergâhını tamamen göz ardı etmiyor ve bu hattın gerçekleşmesi halinde doğal gaz ihracının bu yolla gerçekleştirileceğini, ancak bu yolun yeterli olmadığını, dolayısıyla ikinci bir yol olarak Bakü–Tiflis yoluyla, doğal gazın Türkiye’ye nakli için de görüşmelerin varlığını dile getiriyordu.⁸⁵

Kasım 1999’daki İstanbul AGİT zirvesinde, Türkmenistan doğal gazının Hazar’dan geçip Bakü–Ceyhan’ı izleyerek Türkiye’ye ulaşması için imza atılmasına rağmen sonrasında, Trans-Hazar Hattı ile ilgili fiili adımların atılması için ortak bir zeminin oluşturulamaması üzerine “Şah Deniz” doğal gazının Türkiye’ye ihracına ilişkin resmi adımlar atılmaya başlandı. Mart 2001’de Aliyev’in Türkiye’yi ziyaretinde Ankara’da Azerbaycan ve Türkiye arasında doğal gaz ihracına ilişkin olarak bir anlaşma imzalandı. 12 Mart 2001 tarihinde Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı ile Azerbaycan Başbakan Yardımcısı tarafından Azerbaycan doğal gazının Türkiye’ye sevkine ilişkin hükümetler arası anlaşma ve bu anlaşmaya istinaden aynı tarihte BOTAS ve SOCAR arasında “Doğal Gaz Alım Satım Sözleşmesi” imzalandı. 15 yıl süreyi kapsayan anlaşmaya göre Türkiye’ye yılda 6,6 milyar m³ (Tablo 9) doğal gaz ihracı planlandı.

Yapılan anlaşmaya göre doğal gaz ihracına 2004 yılında başlanacağı kararlaştırılmış olsa da, gelişmeler doğrultusunda BTE (Bakü–Tiflis–Erzurum) Doğal Gaz Boru Hattı’nın inşasına 2004 yılı içerisinde başlandı. BTE Hattı, Türk Doğal Gaz Boru Hattı şebekesine bağlanana kadar Erzurum’un Horasan ilçesine kadar BTC Petrol Boru

⁸⁴ Aras Osman Nuri, a.g.e., s. 95.

⁸⁵ Aras Osman Nuri, a.g.e., s. 96

Hattı'na paralel düşünöldü. İnşaatın 2005 yılının 4'ncü çeyreğinde tamamlanması, 2006 yılı kışında ise doğal gazın ihracına başlanması planlandı. BTE Doğal Gaz Boru Hattı Projesi'nin Gürcistan kısmı 2006 yılından itibaren çalışmaya başlarken, hattın Türkiye kısmındaki inşasının uzaması nedeniyle Şah Deniz doğal gazı Erzurum'a 3 Temmuz 2007'de ulaştı.

Toplam uzunluğu 970 km olan boru hattının Azerbaycan'daki bölümü 442, Gürcistan'daki bölümü 248, Türkiye'deki bölümü ise 280 km. uzunluğundadır. Yılda 30 milyar metreküp doğal gaz taşıma kapasitesine sahip olan boru hattı Bakü'deki Terminalden başlayarak Türkiye'ye kadar BTC Petrol Boru Hattı ile aynı araziden geçmektedir. Maliyeti 1,3 milyar dolara mal olan boru hattının başlangıç kapasitesi eklenecek basınç istasyonları ile artırılabilir.

BTE'yi besleyecek Şah Deniz yataklarının "Aşama-1" projesi kapsamındaki rezervi 178 milyar metreküp olarak hesaplanmış, 2012 yılı itibarıyla devreye girmesi planlanan "Aşama-2" projesiyle de üretim miktarının artırılması planlanmaktadır. BTE Hattı Türkiye'nin yanı sıra Gürcistan'a da 800 milyon metreküp Azeri doğal gazını ulaştıracaktır.

Güney Kafkas Boru Hattı (South Caucasus Pipeline – SCP) olarak da adlandırılan BTE hattı Türkmenistan'ın 1997'de İran'a ulaştırdığı hattan sonra, Rusya'dan bağımsız ikinci doğal gaz hattıdır.⁸⁶

Azerbaycan sahip olduğu rezervlerin yanı sıra, yeni keşfedilen petrol ve doğal gaz rezervlerinin de çıkarılması için hızla ülkeye yabancı sermaye akışı sağlarken, Şah Deniz'de kısa bir süre önce keşfedilen zengin doğal gaz rezervleri, Azerbaycan'a ikinci bir avantaj sağlamaktadır. Şah Deniz'de üretilen gaz Bakü-Tiflis-Erzurum Doğal Gaz Boru Hattı'yla Türkiye'ye ve bu hattın uzatılmasıyla Balkanlar üzerinden Avrupa'ya doğru ulaştırılabilir.⁸⁷

Nitekim AB Komisyonu INOGATE (Interstate Oil and GAS Transport to Europe) Programı çerçevesinde, Hazar Havzası, Rusya, Orta Doğu, Güney Akdeniz ülkeleri ve diğer uluslararası kaynaklardan sağlanacak doğal gazın Türkiye ve Yunanistan üzerinden, Avrupa pazarlarına nakli için geliştirilen Güney Avrupa Gaz Ringi Projesi ile ilgili olarak hazırlanan hükümetler arası anlaşma, T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı ve Yunanistan Kalkınma Bakanı tarafından 23.02.2003 tarihinde Selanik'te imzalanmıştır. Doğal Gaz Alım Satım Anlaşması ise 23.12.2003 tarihinde BOTAŞ ve DEPA arasında

⁸⁶ Aras Osman Nuri, a.g.e., s. 97-98.

⁸⁷ Bilgin Mert, Hazar'da Son Darbe, 2. Baskı, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2005, s. 140.

imzalanmış olup, Yunanistan'a yapılacak gaz arzının 2006 yılında 250 milyon m³ ile başlaması ve 750 milyon m³'e ulaşması öngörülmüştür. Yapımına Temmuz 2005 tarihinde başlanan Yunanistan Doğal Gaz Boru Hattı 18.11.2007 tarihinde açılmıştır.⁸⁸

Türkiye–Yunanistan Doğal Gaz Boru Hattı Projesi'nin bir sonraki aşaması olan ve YDGBH'nın Adriyatik Denizi'nden geçecek bir hat ile İtalya'ya uzatılması amacıyla geliştirilen Türkiye–Yunanistan–İtalya Doğal Gaz Boru Hattı Projesi kapsamında yapılan çalışmalara BOTAŞ; DEPA ve EDISON şirketleri ile yaptığı anlaşma ile katılmıştır.

31.01.2007 tarihinde İtalyan ve Yunan hükümet temsilcileri Atina'da Yunanistan–İtalya bağlantı hattına ilişkin resmi anlaşmayı imzalamışlardır. Türkiye–Yunanistan–İtalya Enterkonnektörü (ITGI) Hükümetler arası Anlaşması 26.07.2007 tarihinde Roma'da T.C. Enerji Bakanı ve diğer ilgili ülke bakanlarının imzası ile hayata geçirilmiştir.

Proje kapsamında, Türkiye-Yunanistan-İtalya Doğal Gaz Boru Hattı ile Yunanistan'a 3,6 milyar m³/yıl, İtalya'ya 8 milyar m³/yıl olmak üzere yaklaşık 12 milyar m³/yıl doğal gazın Türkiye üzerinden taşınması planlanmaktadır. Hattın 2013'te devreye alınması öngörülmektedir.⁸⁹

Türkiye'nin bugüne kadar yaptığı doğal gaz alım kontratları arasında tek re-export imkânına sahip olan Azerbaycan gazının, Şah Deniz Doğal Gaz Boru Hattı ile Türkiye'ye getirilmesi ve buradan ilk etapta Yunanistan olmak üzere Avrupa'ya ihracının ayrı bir önemi vardır.

Bugüne kadar Orta Asya ve Hazar bölgesinde çıkarılan doğal gaz sadece Rusya üzerinden Avrupa'ya ulaştırılıyordu. Kasım 2007'den itibaren Şah Deniz gazının Türkiye üzerinden Avrupa'ya (Yunanistan) ihraç edilmeye başlaması; ihraç edilen gaz miktarının, Rusya'nın Avrupa'ya ihraç ettiği 120 milyar m³'lük (2007) gaz miktarının yanında, 2008 yılı Eylül ayı itibarıyla 298 milyon m³⁹⁰ gibi çok küçük ve sembolik bir miktar olsa da, Rusya'nın Orta Asya ve Hazar doğal gazını Avrupa'ya taşımasındaki tekel konumunu delmesi ve Avrupa'ya yeni bir ihraç kapısı açması açısından önem arz etmektedir.

Azerbaycan açısından doğal gazın özel bir önemi vardır. Bunun sebebi, Sovyet döneminde gazın keşfedilmemiş olması, hatta bulunmadığının sanılması sonucu Azerbaycan'ın mutfak, banyo ve kalorifer sistemlerinde kullanılan doğal gazı Rusya aracılığıyla sağlamanın getirdiği yükü. Azerbaycan, doğal gaz gereksinimini dışarıdan karşılıyor ve zaten yetersiz olan üretiminin yarısından fazlasını Bahar adlı yataktan elde

⁸⁸ BOTAŞ 2007 Yıllık Rapor, Ankara, s. 41-42.

⁸⁹ A.g.e., s. 75-76.

⁹⁰ http://www.botas.gov.tr/icerik/tur/faaliyetler/dogalgaz/boruhatti/dg_ttt.asp (27.10.2008).

ediyordu. Sonuçta Rusya'nın aracılığı devreye giriyor ve Azerbaycan sadece Rusya'dan değil, Türkmenistan'dan ve hatta İran'dan gaz temin ediyordu. Doğal gazın keşfi Azerbaycan'ı Rusya, İran veya Türkmenistan'a bağımlı olmaktan kurtaran bir gelişme olurken,⁹¹ aynı zamanda Avrupa'ya doğal gaz arzında bir kaynak ülke konumuna da sokuyordu.

Nitekim Enerji Bakanı Hilmi Güler ve Azerbaycan Enerji Bakanı Natig Aliyev'in, Şah Deniz Doğal Gaz Boru Hattı'nın mevcut durumunu görüştikleri bir toplantı sonrasında; Aliyev'in, Şah Deniz Projesi'nin ikinci faslının tamamlanmasıyla 12 milyar metreküp olan miktarın 21 milyar metreküpe çıkarılacağını ve fazla kapasitenin de Nabucco Hattı'na aktararak Avrupa'ya verileceğini dile getirmesi,⁹² Azerbaycan'ın Nabucco Projesi'ne ve bu projeye gaz vermek üzere Şah Deniz Doğal Gaz Hattı'na bakışı açısından önemlidir.

Azerbaycan Enerji Bakanı Natig Aliyev başka bir demecinde de, Azerbaycan'ın Nabucco Projesi'yle Avrupa'ya doğal gaz ihraç etmeye hazır ve gerekli altyapıya sahip gaz sağlayıcı tek ülke olduğuna işaret ederken, söz konusu projenin önceleri İran Körfezi'nden çıkan gazı Avrupa'ya ulaştıracak hat olarak görüldüğünü, ancak bunun bilinen nedenlerle hala gerçekleşme olasılığı düşük bir alternatif olduğunu ve dolayısıyla Nabucco için gerekli rezervin Hazar'da, özellikle Azerbaycan'da bulunduğunu vurgulamış ve "Azerbaycan'ın kendi doğal gazı, ayrıca bu gazın taşınması için Bakü-Tiflis-Erzurum Boru Hattı var. Bu nedenle Azerbaycan, Nabucco'nun geçeceği ülkeler Türkiye, Bulgaristan, Romanya, Macaristan ve Avusturya için büyük öneme sahiptir" diye konuşmuştur.⁹³

Tüm söylem ve demeçlerin ötesinde mevcut rakamları değerlendirdiğimizde, Şah Deniz gazının BTE güzergâhından akarak, Avrupa'ya doğal gaz arzı sağlaması noktasında (en azından kısa vadede) ortaya çok parlak bir tablonun çıkmadığı görülmektedir.

BP verilerine göre,⁹⁴ Azerbaycan'ın 2007 yılındaki doğal gaz üretimi 10,3 Bcm, iç tüketimi ise 8,3 Bcm'dir. Üretim fazlası olan 2 Bcm'lik doğal gazın 1,279 Bcm'si BTE Hattından Türkiye'ye gelmiş, geri kalan miktar da yine aynı hattın Gürcistan'ın iç tüketimine sunulmuştur. 2008 yılı Ekim ayı itibarıyla BTE hattından Türkiye'ye gelen

⁹¹ Bilgin Mert, *Avrasya Enerji Savaşları*, 2. Baskı, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2005, s. 186-187.

⁹² *Hürriyet*, "Güler: BTC'nin kapasitesi bir milyon varilin üzerine çıkarılacak", 08 Ağustos 2007.

⁹³ "6'ncı ortak için Türkiye'nin kararı bekleniyor", 12 Kasım 2007,

<http://www.cnnturk.com/interactive/yazdir.asp?PID=0040&haberID=404138> (26.03.2008).

⁹⁴ <http://www.bp.com/>, a.g.y. (10.10.2008).

gazın miktarı ise 3,820 Bcm (Tablo 6) olarak gerçekleşmiştir. Bu miktar da Azerbaycan'la yapılan 6,6 Bcm'lik kontrat miktarının yarısına karşılık gelmektedir.

Azerbaycan'ın BTE hattından Nabucco Projesi'ne gaz verebilmesi için, mevcut üretim, tüketim, kontrat ve planlanan sözleşme miktarlarını yan yana sıraladığımızda karışımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır.

Azerbaycan'ın doğal gaz iç tüketiminin 2007 yılındaki 8,3 Bcm'lik değerinin artmayacağını varsayarak bu miktara, Gürcistan'a vermesi gereken 0,8 Bcm'lik kontrat miktarını ve Türkiye'ye vermesi gereken 6,6 Bcm'lik miktara ilave olarak, 2007 yılında imzalanan ve 2013 yılından itibaren Yunanistan'a 3,6 Bcm ve İtalya'ya da 8 Bcm gönderilmesi planlanan miktarları da eklediğimizde, toplam 27,3 Bcm'lik bir doğal gaz miktarı ortaya çıkmaktadır.

Azerbaycan'ın 2007 yılı itibariyle doğal gaz üretimi 10,3 Bcm olduğuna göre, bu talepleri karşılayabilmesi için yaklaşık 17 Bcm'lik ek üretime ihtiyacı vardır. Nabucco Projesi için sağlanabilecek doğal gaz arzı ise, ancak bu miktarların da üzerinde gerçekleşebilecek üretimle karşılanabilecektir. Bu da Azerbaycan açısından daha fazla yatırım ve doğal gaz üretiminin bugünkü değerlerinin çok üstünde gerçekleşmesi sayesinde olabilecektir.

3.2. Türkmenistan – Türkiye (Trans – Hazar) Doğal Gaz Boru Hattı

Son zamanlarda Hazar Denizi'ndeki yeni Kuveyt olarak da adlandırılan⁹⁵ Türkmenistan'ın, hidrokarbon endüstrisi petrol ve gaz açısından incelediğinde ilginç bir özellik arz eder. Sovyet zamanında Azerbaycan ve Kazakistan petrol üreticisi, Türkmenistan ise gaz tedarikçisi olarak düşünülmüş olduğundan, Türkmenistan'da görece gelişmiş gaz endüstrisiyle aynı düzeyde bir petrol endüstrisinden bahsetmek mümkün görünmemektedir. Hatta petrol endüstrisi yok denilecek kadar azdır. Sovyet rejimi altında Türkmenistan adeta bir gaz fabrikasına dönüşmüştür.⁹⁶

Sahip olduğu doğal gaz zenginliğini bir an evvel petrodolara çevirmek isteyen Türkmenistan, bağımsızlığını kazanmasının hemen ardından iç dinamiklerinin global sistemin aktörlerinin talepleriyle uyuşamamasından kaynaklanan garip bir ikileme karşılaşmıştır. Bir yandan Sovyet döneminden el değmeden devraldığı zenginlik, öte yandan Sovyet petrol endüstrisinden bile daha geride kalmış bir teknolojik alt yapı. Bu çelişki Türkmenistan lideri Türkmenbaşı'nın, ölümüne kadar milliyetçi otokratik

⁹⁵ Klevevan Lutz, Yeni Büyük Oyun Orta Asya'da Kan ve Petrol, Everest Yayınları, İstanbul, 2004, s. 167.

⁹⁶ Bilgin Mert, Avrasya Enerji Savaşları, 2. Baskı, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2005, s. 223-224.

tutumuyla daha da ilginç bir hal almıştır. Bağımsızlık sonrası Türkmenistan'ın temel hedefi doğal kaynaklarını yabancı unsurlarla en az düzeyde paylaşmak ve zenginliği üzerinde söz sahibi olmaktır. Bu hedefin konmasındaki temel kolaylaştırıcı unsur hali hazırdaki mevcut yapının gaz üretimine imkân vermesidir. Ne var ki bu noktada Türkmenistan açısından önemli bir husus mevcuttur ve doğal gaz üretimi belli ölçülerde gerçekleştirilebilmektedir. Buna karşın mevcut üretimi çokuluslu firmaların desteğini almadan dünya pazarlarına ulaştırmak mümkün değildir. Türkmenistan'ın büyük denizlerle bağlantısı yoktur. Bir tarafında Rusya, diğer tarafında henüz pazar olmaktan uzak ve sorunlu bir doğu-güney hattı, öte yandan ise Hazar. Eldeki tek imkân Gazprom'un yönetiminde Rus denetimini yansıtan Sovyet döneminden miras kalmış boru hattıdır.⁹⁷

Teknolojik alt yapı eksikleri ve finansman problemlerinin yanı sıra Rusya'ya olan bağımlılığın doğurabileceği sonuçların da farkında olan Türkmen Hükümeti, Türkmenbaşı'nın isteği üzerine çokuluslu firmalarla müzakerelere başlamıştır. Exxon Mobil ve Chevron gibi firmalar, Azerbaycan ve Kazakistan'da yaptıkları PSA (Üretim-Paylaşım Anlaşması) şartnamelerine nazaran, Türkmenistan lehine daha olumlu şartlar ileri sürmelerine rağmen, Türkmenbaşı'nın soğuk yaklaşımı karşısında temkinli davranmayı seçmişlerdir.

Çokuluslu şirketlerin dikkatli davranmalarının diğer bir gerekçesi de Türkmenistan'ın dış ticaret rejiminin liberal çizgiden çok uzakta olması, Türkmenistan ekonomisinin serbest piyasayla uzaktan yakından ilgisinin olmaması, Türkmenbaşı'nın (2006 yılının sonunda ölümüne dek) tek adam olarak tüm kanunların üzerinde yer alması ve her şeyin ötesinde verdiği kararları çabucak değiştirip buna uymayan aktörlerle ihtilafa girmekten kaçınmaması olarak sıralanabilir. Bu sebeple şirketler uzunca bir süre küçük girişimleri tercih etmişler ve araştırma, yatırım üretim artışı gibi bağlayıcı şartlar içeren büyük PSA'lara yanaşmamışlardır.⁹⁸

Türkmenistan'daki enerji gelirlerinin, ülkenin yıllık gelirlerinin % 85'ini oluşturması,⁹⁹ ülkedeki enerji sektörünün, en önemli gelir kaynağı olduğunu gösterirken; Türkmenistan'ın ilerlemesi ve kalkınması açısından doğal gazını mutlaka satmak zorunda olduğunun da bir göstergesidir.

Nitekim SSCB'nin yıkılması ve 90'lı yılların başından itibaren Türkiye'nin aktif bir şekilde "Çin Seddi'nden Adriyatik'e" söylemleriyle Türkî Cumhuriyetlerle ilişkilerini

⁹⁷ Bilgin Mert, a.g.e., s. 226-227.

⁹⁸ A. g.e., s. 227-228.

⁹⁹ Ekşi Muharrem, "Yeni Rekabet Odağı Olarak Türkmenistan Doğalgazı", 24 Ekim 2007, http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1223 (21.04.2008).

geliştirme aşamasında; Türkmenistan'ın güneyinde bulunan Souvetabad ve Dovuletanbat sahalarında üretilen doğal gazın, Türkiye'de kaynak çeşitlemesi ve 2000'li yıllarda oluşacağı tahmin edilen doğal gaz açığının karşılanması amacıyla, İran üzerinden boru hattıyla Türkiye'ye taşınması çalışmalarına başlanmış ve bu gaye ile 7 Kasım 1990'da bir işbirliği anlaşması¹⁰⁰ imzalanmıştır.

1 Mayıs 1992'de Türkmenistan'la 30 yıllık "Doğal Gaz Gönderilmesi Anlaşması" imzalanmış fakat geçiş yolu konusunda bir anlaşmaya varılamamıştır. 10 Mayıs 1992'deki Aşkabat Zirvesinde, taraflar Türkmen doğal gazının İran ve Türkiye üzerinden taşınmasını ilke olarak kabul etmiştir. Türkiye, hem kendi ihtiyacının hem de Avrupa'nın açığının Türkmenistan'dan karşılanabileceği tezi ile 30–31 Ekim 1992'de Ankara'da İnci Türk Cumhuriyetleri Zirvesi'nde, Hazar'dan geçerek, Bakü–İran ve Nahçıvan'dan Türkiye'ye giriş yapan, "Türkmenistan–Avrupa Boru Hattı Projesi"ni önermiştir.

Azerbaycan, Doğal Gaz Hattı'nın Hazar Denizi'nin altından gelerek kendi üzerinden Türkiye'ye geçmesini isterken, Türkmenistan ise, İran ile olan sınırından dolayı Hazar Denizi geçişinin pahalı olacağını savunarak, İran geçişini tercih etmiş ve 1992 yılında İran ile doğal gaz boru hattının İran üzerinden Türkiye'ye geçmesi için bir anlaşma yapmıştır.

Türkiye, Kasım 1993'te aradan Azerbaycan'ı çıkartarak, petrol boru hattı ile birlikte Hazar Denizi'ni geçip İran üzerinden Türkiye'ye giren yeni bir yol önermiştir. 10 Mart 1994'te Rusya'nın politik bir kriz ile borcu yüzünden Ukrayna'ya verilen doğal gazı kesmesi, Türkiye'de bir panik havası estirmiş ve Türkiye, krizi aşmak için Türkmenistan'dan Gürcistan'a ulaşan doğal gaz boru hattından yararlanmak istemiştir. Şubat 1994'te Türkiye'ye gelen Gürcistan Devlet Başkanı Şevardnazze ile yapılan görüşmelerde, doğal gazın ikinci bir boru hattı ile Türkiye'ye getirilmesine karar verilmiş, 29 Martta ise Gürcistan ile Tiflis'e kadar gelen hattın, Erzurum ve Ankara'ya kadar uzatılması için 450 km. uzunluğunda doğal gaz boru hattı yapım anlaşması imzalanmıştır.

4–5 Nisan 1994'te Aşkabat'ta, Türkmenistan–Avrupa Doğal Gaz Boru Hattı ön anlaşması imzalanmış, Türkmenistan, Türkiye, İran, Kazakistan ve Rusya'nın 22–24 Ağustos 1994'te Tahran'da yaptığı toplantı ile proje kabul edilip uygulama aşamasına geçilmiştir. Bu çerçevede Türkiye–Türkmenistan arasında doğal gaz boru hattı anlaşması,

¹⁰⁰ Günay Bekir, "Yer altı Zengini Yerüstü Fakiri Türkmenistan", Yalçınkaya Alâeddin, Türk Cumhuriyetleri ve Petrol Boru Hatları, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1998, s. 52.

26 Ekim 1994'te Türkmenistan'da Cumhurbaşkanı Süleyman DEMİREL ve Türkmenbaşı, arasında imzalanmıştır.¹⁰¹

Atılan bu imzalarla, Türkmen gazının İran üzerinden Türkiye'ye taşınması için anlaşmaya varılırken, boru hattı inşaatına başlanması için de 25 Mayıs 1995 tarihi kararlaştırıldı. Ancak aynı dönemde Clinton yönetimi İran üzerinden gerçekleşecek hiçbir projeye destek verilmeyeceğini açıkladı ve Türkmenbaşı'nın hayalleri suya düştü. Çünkü ABD olmadan bu projeye para bulmak mümkün değildi. İhtiyaç duyulan finansman 4 milyar doları buluyordu.¹⁰²

İran üzerinden Türkiye'ye, oradan da Avrupa'ya gaz taşıyacak boru hattı projesinin, ABD'nin İran politikası sebebiyle suya düşmesinden sonra, ABD'nin de onayıyla; Hazar Denizi'nin altından geçerek Azerbaycan'a oradan da Türkiye ve Avrupa'ya uzanan Trans-Hazar adı verilen yeni bir güzergâh çizildi.

20 Ekim 1998'de Türkiye ve Türkmenistan Enerji Bakanları tarafından parafe edilen "Hazar geçişli Türkmenistan-Türkiye-Avrupa Doğal Gaz Boru Hattı Projesi'nin gerçekleştirilmesi ve Türkmenistan doğal gazının Türkiye'ye satışına ilişkin anlaşma" iki ülke Devlet Başkanları tarafından 29 Ekim 1998 tarihinde Ankara'da imzalandı. Anlaşma 30 yıllık bir süreyi kapsamaktaydı. Kararlaşılacak bir süre içerisinde 16 milyar metreküp Türkiye tarafından satın alınmak, kalanı da Avrupa'ya sevk edilmek üzere yılda toplam 30 milyar metreküp Türkmen doğal gazının Hazar Denizi'nin altından, Azerbaycan ve Gürcistan üzerinden Türkiye'ye oradan da Avrupa'ya boru hattı ile taşınması öngörülmekteydi.¹⁰³

Hazar geçişli Türkmenistan-Türkiye-Avrupa Doğal Gaz Boru Hattı Projesi'nin General Electric Capital ve Bechtel firmalarından oluşan PSG (Pipeline Solutions Group) liderliğinde bir konsorsiyum tarafından yürütüleceği 13 Şubat 1999 tarihinde, Türkmen yetkilileri tarafından açıklanmış, bu konsorsiyuma daha sonra SHELL'de katılmıştır.¹⁰⁴

Türkmenistan ve Türkiye arasında doğal gaz alım-satım sözleşmesi 21 Mayıs 1999 tarihinde Aşkabat'ta imzalandı. Söz konusu sözleşme, yıllık kontrat miktarları, doğal gazın fiyatı, asgari yıllık teslim miktarı, ödeme usulü gibi unsurları içermekteydi. Hazar geçişli Türkmenistan-Türkiye-Avrupa Doğal Gaz Boru Hattı Projesi'ne ilişkin "hükümetler arası bildirme" ise 18 Kasım 1999 tarihinde İstanbul'da düzenlenen AGİT Zirve Toplantısı

¹⁰¹ Gül Atakan, Gül Ayfer Yazgan, Avrasya Boru Hatları ve Türkiye, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1995, s. 29-32.

¹⁰² Gazel Fırat, Mavi Akım-Avrasya'da Çözumsuzlüğün Öyküsü, Metis Yayınları, İstanbul, 2004, s. 192.

¹⁰³ Aras Osman Nuri, a.g.e., s. 100.

¹⁰⁴ Metin Meftun, Politik ve Bölgesel Güç Hazar, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 244.

sırasında Türkiye, Türkmenistan, Gürcistan ve Azerbaycan tarafından imzalandı. Ayrıca ABD Başkanı Clinton da gözlemci sıfatıyla bildirgeye imza attı.

İlgili bildirgeye göre, hükümetler arası ve geçiş ülke anlaşmalarının Mart 2002'ye kadar, projenin ise 2002 yılı sonuna kadar tamamlanması hedefleniyordu. Hattın ilk etapta 5 milyar metreküp, tam kapasite ile çalışması durumunda ise 30 milyar metreküp doğal gaz pompalayabilecek kapasiteye sahip olması düşünüldü.¹⁰⁵

1999'daki AGİT zirvesinin ardından İran ve Rusya bu hattın gerçekleşmemesi için girişimlerde bulundular. Rusya, Hazar'ın statüsünün belli olmamasını gerekçe göstererek Trans–Hazar Boru Hattı'nın gerçekleşemeyeceğini söylerken, İran da aynı şekilde Hazar'ın statüsü konusunda, Sovyetler Birliği ve İran arasında 1921 ve 1940 yılları arasında imzalanan anlaşmanın yürürlükte olduğunu söyleyerek, boru hattının yapılabilmesi için Hazar'ın kıyısındaki tüm devletlerin onayının alınması gerektiğini öne sürdü.

Sovyetlerin dağılmasına kadar, Hazar'a kıyısı olan İran ve Sovyetler Birliği arasındaki 26 Şubat 1921 tarihli anlaşmaya göre tüm Sovyet ve İran gemileri Hazar üzerinde serbest dolaşım hakkına sahipti. 27 Ağustos 1935 yılında imzalanan anlaşmayla, seyrüsefer özgürlüklerine ilave olarak 10 millik balıkçılık bölgesi kurulmuş ve aynı anlaşma 25 Mart 1940'ta imzalanan yeni anlaşmayla devam ettirilmiştir.¹⁰⁶

Sovyetlerin dağılmasıyla birlikte Hazar'a kıyısı olan ülkelerin sayısı, İran ve Rusya'ya ilave olarak Azerbaycan, Türkmenistan ve Kazakistan devletlerinin de kurulmasıyla birlikte beşe yükselmiş ve bu tarihten itibaren de Hazar'ın bir göl mü yoksa deniz mi olduğu sorusundan doğan tartışmalar ve anlaşmazlıklar Hazar'daki enerji kaynakları paylaşım ve boru hatları yerleşim mücadelelerinin ana konularından birisi olarak gündemden düşmemiştir.

Aslında, Hazar'ın statüsü sorunu, Rusya ve İran'ın, ABD'nin ve Batı'nın Avrasya'yı şekillendirme stratejisine karşı uyguladıkları çözümsüzlük senaryosunun temel enstrümanlarından birisidir. Hazar'ın bir deniz mi, yoksa göl mü olduğu tartışması çözümsüz bırakılmış, böylece dünyanın en değerli su birikintilerinden biri olan Hazar'daki kaynakların nasıl paylaşılacağı sorusu cevapsız kalmıştır.¹⁰⁷

Başlangıçta Azerbaycan da bu hattın yapılmasını istiyordu. Azerbaycan kendi gazının Türkiye'ye taşınması için hattan 5 milyar metreküplük bir kapasite tahsisatı için istekte bulunmasına rağmen, Şah Deniz'de keşfedilen doğal gaz rezervlerinin yüksek

¹⁰⁵ Aras Osman Nuri, a.g.e., s. 100-101.

¹⁰⁶ Cemilli Elnur, ABD'nin Güney Kafkasya Politikası, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007, s.79-80.

¹⁰⁷ Gazel Fırat, a.g.e., s. 195.

miktarlarda gerçekleşmesi ve Türkmenistan'la arasındaki anlaşmazlıklar nedeniyle zaman içerisinde bu hattın desteğini çekiyor ve kendi gazını taşımak için Bakü-Tiflis-Erzurum Hattı'na yöneliyordu.

Trans-Hazar'la ilgili çalışmalar sürerken, Türkiye de bir yandan Rusya'yla, batı hattına ilave olarak, Karadeniz geçişli ikinci bir doğal gaz boru hattının görüşmelerini yürütüyordu. Nitekim "Mavi Akım" adı verilen bu hattın yapımı; Trans-Hazar Hattı'nda beklenen gelişmelerin sağlanamaması üzerine kesinleşti.

Rusya ve İran'ın Hazar'ın statüsünü gerekçe göstererek bu hattın gerçekleşmesine karşı cephe almaları, Azerbaycan'ın desteğini çekerek BTE hattına yönelmesi, Türkiye'nin Trans-Hazar'a rakip olarak gösterilen Mavi Akım Hattı'nın yapılmasına onay vermesi, Amerika'yla AB'nin hattın yapılması yolunda gereken aktif desteği göstermemeleri ve Türkmenistan'ında bu gelişmeler neticesinde, satmak zorunda olduğu gazını pazarlamak üzere yüzünü Rusya'ya dönmesi sonucunda, Trans-Hazar Hattı'nın yapılma ihtimali zayıflamıştır.

Bu gelişmeler neticesinde, Türkmenistan'ın projeyi yürütmesi amacıyla Pipeline Solutions Grup'a verdiği Görevlendirme Mektubu'nun geçerlilik süresi 19 Şubat 2000 tarihinde sona erdikten sonra Türkmen tarafı bu yetkilendirme süresini uzatmamış ve bu durum karşısında GE Capital ve Bechtel firmaları, söz konusu projenin gerçekleştirilmesi için oluşturulan PSG Konsorsiyumu'ndan çekildiklerini açıklamıştır.¹⁰⁸

2006 yılına kadar sadece sözde kalan Trans-Hazar Hattı, 2006 yılının Mayıs ayında Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı'nın çalışmaya başlaması ve 21 Aralık 2006'da Türkmenistan Cumhurbaşkanı Saparmurat Niyazov Türkmenbaşı'nın vefatı ile yeniden gündeme gelmiştir. Bu iki olaydan sonra sadece ABD ve AB tarafı değil aynı zamanda Türkiye, Gürcistan ve özellikle Azerbaycan tarafı da Trans-Hazar için çalışmalara başlamıştır. Türkmenbaşı'nın ölümünden sonra ABD ve AB, 2002 yılında imzalanan 25 yıllık Rusya-Türkmenistan doğal gaz anlaşmasını iptal ettirme çabasına girmiştir.¹⁰⁹

Türkmenbaşı'nın ölümünden sonra yerine seçilen Devlet Başkanı Gurbanguli Berdimuhammedov'un, eski döneme nazaran ABD ve AB ile daha aktif bir iş birliği içerisine girmesinin kolaylaşması, Trans-Hazar'ı yeniden gündeme taşıırken, bu durum Rusya'yı tedirgin ediyor ancak, geçen süre içerisinde de henüz somut adımların atılmamış olması, Türkmenistan'ın AB ve ABD nezdindeki bu yaklaşımlarının Rusya karşısındaki

¹⁰⁸ Aras Osman Nuri, a.g.e., s. 101.

¹⁰⁹ Veliev Cavid, "Darısı Trans-Hazar'a", 23.07.2007, <http://www.tusam.net/print.asp?id=979&tbl=MAKALELER&fld=makale> (16.04.2008).

doğal gaz fiyat anlaşmalarındaki pazarlık payını arttırma açısından bir koz olarak kullandığının işareti olarak da görülüyordu.

Nitekim Türkmenistan lideri Berdimuhammedov, BM Genel Kurulu toplantısına katılmak için Eylül 2007'de gittiği ABD'de, Türkmen gazını Avrupa'ya satmaya hazır olduğunu söylerken, Kasım 2007'de Aşkabat'taki enerji toplantısında Türkmenistan Devlet Başkanı Berdimuhammedov ile görüşen ABD Enerji Bakanı Sam Bodman, Türkmen gazının batıya akışı konusunda havanın değiştiğini söylüyordu. Türkmen lider, bu toplantıda, Amerikan Enerji Bakanı'na Moskova'nın sponsorluğundaki, Hazar Denizi'nin kuzeyinden ve Kazakistan üzerinden geçen enerji hattını desteklediğini açıkça söylemişti. Türkmenistan'ın Trans-Hazar Hattı'ndan çark ederek Hazar'ın kuzeyindeki ve Rusya'ya uzanan hattı desteklemesinin altındaki sebebin ise, Rusya ile yürütülen doğal gaz fiyat pazarlığındaki 50 dolarlık bir artış beklentisinin olduğu görüşü ağırlıktaydı.¹¹⁰

Mevcut durum itibarıyla doğal gazını sadece Rusya üzerinden (Rusya'ya satarak) ve Rusya'nın boru hatlarıyla Avrupa'ya çıkarabilen Türkmenistan'ın, Avrupa Komisyonu'nun Dış İlişkilerden Sorumlu Üyesi Benita Ferrero-Waldner'in Nisan 2008'de Financial Times'a verdiği demecinde Berdimuhammedov'un AB'ye yılda 10 milyar metreküp gazın sağlanacağına dair garanti vermesi de¹¹¹, ortada boru hattı ve boru hattının yapımına dair somut adımlar yokken, çok fazla bir anlam taşımıyordu.

2007 yılı itibarıyla BP verilerine göre¹¹² Türkmenistan'ın ispatlanmış doğal gaz rezervleri 2,67 Trilyon metreküplük bir miktarla dünya doğal gaz rezervleri içinde % 1,5'lik bir paya sahiptir. Türkmenistan'ın 2007 yılındaki doğal gaz üretimi 67,4 milyar metreküp olup, bunun 21,9 milyar metreküplük kısmı iç tüketimde kullanılmıştır. Tüketim fazlası 45,5 milyar metreküplük gazın 6,1 milyar metreküpü İran'a, geri kalanı ise Rusya üzerinden diğer ülkelere ihraç edilmiştir.

Türkmenistan'ın Rusya ile yaptığı, 2028 yılına kadar yıllık 80 milyar metreküpe ulaşması planlanan doğal gaz anlaşmasının yanı sıra; Afganistan ve Pakistan üzerinden geçerek Hindistan'a uzatılması düşünülen boru hattı projesi ve yine Orta Asya'da dünyanın en uzun boru hattı projesi olarak planlanan Türkmenistan-Çin Doğal Gaz Projesi üzerinde de çalışmalar yürütülmektedir.

¹¹⁰ "Nabucco projesine Türkmen desteği şüpheli", 21 Kasım 2007, <http://www.cnnturk.com/interactive/yazdir.asp?PID=0039&haberID=406352> (26.03.2008).

¹¹¹ "Türkmenistan'dan Nabucco projesine destek", 15.04.2008, <http://www.euractiv.com.tr/enerji/article/turkmenistandan-nabucco-projesine-destek> (21.04.2008).

¹¹² <http://www.bp.com/>, a.g.y. (10.10.2008).

Türkmenistan'ın kendi iç talebinin haricinde, Rusya'nın artan gaz talebini (diğer ülkelere ihraç etmek üzere) karşılayabilmesi, Afganistan üzerinden Pakistan ve Hindistan'a, Türkmenistan'dan Çin'e uzanan doğal gaz boru hattı projelerine gaz sağlayabilmesi için, bugünkü üretim değerlerinin 2–3 misli üretim değerlerine ulaşması gerekmektedir.

Türkmenistan'dan Nabucco'ya gaz aktarılması noktasında ise, Türkmenistan'ın yeterli üretim miktarlarına ulaştığını farz etsek bile, öncelikle Hazar'ın statüsü sorununda Rusya engelini aşılması ve bununla birlikte Azerbaycan'la arasındaki sorunların giderilmesi gerekmektedir. Bu arada Azerbaycan, Gürcistan, ABD ve AB, Türkmenistan doğal gazını İran üzerinden değil Hazar geçişi olarak istemektedir. İran ise buna karşı çıkarak Türkmen doğal gazının kendi ülkesinden geçerek Türkiye'ye ulaşmasını istemektedir. Nitekim Türkiye ile İran arasında 13 Temmuz 2007 tarihinde imzalanan, İran doğal gazı ile ilgili mutabakat zaptı da İran'ın görüşlerine hizmet eder niteliktedir. Dolayısıyla İran faktörü de, Türkmen gazının Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaştırılmasında Hazar geçişi mi yoksa İran geçişi mi olacağı noktasında dikkate alınması gereken hususlardan birisidir. Bu arada ABD'nin İran geçişi boru hatlarına karşı olmasına ilave olarak, Trans-Hazar Boru Hattı Projesi'ni desteklerken, bu hattın yapılmasına olumsuz yönde etkisi olan ve önce gerçekleşmesi halinde Trans-Hazar'ın gerçekleşmesini etkileyecek veya geciktirecek olan Trans-Afgan Doğal Gaz Boru Hattı'na destek vermesi de ayrıca bir tezat teşkil etmektedir.

Türkmenistan-Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı'nın gerçekleşmesi ve Türkmen gazının bu hattan gelerek Nabucco hattı ile Avrupa'ya ulaştırılması için, Türkmenistan ne kadar doğal gaz rezervlerine sahipse, Trans-Hazar hattının gerçekleşmesini engelleyen sorunlar yumağının da rezervlerle doğru orantılı olarak fazla olduğu görülmektedir.

3.3. İran – Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı

2007 yılı itibarıyla 27,80 Trilyon metreküplük¹¹³ ispatlanmış doğal gaz rezervlerine sahip olan İran; dünya doğal gaz rezervleri içinde % 15,7'ye tekabül eden bu miktarla, Rusya'dan sonra en büyük doğal gaz rezervlerine sahip olan ikinci ülkedir.

Ancak, özellikle ABD ile yaşadığı sorunlar ve uyguladığı nükleer politikaları nedeniyle, uluslararası arenada yaşadığı güçlükler ve bunun neticesinde ortaya çıkan teknolojik yetersizlikler ve yatırım eksikliği, İran'ın sahip olduğu doğal gaz rezervlerini,

¹¹³ <http://www.bp.com/>, a.g.y. (10.10.2008).

bir türlü ihraç ürünü haline getirememesine (Türkmenistan'dan ithal ettiği ve yaklaşık aynı miktarda Türkiye'ye ihraç ettiği doğal gaz hariç) yol açmaktadır. 2007 yılında üretilen 111,9 milyar metreküplük doğal gazın hemen hemen hepsi (111,8 Milyar metreküp) iç tüketimde kullanılmıştır.

İran'ın enerji alanında yaşadığı sorunlar ve uluslararası ilişkilerinde hareket sahasını daraltan en büyük unsur olarak ABD ile ilişkilerine kısaca göz atmak gerekirse; 1979'da Şah rejiminin yıkılması sonrasında ABD'nin İran'ın fonlarını dondurması ve 1980'de diplomatik ilişkilerin kesilmesiyle iki ülke arasında başlayan gergin ilişkiler, İran'ın Orta Asya ve Kafkaslarda etki alanı oluşturmaya çalışması, Orta Doğu ülkelerine rejimini ihraç ve o bölgelerdeki Şiiiler aracılığıyla bu ülkeleri istikrarsızlaştırması olasılığı ve sonuçta Orta Asya'dan Hint Okyanusu ve Kızıl Deniz'e kadar çok geniş bir alanda etki alanına sahip olması, ABD açısından İran'ı öncelikli bir tehdit haline getirmiş ve ilk etapta İran'a, zamanında SSCB'ye uygulandığı gibi, rejimin çökmesine kadar sürecek kuşatma mantığına dayanan bir çevreleme politikası uygulanmıştır. Körfez krizi sonrasında başlatılan ve Clinton yönetimi tarafından formüle edilen "çifte çevreleme" (dual containment) politikası ve bunun bir uzantısı olan, Clinton yönetiminin 1995 yılında önerdiği İran ve Libya'ya ticaret yasağı koyan yasa ve İran'a ekonomik yaptırımlar uygulanmasını öngören 1996'daki De'Amato yasası ile devam etmiştir.¹¹⁴

ABD'nin amacı, İran'ı tecrit ederek ve böylece ekonomik anlamda çöküntüye uğratarak İran'ın ABD açısından bir tehlike olmaktan çıkmasını sağlamak ve en nihayetinde de rejimi yıkmak olduğundan, bu ülkeyle ilişkileri geliştirmeye çalışmak gereksiz ve yararsızdı.

Bununla beraber yine de, doğal gazın geliştirilmesine yönelik, Total ile 1997'de 2 milyar dolarlık sözleşme ve Mart 1999'da biri İtalyan ENI, diğeri Fransız ELF şirketinin İran hükümeti ile Basra Körfezi kıyılarında petrol arama konusunda imzaladığı 1 milyar dolarlık sözleşme, İran ile Batı Avrupa ülkeleri arasındaki ilişkilerin ABD ile ilişkilerden farklı bir düzlemde sürdüğünü göstermekteydi. Özellikle ELF ve ENI şirketleriyle imzalanan kontratlar, ABD'nin İran'ı tecrit politikasına indirilmiş bir darbeydi.¹¹⁵

İran'da faaliyet gösteren Avrupalı şirketlere, ABD'de ağır para cezaları verilirken, bunların çok azı ABD yaptırımlarının kendilerini kısıtladığını düşünüyordu. Eylül 1997'de, Fransız şirketi TotalFinaElf ve Rus şirketi Gazprom İran Körfezi'nde güney Pars kıyılarında büyük bir petrol sahası inşa etmek için İran'la 2 milyar dolarlık bir anlaşma

¹¹⁴ Arı Tayyar, Irak-İran-ABD ve Petrol, 2. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul, 2007, s. 278-279.

¹¹⁵ Arı Tayyar, a.g.e., s. 284.

yaptığında Washington, şirketin ABD şubesine para cezası verilmesi tehdidinde bulunmuş ama Total'in yönetim kurulu başkanı Thierry Desmarest pek aldırmamıştı. Desmarest, “kimse, bu yasanın ülke dışında da geçerli olduğunu düşünmüyor, öyle olsa zaten uluslararası ilişkilerde geçerli olan egemenlik ilkesine aykırı olurdu. Biz hareketlerimizde özgür olduğumuzu düşünüyoruz” diyerek son noktayı koydu. Desmarest'e destek, “ABD'nin, kendi yasalarını dünyanın geri kalanına uygulayabileceğini düşünmüyorum” diyen dönemin Fransız Başbakanı Lionel Jospin'den geldi. Clinton yönetimi sonunda boyun eğdi ve Total'in bu konuda yasal bir süreçle karşılaşmayacağını taahhüt etti.¹¹⁶

Nitekim Mayıs 1997'deki Hatemi'nin seçim zaferinden sonra, 2000 Şubat-Mayıs aylarında yapılan parlamento seçimlerinden de liberallerin galip çıkması, Clinton yönetiminin İran'a karşı yürüttüğü politikayı gözden geçirmek durumunda bırakmıştı. Clinton yönetimi Nisan 1999'da aldığı bir kararla ilaç, gıda ve tıbbi malzemeleri ambargo kapsamından çıkararak, İran'a uygulanan yaptırımları gevşetmişti. Clinton yönetimi İran'ın, Amerika'nın güvenlik ve ekonomik çıkarları için hala bir tehdit olduğunu düşünse de ilişkileri normalleştirmenin gerekliliğini de kabul etmekteydi. Clinton yönetiminin bu politikasına İran da karşı adımlarla cevap vermeye çalışıyordu. Ancak Amerikan dış politikasına daha müdahaleci ve agresif bir üslubun hâkim olmasına neden olan Bush yönetimindeki yeni muhafazakârların ve 11 Eylül'ün etkisi, iki devlet arasındaki ilişkileri ileriye götürmek bir yana, daha da geriye götürmüştür.¹¹⁷

İran Devrimi'nden 25 yıl sonra 2004 yılında Amerika'da yayınlanan, İran'la ilgili “Çalışma Kolu Raporu” ndaki satırlara da, İran'ın bugün geldiği nokta itibarıyla, Amerika'nın bakış açısını yansıtmaya açısından bakmakta fayda var.

“Geçen yirmi beş yıl boyunca İran'ın dış politikası önemli ve anlamlı şekilde değişti. İslam Cumhuriyeti İlk başlarda uluslararası sistemin geçerli olan normlarını inkâr etse de, bugün hükümet bölgenin mevcut siyasi düzenini yıkmaya çabalarını büyük ölçüde terk etti ve devletlerarası ilişkilere ideolojiden çok ulusal çıkarlar temelinde yaklaşmaktadır. İslam Cumhuriyeti, etkisini yansıtmak ve çıkarlarını korumak için çabalarırken, gerçekçi prensiplere giderek daha çok teslim oldu. Bugün, İran'ın dış politikası dikkat çekecek şekilde uçlarda seyretmektedir; bir yandan uzlaşmacı bir tutum sergilerken diğer yandan da düşmanlık göstermektedir. Ticari faktörler, İran'ın dış politikasının yeniden düzenlenmesinde önemli etkide ölçülü olmaktadır. İran'ın uluslararası ticareti korumak ve genişletmek, yabancı yatırımı çekmek ve gelecekteki ani bir fiyat düşüşünü

¹¹⁶ Klevevan Lutz, a.g.e., s. 152.

¹¹⁷ Arı Tayyar, a.g.e., s. 285.

engellemek için diğer önde gelen üreticilerle birlikte petrol politikasını koordine etmekteki çıkarları, dünyaya yaklaşımını şekillendirmekte ve çatışmacı taktiklerini kısmen terk ederek daha uyumlu bir tutum izlemesine şekil vermektedir.”¹¹⁸

ABD’de hazırlanan İran’la ilgili “Çalışma Kolu Raporu”nda da belirtildiği gibi İran’ın uluslararası ilişkilerdeki rejim temelli yaklaşımları, yerini ekonomik temelli yaklaşımlara bırakmış ve İran için, bölge kaynaklarının dünya piyasalarına sunumu konusunda rekabet içerisinde bulunmak, stratejik ve ekonomik bir öncelik¹¹⁹ haline gelmiştir.

Tüm bunların ötesinde, genel olarak İran’ın ekonomik sorunlarının ve zayıf teknolojik yapısının, bu ülkenin Orta Asya-Kafkasya politikalarını sınırlandırdığı ve etkin olmasını engellediği de¹²⁰ ayrı bir gerçek olarak söylenebilir.

Bu arada İran sunduğu takas (swap) olanakları, sahip olduğu rafineriler, Körfez’e uzanan boru hatlarının hayata geçirilmesi gibi pek çok nedenden dolayı çok uluslu firmalar nezdinde önemli bir cazibe merkezi olarak belirmiştir.¹²¹ İran, Orta Asya devletleri ile kısa vadede takas anlaşmaları imzalamaya gayret etmiş ve 1996 yılında Türkmenistan ile birlikte, Kurtköy-Körpece boru hattını inşa etmiştir.

İran’ın uluslararası sisteme entegre olması açısından bir diğer unsur da; Amerika’nın İran’ın Dünya Ticaret Örgütü’ne (DTÖ) üye olmasına engel olmasıdır. Bu da AB enerji şirketlerinin ülkede yatırım yapmalarına engel olmakta ve kendisi ile Birlik arasında uzlaşmazlığa sebep olmaktadır. Çünkü AB İran’ın DTÖ’ye üyeliğini desteklemekte ve İran’la güçlü bir ticari işbirliğine sahip olmayı istemektedir.¹²²

İran’ın Türkiye ile arasındaki doğal gaz ticareti, 08.08.1996 tarihinde Tahran’da imzalanan Doğal Gaz Alım Satım Anlaşması¹²³ ile başlamıştır. Bu anlaşmaya göre, İran’dan doğal gaz alımı 3 milyar m³ ile başlayıp, yıllar itibarıyla artarak plato periyotta 10 milyar m³/yıl’a ulaşacaktır. 10 Aralık 2001 tarihinde başlayan İran’dan gaz alımı, 2007 yılı itibarıyla 6,158 milyar m³lük (Tablo 6) yıllık değere ulaşmıştır.

¹¹⁸ Brzezinski Zbigniew, Gates Robert M., İran’ın Zamanı Geldi, Profil Yayıncılık, İstanbul, 2006, s. 36-37.

¹¹⁹ Efeğil Ertan, “Orta Asya Bölgesinin Jeostratejik, Askeri, Siyasi, İktisadi ve Doğal Kaynaklar Açısından Önemi”, Efeğil Ertan, Kılıçbeyli Elif Hatun, Akçalı Pınar, Yakın Dönem Güç Mücadeleleri Işığında Orta Asya Gerçeği, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2004, s. 59.

¹²⁰ Aydın Mustafa, “Avrasya’nın Değişen Jeopolitiği ve Güvenlik: 1989-2003”, Efeğil Ertan, Kılıçbeyli Elif Hatun, Akçalı Pınar, a.g.e., s. 157.

¹²¹ Bilgin Mert, Avrasya Enerji Savaşları, 2. Baskı, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2005, s. 182.

¹²² Aras Bülent, Yorkan Arzu, “Avrupa Birliği’nin Enerji Güvenliği ve Jeopolitik”, Sandıklı Atilla, Bilgin Hasret Dikici, Türkiye’de Enerji ve Kalkınma, Tasam Yayınları, İstanbul, 2006, s. 77.

¹²³ BOTAŞ 2007 Yılı Yıllık Rapor, Ankara, s. 39.

Türkiye, İran doğal gazının dış pazarlara açılabilmesi noktasında, siyasi ve coğrafi konumu itibarıyla büyük bir öneme sahiptir. İran'ın, Azerbaycan ve Gürcistan üzerinden Avrupa'ya çıkışı ABD tarafından engellenmektedir. Ermenistan üzerinden Avrupa'ya çıkışı ise Rusya tarafından engellenmektedir.

Ermenistan, 1992 yılında İran'la doğal gaz boru hattı ile ilgili anlaşma imzalamasına ve 1992 yılından beri İran doğal gazını Avrupa pazarlarına, Gürcistan'a ve Ukrayna'ya pazarlayan transit bir ülke olmak için çaba sarf etmesine rağmen, Moskova'nın karşı çıkması üzerine beklemede kalan doğal gaz boru hattı projesi, Ermenistan'ın çabalarından sonra ancak 2004 yılında uygulamaya konabilmiştir.

Maliyeti 220 milyon dolar olarak hesaplanan projeye göre İran 20 yıllık bir süre zarfında Ermenistan'a 36 milyar metreküp doğal gaz verecekti. 141 kilometrelik boru hattının 41 kilometresi Ermenistan sınırları içinde inşa edilecek inşaatın finansmanı için İran, Ermenistan'a 30 milyon dolarlık kredi sağlayacaktı. Projenin gündeme geldiği tarihlerde Moskova'dan olumlu cevap alamayan Ermenistan Devlet Başkanı Koçaryan, boru çapını 1400 mm.den 700 mm.ye düşürmüştü ve böylece İran doğal gazını üçüncü ülke pazarlarına satabilme imkânından mahrum kalarak, sadece kendi iç tüketim ihtiyaçlarının karşılanabilmesine yol açmıştır.¹²⁴

Rusya Ermenistan'a baskı yaparak İran-Ermenistan Doğal Gaz Boru Hattı'nın hacmini küçültürken, doğal gaz boru hattını sadece Ermenistan'a yetecek kapasiteye düşürmüştü ve bununla da yetinmeyerek boru hattının Ermenistan kısmını satın alarak bir de hattın sahibi olmuştur.¹²⁵

İran'ın, Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan sınırlarında durum böyleyken, Türkiye sınırından ise 2001 yılından beri doğal gaz akışı (zaman zaman kesintiler yaşanmasına rağmen) devam etmektedir. İran doğal gazının dışarıya çıkışında şimdilik tek çıkış kapısı olan Türkiye, aynı zamanda Nabucco Projesi'nin arz kaynakları arasında yer alan İran gazının Avrupa pazarlarına ulaştırılması noktasında şimdilik tek güzergâh olarak görülmektedir.

Nitekim İran'ın doğal gazını dış pazarlara taşıma çabaları ve Türkiye'nin de hem Nabucco Projesi'ne işlerlik kazandırmak hem de uzun vadede kendi doğal gaz arz güvenliği açısından İran'dan gelen doğal gaz arz miktarını arttırmak üzere, uzunca bir süredir iki ülke arasında devam eden görüşmeler neticesinde 13 Ağustos 2007 tarihinde

¹²⁴ Eren Oya, "Tecriti Aşma Yolunda Bir Adım: İran-Ermenistan Doğal Gaz Boru Hattı", *Stratejik Analiz Dergisi*, Mayıs 2007, s. 11.

¹²⁵ Veliev Cavid, "Zorunlu Müttefiklik Bozuluyor Mu?", 17.09.2007, <http://www.tusam.net/print.asp?id=1033&tbl=MAKALELER&fld=makale> (16.04.2008).

Enerji Bakanı Hilmi Güler ile İran Petrol Bakanı Kazım Veziri Hamaney arasında bir mutabakat zaptı imzalanmıştır.

Mutabakat zaptına göre İran'ın 14 Trilyon metreküplük rezerve sahip Güney Pars bölgesindeki doğal gaz sahalarından üçü ihalesiz olarak Türkiye'ye verilecekti. Türkiye adına Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO) önce bu sahalarda yatırım yaparak sahaları geliştirecek ve çıkarılan doğal gazdan İran'ın payı verildikten sonra kalan gaz, Türkiye'nin tüketiminde kullanılmak üzere getirilecekti. Aynı zamanda üretilecek gazın bir kısmı da Nabucco hattından Avrupa'ya nakledilecekti. Bu şekilde gerçekleştirilecek üretimin, Türkiye'nin mevcut tüketiminin yarısına yakın bir seviyede, yıllık 20 milyar metreküp olacağı bildiriliyordu. İmzalanan bu mutabakatla İran doğal gazının haricinde Türkmen doğal gazının da İran ve Türkiye üzerinden Avrupa'ya naklinin de önü açılmış oluyordu.

Rusya, kendi doğal gazına alternatif olarak kaynak çeşitliliği yaratma çabalarının bir ürünü olarak ortaya çıkan Nabucco Projesi'nin, gerçekleşmemesini sağlamak veya kendi gazını da bu hatta vermek üzere, çeşitli alternatif boru hattı projeleri üretmiş veya Nabucco Projesi'ne gaz sağlayacak hatların önünü kesmek için çeşitli girişimlerde bulunmuştur.

En son Mayıs 2007'de, Trans-Hazar Projesi'ne karşı olarak, Türkmenistan doğal gazını Kazakistan üzerinden Avrupa'ya taşıma konusunda Kazakistan ve Türkmen liderleriyle anlaşma imzalamıştı. Türkiye ile İran arasında varılan mutabakat doğal olarak Rusya'nın da hoşuna gitmeyecek bir mutabakattı ancak, anlaşmaya ilk tepki Rusya'dan değil ABD'den geldi.

ABD'nin Ankara Büyükelçiliği sözcüsü Kathryn Schallow, İran'a yatırım yapılmasına ve İran'la herhangi bir şekilde işbirliğine gidilmesine karşı olduklarını söyledi. İran'ın BM Güvenlik Konseyi ve Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı kararlarına rağmen nükleer faaliyetlerine devam ettiğini öne süren Schallow, "Bu şartlarda İran'a enerji konusunda güvenmek akıllıca görünmüyor" dedi. ABD'nin Türkiye ile Hazar geçişli enerji projeleri üzerinde işbirliğini sürdürdüğünü kaydeden Schallow, Avrupa'ya İran dışındaki kaynak ve rotalardan gaz tedariki için çalıştıklarını ifade etti.¹²⁶

Schallow'un sözleri, ABD'nin İran politikası açısından, beklenmeyen sözler değildi. Sadece "malumun ilanı"ndan öteye gitmeyen bir tepkiyi yansıtıyordu. Nitekim kısa bir süre sonra ABD'nin Ankara Büyükelçisi Ross Wilson, Türkiye'nin İran'la enerji

¹²⁶ *Radikal*, "Enerji diplomasisi yeniden kızıştı", 17.07.2007.

alanında işbirliğine gitmesine ilişkin kaygılarını, büyükelçiliğin internet sitesinde şöyle sıraladı: “Mutabakat belgesi, Türkiye ve ABD’nin 10 yıldan beri üzerinde çalışmakta olduğu Hazar Havzası doğal gaz kaynaklarının geliştirilmesi ve boru hatlarıyla bu kaynakların Türkiye ve uluslararası pazarlara taşınması çalışmalarını ciddi biçimde sekteye uğratabilir. İran’dan Türkiye’ye ithal edilen doğal gazdaki büyük artış, Azerbaycan, Kazakistan ve Batı Türkmenistan’dan Türkiye’ye gelebilecek doğal gaz kaynakları konusundaki gelişmeleri engelleyebilir. Mutabakat, İran konusunda BM Güvenlik Konseyi üyesi ülkelerle, aralarında Türkiye’nin de bulunduğu daha pek çok ülkenin yürüttüğü çabaları baltalayabilir.”¹²⁷

ABD Ankara Büyükelçisi Ross Wilson’un açıklaması da ABD’nin Türkiye-İran doğal gaz işbirliği için oluşturulan mutabakat zaptının içeriğinde yazılı olanlara, resmi olarak karşı olduğunun bir ifadesiydi.

Rusya tarafından da tedirginlikle karşılanan mutabakat zaptı; İran doğal gazının İran-Türkiye arasındaki boru hattıyla Türkiye’ye taşınma ve buradan Nabucco hattıyla Avrupa pazarlarına taşınmasının, ne kadar hassas dengeler üzerinde olduğunu gözler önüne sermesi açısından önem taşıyordu.

İran doğal gazının Türkiye üzerinden Nabucco Hattı’yla Avrupa’ya taşınması, gerçekleşmesi halinde kısa vadede Nabucco Projesi’ne işlerlik kazandıracak bir gelişme olacaktır. Anca kısa ve orta vadede; İran’ın nükleer programından kaynaklanan uluslararası arenadaki sorunlar ve buna bağlı olarak ABD ile arasında yaşadığı siyasi çekişme ve uygulanan yaptırımlar aşılmadan ve ayrıca Avrupa’nın ve bölgenin en büyük doğal gaz arz kaynağı olan Rusya ile ilişkileri zedelemeyen, İran doğal gazının önünü açmak biraz sorunlu gözükmektedir.

Zaten Avrupa Birliği ülkeleri de mevcut durumun farkında olarak, mutabakat zaptını olumlu karşılarken; Nabucco Projesi’nin 2019 yılından itibaren maksimum kapasite ile (planlamaya göre) çalışmaya başlayacağını göz önünde bulundurarak, İran gazına daha çok uzun vadeli bir kaynak olarak bakmaktadırlar.

Ayrıca Nabucco Projesi’ne diğer bir arz kaynağı olarak düşünülen Irak doğal gazı için, ABD’nin Irak’taki etkinliği göz önünde bulundurularak, İran doğal gazı için atılacak işbirliği adımları da, Irak doğal gazının geleceği açısından ayrıca değerlendirilmelidir.

Hazar’ın Statüsü sorunundaki çözümsüzlüğün aşılmasında, anahtar rolü taşıyan Rusya’nın İran-Türkiye yakınlaşmasından duyduğu tedirginlikle, Türkmen gazının

¹²⁷ *Radikal*, “İran gazına iki şartlı vize”, 27.07.2007.

Trans-Hazar Boru Hattı ile Rusya topraklarından geçmeden Avrupa pazarlarına ulaşabilme ihtimaline sed çekmesi ve bu defterin bir daha kolay kolay açılmamak üzere kapatılmasına yol açabilecek etkinliğe sahip olması ortadayken; Irak doğal gazı ile birlikte Türkmen doğal gazının da, İran doğal gazının Türkiye üzerinden Avrupa'ya yolculuğunun “alternatif maliyetleri” olarak buharlaşabilme ihtimali üzerinde dikkatle durulması gerekir.

3.4. Irak – Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı

2 Ağustos 1990 tarihinde Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesiyle başlayan körfez krizi sürecinde, Irak'a uygulanan ambargo nedeniyle, savaştan önce Irak'la 3 milyar dolar olan ticaret hacmi 200 milyon dolar seviyesine inmiştir. Türkiye körfez savaşından önce, Irak'ın Kerkük-Yumurtalık Boru Hattı üzerinden yıllık 70 milyon ton petrol ihraç etmesinden 250 milyon dolar nakil ücreti almakta, aynı şekilde liman hizmetleri karşılığında da yılda yaklaşık 100 milyon dolar gelir elde etmekteydi. Türkiye bu zararları azaltmak için öncelikle Irak'la ekonomik ve ticari ilişkilerini geliştirmeye çalışmış, bu amaçla birçok Türk heyeti Bağdat'a giderek Iraklı makamlarla anlaşmalar imzalamıştır. Taraflar arasında imzalanan en büyük anlaşma 2,5 milyar dolara mal olması planlanan ve Irak doğal gazını Akdeniz'deki Ceyhan limanına ulaştıracak, yıllık kapasitesi 10 milyar m³ olan yaklaşık 1300 km. uzunluğundaki doğal gaz boru hattı projesiydi.¹²⁸

Proje; Irak'ta bulunan doğal gaz sahalarının geliştirilerek, üretilecek olan gazın bir boru hattı ile Türkiye'ye getirilmesi amacı ile TPAO-TEKFEN-BOTAŞ şirketlerince oluşturulan bir grup tarafından yapılan çalışmalar neticesinde 1996 yılında Ankara'da, T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ile Irak Cumhuriyeti Petrol Bakanlığı arasında imzalanan anlaşmalar ile başlatılmıştır. Irak'ın Kuzey Doğusu'nda yer alan doğal gaz sahalarını kapsayan proje, saha geliştirme, üretim, gaz işleme ve boru hattı yapımı işlemlerinden oluşan “entegre” bir projedir. Bu proje ile Irak'ın beş sahasında üretilecek yıllık 10 milyar m³ gazın bir boru hattıyla Türkiye'ye taşınması amaçlanmaktadır.

Birleşmiş Milletler yaptırımları nedeniyle projenin gerçekleşmesine yönelik hedeflerde birtakım gecikmeler meydana gelmiş, yatırım aşamasına geçilememiş ve bu nedenle görüşmeler kesintiye uğramıştır.

Irak'taki gelişmeler ve Avrupa piyasasının ihtiyaçları göz önüne alınarak BOTAŞ, TPAO, TEKFEN tarafından projenin yeniden canlandırılması ve somut adımlar atılması için çalışmalar başlatılmış ve 07 Ağustos 2007 tarihinde Ankara'da T.C. Enerji Bakanı ve

¹²⁸ İzzeti İzzetullah, İran ve Bölge Jeopolitiği, 2. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul, 2006, s. 57.

Irak Petrol Bakanı arasında imzalanan Mutabakat Zaptı ile taraflar, Irak doğal gazının Türkiye üzerinden Avrupa'ya ihracatı konusundaki ortak niyetlerini deklare ederek, Irak Petrol Bakanlığı ile TPAO ve BOTAŞ temsilcilerinin bir fizibilite çalışması için çalışmalara başlamalarını karara bağlamıştır.¹²⁹

2007 yılı itibarıyla 3,17 trilyon metreküplük ispatlanmış doğal gaz rezerviyle, dünya doğal gaz rezervleri içinde % 1,8'lik¹³⁰ bir paya sahip olan Irak; sahip olduğu bu doğal gaz rezervlerine rağmen, ne doğal gaz üretim ne de doğal gaz tüketim tablolarında yer almaktadır.

Ülkedeki petrol kaynaklarının % 14'ünün Ürdün-Suriye sınırındaki Sünni-Arap kesiminde, % 14'ünün Kuzey Irak'taki Kürt bölgesinde ve % 72'sinin ise güneydeki Şii-Arap kesiminde bulunduğu Irak'ta,¹³¹ en zengin petrol yataklarının bulunduğu güney kesimindeki petrol üretimi sırasında büyük miktarlarda doğal gaz açığa çıkmakta ve bu bölgeden açığa çıkan doğalgaz üretime dönüştürülemediği için boşa harcanmaktadır.

Nitekim bu durum çeşitli zamanlarda, ABD'li, Irak'lı ve Türk yetkililerin ortaklaşa düzenledikleri toplantılarda, Irak'ın güney bölgesinde çıkan bu doğal gazın bir boru hattıyla Türkiye'ye taşınması gündeme getirilmesine rağmen, gerek Irak'taki siyasi belirsizlik, karışıklık ve güvenlik problemleri gerekse Irak'lı yetkililerin bu konuda harekete geçme noktasında gösterdiği duyarsızlık nedeniyle şimdilik bir gelişme sağlanamamıştır.

Irak'la Türkiye arasında mutabakat zaptı imzalanmadan önce, İstanbul'da düzenlenen güvenlik konferansında açıklama yapan ABD Dışişleri Bakanlığı'nın Avrupa ve Orta Asya'dan Sorumlu Müsteşar Yardımcısı Matt Bryza, Kuzey Irak'ta geniş gaz yatakları olduğunu ve buradaki gazın Avrupa'ya taşınması için Türkiye ile işbirliği yaptıklarını söylemiştir. Matt Bryza ayrıca Irak'taki doğal gazın Nabucco hattı ile taşınmasının da ABD'nin ulusal çıkarı olduğunu ifade etmiştir.¹³²

Matt Bryza her ne kadar Nabucco Projesi için Kuzey Irak doğal gazını işaret etse de, tüm Irak genelinde olduğu gibi Kuzey Irak bölgesindeki siyasi karışıklık, etnik temelli çatışmalar, güvenliğin bir türlü sağlanamaması ve tabi ki en önemlisi bölgedeki PKK varlığı ve buradan Türkiye'ye uzanan terör tehditleri, büyük bir sorun teşkil etmektedir. Bu konular çözüme kavuşturulmadan, Kuzey Irak'ta doğal gaz çıkarılması için yatırım

¹²⁹ BOTAŞ 2007 Yılı Yıllık Rapor, Ankara, s. 74.

¹³⁰ <http://www.bp.com/>, a.g.y. (10.10.2008).

¹³¹ *Hürriyet*, "Washington'daki enerji sırrı", 09 Ocak 2008.

¹³² "K.Irak doğalgazı Nabucco'ya akıtılmalı", 15 Haziran 2007, <http://www.cnnturk.com/interactive/yazdir.asp?PID=319&haberID=362517> (27.06.2007).

yapılması ve çıkarılacak gazın güvenli bir şekilde boru hattıyla Türkiye'ye nasıl taşınacağı sorusu ortadayken, kısa vadede Kuzey Irak doğal gazının geleceğini kestirmek de biraz zor gözükmektedir.

Kuzey Irak'ta durum böyleyken, buradaki Bölgesel Yönetim 4 Kasım 2007'de yedi saha için petrol devlerine petrol arama izni vermiştir. Kuzey Irak'ta imzalanan bu yedi sözleşmeden birincisi Avusturyalı OMV şirketi, ikinci sözleşme ise Macaristan'ın MOL şirketi ile yapılmıştır.¹³³ Aynı zamanda Nabucco Şirketinin de ortaklarından olan Avusturyalı OMV ve Macaristan MOL şirketlerinin bu sözleşmelerle birlikte Irak pazarına girmeleri, Nabucco Projesi'nin Irak doğal gazına bağlı olarak geleceği için de önemlidir.

3.5. Mısır – Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı

2007 yılı itibarıyla 2,06 trilyon metreküp¹³⁴ ispatlanmış doğal gaz rezervi ile dünya doğal gaz rezervleri içerisinde toplam % 1,2'lik bir pay sahibi olan Mısır; 2007 yılı içerisinde 46,5 milyar metreküplük bir doğal gaz üretimi yapmış, bu miktarın 32 milyar metreküplük kısmını ise iç tüketimde kullanmıştır. 14,5 milyar metreküp değerindeki tüketim fazlası doğal gazın 2,35 milyar metreküpünü boru hattıyla Ürdün'e ihraç eden Mısır, geriye kalan doğal gazını ise LNG (Sıvılaştırılmış Doğal Gaz) olarak, İspanya (4,04 Bcm), Japonya (1,62 Bcm), Güney Kore (1,48 Bcm), Fransa (1.21 Bcm), Tayvan (0.41 Bcm), Yunanistan (0.31 Bcm), İngiltere (0,16 Bcm), Türkiye (0,08 Bcm) ve Hindistan'a (0,07 Bcm) ihraç etmiştir.

Görüldüğü gibi Mısır, çıkardığı doğal gazın büyük bölümünü; 2004 ve 2005 yıllarında işletmeye aldığı¹³⁵ iki LNG ihraç terminalinde sıvılaştırarak, LNG olarak ihraç etmektedir.

Mısır-Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı Projesi kapsamında, 17.03.2004 tarihinde Kahire'de T.C. Enerji Bakanı ve Mısır Petrol Bakanı arasında, EGAS ile BOTAŞ arasında gaz ihracatına ilişkin "Çerçeve Anlaşması" imzalanmıştır. 16.02.2006 tarihinde T.C. Enerji Bakanı ile Mısır Petrol Bakanı arasında doğal gaz alanında karşılıklı işbirliği ve çalışmaların devamı amacıyla bir "Mutabakat Zaptı" imzalanmıştır.

Mısır-Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı Projesi'nin Suriye'nin ortasına kadar olan bölümü, 2007 yılı sonu itibarıyla tamamlanmış bulunmaktadır. 2010 yılına kadar Türkiye ve Suriye'nin doğal gaz sistemlerinin birbirine bağlanması planlanmaktadır.¹³⁶

¹³³ Okur Meliha, "OMV ve MOL Kuzey Irak'ı keşfetti", *Sabah*, 11 Aralık 2007.

¹³⁴ <http://www.bp.com/>, a.g.y. (10.10.2008).

¹³⁵ http://www.gie.eu.com/maps_data/downloads/GLE_LNG.pdf (15.10.2008).

Mısır'ın kendi iç talebine ilave olarak, Ürdün'e gönderdiği gaz, İsrail'e vermeyi planladığı gaz, LNG kontratlarındaki talebi karşılamak üzere vermek zorunda olduğu gaz ve Türkiye güzergâhı üzerindeki Suriye'yi de ilave ettiğimizde, bugün itibarıyla Mısır'ın doğal gaz üretim rakamlarını da göz önünde bulundurarak, Mısır-Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı'na verilmek üzere hangi miktarda Mısır doğal gazının kalacağı şimdilik belirsizliğini korumaktadır.

3.6. Rusya Güzergâhı (Güney Akım Doğal Gaz Boru Hattı)

Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün 15 nci yıl zirvesi, 25 Haziran 2007 tarihinde İstanbul'da Çırağan Sarayı'nda gerçekleştirilirken, zirvenin ana gündem maddesi enerjiydi. KEİ zirvesi öncesinde Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin enerji alanında yaptığı anlaşmalarla birbiri ardına önemli adımlar atmıştı. Türkmen ve Kazak doğal gazının kendi topraklarından geçerek Avrupa pazarlarına taşınması için bu iki ülkeyle anlaşmış, petrolünün taşınması için de boğazları ve dolayısıyla Türkiye'yi by-pas eden Burgaz-Dedeağaç Boru Hattı Projesi'nin imzalarını attırmıştı. Zirvenin hemen iki gün öncesinde ise Rus doğal gazının Karadeniz geçişli bir boru hattıyla Bulgaristan'a getirilmesi ve buradan da Avrupa pazarlarına ulaştırılmasını hedefleyen "Güney Akım" anlaşmasının, İtalyan ENI şirketiyle birlikte imzalanması Türkiye'yi bir kez daha by-pas ederken, gözlerin yeniden Nabucco Projesi'ne çevrilmesini sağlıyor ve KEİ zirvesini daha da önemli bir hale getiriyordu.

Türkiye'nin Rusya'yla enerji ilişkileri açısından, zirvenin hareketli ve önemli görüşmelere sahne olacağını sinyalleri daha Güney Akım anlaşması açıklanmadan önce, Rusya'nın Ankara Büyükelçisi Vladimir Ivanovskiy'in sözleriyle geliyordu.

Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in Türkiye ziyaretinin kesinleşmesinin ortaya çıkmasından önce İstanbul'da temaslarda bulunan Rus Büyükelçi Ivanovskiy, "Putin ekonomik konularda enerjiyi ilgilendiren stratejik gündemle geliyor. Türk-Rus enerji ortaklığı istiyoruz. Lütfen karşısına Türk işadamlarının alacak sorunu gibi konularla çıkılmasın" mesajını veriyor, sözlerinin devamında ise adını telaffuz etmese de Nabucco Hattı'nı dolduracak gazın Rusya olmadan Orta Asya ülkelerinden sağlanamayacağını ima ediyordu: "Rusya'nın kaynaklarıyla birlikte Orta Asya'nın da doğal gaz kaynaklarını toplarsanız, Avrupa'nın ihtiyacını karşılamayacağını göreceksiniz. Bize göre Azerbaycan, Türkmenistan ve Kazakistan'ın Avrupa'ya kendi başlarına sunabileceği doğal gaz miktarı

¹³⁶ BOTAŞ 2007 Yılı Yıllık Rapor, Ankara, s. 72-73.

5 milyar metreküpü geçmeyecek. Enerjide transit ülke olmak istiyorsanız, bunu beraber yapmanın yolunu araştıralım”¹³⁷

Rusya Devlet Başkanı Putin’in zirve esnasındaki sözleri de Nabucco Projesi’ne göndermeler içeriyordu. Putin, Hazar ve Doğu Avrupa’da yapılması planlanan projelerin iyi hesaplanması gerektiğini, aksi taktirde iyi niyetli girişimlerden öte gidemeyeceklerini söyledi. Putin ayrıca, Karadeniz’i bir enerji halkası haline getirecek projelere destek olmaya devam edeceklerini belirterek, Rusya’nın arz kaynaklarının çeşitlendirilmesine de destek olacağını söyledi.¹³⁸

Putin, Nabucco Projesi’ne göndermeler yaparken, aynı zamanda, Nabucco’nun arz kaynakları olan Orta Asya gazının, Rusya için de bir arz kaynağı olduğuna işaret ediyor ve bunu da hem coğrafi avantajı hem de bölgedeki geçmişten gelen siyasi etkinliği sayesinde, Türkmenistan ve Kazakistan örneklerinde olduğu gibi birbiri ardına yaptığı anlaşmalarda somutlaştırıyordu.

Rus şirketi Gazprom ile İtalyan şirketi ENI arasında imzalanan Güney Akım anlaşmasına göre, Rusya’nın Karadeniz kıyısındaki, Mavi Akım Hattı’nın da başlangıç noktası olan Beregovaya Terminalinden başlayacak¹³⁹ olan Güney Akım Boru Hattı, Karadeniz’in 2000 metre derinliğinde ve yaklaşık 900 kilometrelik bir mesafede döşenerek Bulgaristan kıyısına ulaşacaktır.

Yaklaşık 10 milyar euroya yapılacağı hesap edilen boru hattı ile yılda 30 milyar metreküp doğal gazın taşınması planlanmaktadır. Karadeniz geçişiyle Bulgaristan’a gelecek olan boru hattı burada iki kola ayrılacak ve hattın kuzey kolu Romanya ve Macaristan üzerinden Avusturya’ya uzanırken, güney kolu da Yunanistan üzerinden İtalya’ya ulaşacaktı.

Güney Akım anlaşmasının imzalanmasının ardından İstanbul’daki KEİ zirvesi esnasında açıklama yapan İtalyan şirketi ENI’nın Başkan Yardımcısı Leonardo Maugeri, Gazprom’la yaptıkları ön anlaşmanın Nabucco’ya bir alternatif olmadığını, doğal gaz ihtiyacı giderek artan Avrupa’nın tüm boru hatlarına ihtiyacı olduğunu söylüyor ve söz konusu anlaşmayı, “Bu bir ön anlaşma. Hattın bir parçası İtalya’ya öteki parçası Orta Avrupa’dan Avusturya’ya gidecek. Avrupa’nın gaz taşıma konusunda daha fazla seçeneğe ihtiyacı var.”¹⁴⁰ şeklinde ifade ediyordu.

¹³⁷ *Sabah*, “Putin enerjide ortaklık istiyor masaya başka sorun getirmeyin”, 18 Haziran 2007.

¹³⁸ *Akşam*, “Boğaz’daki zirvede enerji soğuk savaşı”, 26 Haziran 2007.

¹³⁹ *Radikal*, “Türkiye’nin AB için enerji koridoru olma iddiası giderek zayıflıyor”, 26 Haziran 2007.

¹⁴⁰ *Milliyet*, “Enerjide ikinci baypas”, 26 Haziran 2007.

Rusya tarafından da aynı şekilde, Güney Akım'ın Nabucco'ya karşı bir alternatif proje olmadığına dair açıklamalar gelse de, gerçek durumun söylenenleri ne kadar yansıttığı tartışmalıydı.

Güney Akım Projesi de, Nabucco Projesi'yle aynı güzergâhı izliyor ve Bulgaristan-Romanya-Macaristan güzergâhından Avusturya'ya ulaşıyordu. Arada tek fark hattın başlangıç ülkesi olarak Türkiye yerine Rusya'nın olmasıydı. Güney Akım sadece bu güzergâhla da yetinmiyor ve ikinci bir kol Yunanistan'dan İtalya'ya ulaşıyordu.

Güney Akım'da İtalya'ya uzanan ikinci kol; Güney Akım'ın sadece Nabucco'ya karşı değil, aynı zamanda Türkiye'den Yunanistan'a giden ve İtalya'ya da uzatılması planlanan, Türkiye-Yunanistan-İtalya Doğal Gaz Boru Hattı'nı da etkileyebilecek bir proje olduğunu; hatta bu durumun Bakü-Tiflis-Erzurum hattıyla Türkiye'ye gelen Azerbaycan doğal gazının, Türkiye-Yunanistan-İtalya hattıyla Avrupa pazarlarına ulaştırılmasına da olumsuz yönde etki edebileceğini söylemek mümkündür.

Güney Akım bir anlamda Türkiye'den Avrupa'ya doğal gaz ihraç etmek üzere planlanan iki projeden birisi olan Nabucco Hattı ve aynı zamanda 1 Kasım 2007'de faaliyete geçen Türkiye-Yunanistan Doğal Gaz Boru Hattı'nın İtalya'ya uzatılması ve bu iki hattın Avrupa pazarlarına doğal gaz taşınmasının önüne sed çekebilecek, sed çekmese bile etkinliğini azaltabilecek veya en iyi ihtimalle planlanan zamanda yapılmalarını şimdiden öngörülemeyen bir zaman diliminde yavaşlatabilme imkânına sahip bir projedir. Çünkü Güney Akım'ın planlanan güzergâhları ve arz kaynakları Türkiye çıkışlı iki projeyle de birebir örtüşmektedir.

Güney Akım ve Nabucco Projeleri'nin güzergâh ve arz kaynaklarında durum böyleyken, proje maliyet karşılaştırılmalarında ise durum Nabucco hattının lehine gözükmekteydi. Güney Akım Projesi'nin sadece Karadeniz geçişinin 8 – 10 milyar euroya çıkacağı söylenirken,¹⁴¹ buna bir de Bulgaristan'dan Avusturya'ya kadar uzanacak boru hattının maliyeti eklenecekti.

Financial Times gazetesi de, Güney Akım Projesi'nin çok pahalı olacağını ve bunun yerine Mavi Akım gibi var olan boru hatlarının uzatılmasının daha ucuza mal olacağını belirtirken, “Açık ki Kremlin, bu iddialı projeden ticari yararlar olduğu kadar siyasi yararlar da umuyor” diye yazıyordu. Oxford Enerji Enstitüsü Gaz Araştırma Bölümü Başkanı Prof. Jonathan Stern'in Güney Akım için, “Çok pahalı. Maliyet hesabı yapıldığında belki bir kez daha düşünecekler”¹⁴² şeklindeki açıklaması da dikkat çekiciydi.

¹⁴¹ Arıcıoğlu Aydın, “RWE Nabucco'nun altıncı ortağı”, *Enerji Dergisi*, Ocak-Şubat 2008, Sayı:1, s. 44.

¹⁴² *Milliyet*, “Daha kartlarımızı açmadık”, 27 Haziran 2007.

Bu arada Rusya, İtalya'yla birlikte Güney Akım Projesi'ni imzaladığı günden itibaren, projenin hayata geçmesi yönünde dikkat çekici adımlar atmaya devam ediyordu. Yunanistan Başkanı Kostas Karamanlis, İstanbul'daki Karadeniz Ekonomik İşbirliği Zirvesi sırasında, Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'le yaptığı ikili görüşmenin hemen ardından, Güney Akım Projesi'ne katılacağını açıklıyordu.¹⁴³

Bulgaristan'la yapılan uzun görüşmelerin ardından, transit geçiş konusundaki yaşanan anlaşmazlık yarı yarıya paylaşım formülüyle aşıyor ve Ocak 2008'de Bulgar Başbakanı Sergey Stanişev'in anlaşmaya imza atmasıyla,¹⁴⁴ Putin Bulgaristan'ı da Güney Akım Projesi'ne dahil ediyordu.

Bulgaristan'ın Güney Akım Projesi'ne dahil edilmesinin hemen ardından aynı ay içerisinde, Sırbistan Devlet Başkanı Boris Tadiç ve Başbakan Voyislav Koştunitsa'yı Moskova'da ağırlayan Putin; Sırbistan ile yaptığı anlaşma ile Gazprom'un Sırbistan'da doğal gaz depolama tesisleri kurmasını öngörüyor ve ilave bir protokolle Gazprom, Sırp devlet petrol tekeli NIS'ın yüzde 51 hissesini alırken aynı zamanda Sırbistan'ın da Güney Akım projesine katılması sağlanıyordu.¹⁴⁵

28 Şubat 2008 tarihinde Moskova'da Kremlin Sarayı'nda, Rusya Devlet Başkanı Putin ve Macaristan Başbakanı Ferenc Gyurcsany'nin katılımıyla düzenlenen imza töreniyle, Macaristan'ın da Güney Akım Projesi'ne katılımı sağlanırken, ayrıca Rusya'nın Macaristan'da büyük bir gaz deposu kurması da öngörülüyordu.

Kremlin Sarayı'nda Macaristan'la yapılan imza töreni esnasında Putin, isim vermeden Nabucco Projesi'ne atıfta bulunuyor ve projeyi oldukça hafife alan bir ifadeyle, "Eğer birileri toprağı deşip oraya tüp gömmek istiyorsa, bizim açımızdan bir sorun yok"¹⁴⁶ sözlerini sarf ediyordu.

Bu arada Nabucco Projesi ortaklarından Avusturya'nın da Rusya tarafından Güney Akım Doğal Boru Hattı Projesi'ne davet edildiği ortaya çıktı. Avusturya Ekonomi Bakanı Martin Bartenstein, Rusya Enerji Bakanı Victor Histenko'nun bir mektup gönderdiğini belirterek, "Mektup Avusturya'ya ve bir Avusturya şirketine Güney Akım Boru Hattı Projesi'ne dahil olma davetiydi." dedi.¹⁴⁷

Vladimir Putin Güney Akım Boru Hattı'nın geçmesinin planlandığı ülkelerle ilgili anlaşmaları yaparken; Rus şirketi Gazprom'un CEO'su Aleks Miller'in, İtalya Eski

¹⁴³ *Milliyet*, "KEİ'de Putin oyunu", 27 Haziran 2007.

¹⁴⁴ *Radikal*, "Putin Sofya'dan 'Güney Akım'ını kaptı.", 19.01.2008.

¹⁴⁵ *Radikal*, "Slav kardeşliğine enerji köprüsü", 26.01.2008.

¹⁴⁶ "Rusya 'Güney Akım' için Macaristan'la anlaştı", 29 Şubat 2008,

<http://www.cnnturk.com/interactive/yazdir.asp?PID=0039&haberID=433073> (26.03.2008).

¹⁴⁷ *Milliyet*, "Avusturya'ya Güney Akım Daveti", 17 Ağustos 2007.

Başbakanı Romano Prodi'yi Rusya-İtalya ortaklığı ile gerçekleştirilecek olan Güney Akım Doğal Gaz Boru Hattı Projesi'nin başına getirilmesi için önerdiği kaydedildi.¹⁴⁸

Daha önce, Almanya-Rusya ortaklığıyla gerçekleştirilen ve Rus doğal gazının Baltık Denizi'ne dönecek boru hattıyla Rusya'dan direkt olarak Almanya'ya getirilmesi için oluşturulan "Kuzey Akım Projesi"nin başına da eski Almanya Şansölyesi Gerhard Schroeder getirilmişti. Putin, aynı Kuzey Akım Projesi'nde olduğu gibi şimdi de aynı yolu izliyor ve Güney Akım Projesi'nin başına da eski İtalyan Başbakanı Romano Prodi'nin getirilmesi için girişimde bulunuyordu.

Güney Akım Projesi; Nabucco Projesi'nin 2002 yılından itibaren başlayıp halen devam eden süreci içerisinde çok önemli bir yere sahip olup, Nabucco Projesi için adeta bir "kavşak noktası" olmuştur.

Avrupa doğal gaz pazarında Rus gazına yüksek oranda bağımlılık ve bu bağımlılığın ilerleyen zaman içerisinde artarak devam etmesinin, Avrupa doğal gaz güvenliği açısından oluşturacağı riskler göz önünde bulundurularak, Avrupa'nın doğal gaz arzında "kaynak çeşitliliği" yaratmak üzere yapılan çalışmalar kapsamında ortaya çıkan Nabucco Projesi, Orta Doğu ve Hazar kaynaklarının Avrupa pazarlarına taşınması üzerine kurulmuştu. Nitekim projenin 2002 yılında doğuşundan 2007'ye gelene dek gerek planlama, gerekse sonraki safhalarında konuşulan arz kaynakları; Azeri gazı, Türkmen gazı ve onunla bağlantılı olarak Kazak gazı, İran gazı, Irak gazı ve Mısır gazı olmak üzere, Rusya dışındaki Hazar ve Orta Doğu kaynaklarıydı.

Ancak Haziran 2007'de Rusya'nın Güney Akım Projesi'yle ortaya çıkmasından itibaren, Güney Akım Projesi'yle ilgili değerlendirme ve tartışmaları bir kenara koyacak olursak; Nabucco Hattı'na Rus gazının da dahil edilmesi konuşulur ve tartışılır hale gelmiştir.

Nitekim bu durum, BOTAŞ Strateji ve İş Geliştirme Daire Başkanı Emre ENGÜR'ün sözlerinde de açıkça görülmektedir: "Nabucco hiçbir zaman Rus gazını dışlamıyor. Ama amacımız önce diğer gazları, yani Azeri, İran, Irak gazını bu borunun içine almak. Çünkü burada bir gaz kaynağı çeşitlendirme stratejisi söz konusu. Onlarla birlikte Rus gazı da buradan taşınabilir ki, Ruslar daha önce bunu da söylediler; 'Beraber Nabucco'yu yapalım, Rus gazıyla olsun!' diye... 'Hayır, sizin gazınızla yapmayız!' demedik hiçbir zaman, 'Diğer gazlarla beraber sizin gazınızı da alırız' dedik. Çünkü bu projeler yalnızca Rus gazıyla yapılırsa hiçbir kaynak çeşitlendirmesi yapılmamış, yalnızca

¹⁴⁸ *Star*, "Prodi Gazprom'da işe başlıyor", 28 Nisan 2008.

Rus gazı için ‘güzergâh çeşitlendirmesi’ yapılmış olacak. Zaten olmayan rekabet ortamıyla ilgili umudu da bitirecek bir şeydir bu. Bizim amacımız, diğer gazları da sokarak rekabet ortamı oluşturmasını sağlamak ki bunu ülkemizde belli ölçüde yaptık. Hem Rus gazını, hem İran gazını, hem Nijerya, Cezayir, hem de Azeri gazını alıyoruz. Avrupa’da bunu yapmak istiyor. Dolayısıyla amaç, hem Türkiye için hem Avrupa için gaz çeşitlendirmesini kuvvetlendirerek tüketiciler lehine bir durumun ortaya çıkmasını sağlamak...Onun için, Rus gazı da dahil olmak üzere, ama tamamen Rus gazı ile değil, diğer gazları da piyasaya sokarak bu projeyi gerçekleştirmek amacındayız.”¹⁴⁹

Güney Akım Projesi gerçekleşir ya da gerçekleşmez, bu ayrı bir değerlendirme konusudur. Ancak şurası bir gerçek ki, bugün itibarıyla sadece konuşma, tartışma ve değerlendirme düzeyinde olsa bile; Vladimir Putin, Güney Akım Projesi’ni ortaya atarak Nabucco Projesi’nin içine Rus doğal gazını sokmayı başarmıştır.

Dolayısıyla 2002 yılından beri Avrupa açısından, “kaynak çeşitliliği” çizgisinde düz bir yolda ilerleyen Nabucco Projesi’nde, Haziran 2007’de Güney Akım’ın oluşturduğu “kavşak noktası” ile “güzergâh çeşitliliği”nde ilerlemek üzere bir yol daha açılmıştır.

Nabucco Projesinde geline bu nokta, Türkiye’den ziyade Avrupa açısından sorgulanması gereken bir durumdur. Avrupa Birliği, birlik içerisinde ortak enerji politikaları oluşturmak üzere “yeşil kitap” lar yayınlarken, birlik üyesi ülkelerden ve aynı zamanda Nabucco’nun 6 ncı ortağı Almanya, Rusya ile sadece kendi ülkesinin doğal gaz arz güvenliğini düşünerek “Kuzey Akım Projesi”ni hayata geçiriyordu. İtalya, Rusya’yla ortaklaşa olarak inşa etmek üzere Güney Akım Projesi’ni imzalarken; Avrupa Birliği’nin ortak enerji politikalarının ilk projelerinden biri olan Nabucco Projesi’ne karşı olarak geliştirilen Güney Akım Projesi’ne, birliğin diğer ülkeleri olan Yunanistan, Bulgaristan ve Macaristan da imza atmakta tereddüt etmiyordu.

Gerçekte Güney Akım’ın bir “Rus Projesi”, Nabucco’nun ise bir “Avrupa Projesi” olmasına rağmen yaşanan gelişmeler, Avrupa Birliği’nin yeşil kitabının yemyeşil yapraklarını sararıp solduran bir nitelikteydi.

3.7. Rusya Güzergâhı (Mavi Akım – 2 Doğal Gaz Boru Hattı)

Mavi Akım Doğal Gaz Boru Hattı; 15.12.1997 tarihinde BOTAŞ ve Gazexport arasında imzalanan 25 yıllık Doğal Gaz Alım Satım Anlaşması kapsamında, Rusya Federasyonu’ndan Karadeniz geçişli bir hat ile Türkiye’ye ulaşmaktadır. Rusya

¹⁴⁹ ARICIOĞLU Aydın, “RWE Nabucco’nun altıncı ortağı”, *Enerji Dergisi*, Ocak-Şubat 2008, Sayı:1, s. 44.

topraklarında, İzobilnoye Djubga arasında toplam 370 km, Djubga-Samsun arasındaki Karadeniz geçişi 390 km ve Türkiye topraklarında Samsun-Ankara arasındaki 501 km. uzunluğundaki boru hattı sistemi olmak üzere üç ana bölümden oluşan boru hattı, Polatlı yakınlarında ana hat ile irtibatlandırılmaktadır.

Rusya ile yapılan anlaşmaya göre doğal gaz sevkiyatı plato periyotta 16 milyar m³/yıl seviyesine ulaşacaktır. 2007 yılı içerisinde Mavi Akım Hattı'ndan alınan gaz miktarı 9,346 milyar m³ (Tablo 6) seviyesine ulaşmıştır.

Mavi Akım Doğal Gaz Boru Hattı 20 Şubat 2003 tarihinde işletmeye alınmış ve 17 Kasım 2005 tarihinde de resmi açılışı yapılmıştır.¹⁵⁰

Mavi Akım projesi 90'lı yıllarda gündeme geldiği günden itibaren gerek yurt içinde gerekse yurt dışında büyük tartışmalara ve çekişmelere sahne olmuştur. Amerika ve Rusya'nın karşıt cephelerde yer aldığı projede, Türkiye ile Türkmenistan arasındaki, Türkmen gazının Trans-Hazar Hattı ile Türkiye'ye getirilmesi noktasında yaşanan gelişmeler; Mavi Akım Projesi'nin yapılmasının kesinleşmesiyle beraber, iki ülke arasındaki ilişkileri gergin bir noktaya taşımıştır. Hattın devreye girmesinden sonra da, Türkiye'nin Rus gazına bağımlılığını artırdığı için oldukça eleştiriler alan proje; dönemin Enerji Bakanı ve bazı bürokratlarının Yüce Divan'da yargılanmasına kadar giden bir süreci de beraberinde getirmiştir.

Mavi Akım-2 güzergâhı ise, halen Rusya'dan doğal gaz akışı sağlayan Mavi Akım güzergâhının tam tersine, Güney Akım güzergâhının yarattığı gündem ve tartışmalar arasında çok fazla ön plana çıkmayan ve biraz arka planda kalan bir güzergâh olmuştur.

20 Şubat 2003 tarihinde faaliyete geçen Mavi Akım Hattı'na ilave olarak geliştirilmesi düşünülen 3 adet proje üzerinde konuşulmaktadır. Bu üç seçeneğin neler olduklarını Gazprom'un sözcüsü Sergey Kupriyanov'un Kasım 2006'da Moskova'da bir grup Türk gazetecisine yaptığı açıklamalardan dinleyelim: "Türkiye ile stratejik ortaklığı aktif olarak görüşüyoruz. Türkiye, Rus gazının Güneydoğu Avrupa ve Ortadoğu'ya taşınması konusunda temel koridor olabilir. Birincisi Mavi Akım üzerinden satılan doğal gazın miktarının artırılması, diğeri ise Putin'in dile getirdiği gibi ikinci Mavi Akım Hattı'nın inşa edilmesi. Güneydoğu Avrupa'da Yunanistan, Bulgaristan, İtalya ve Macaristan; Orta Doğu'da ise İsrail ve diğer bölge ülkeleri potansiyel alıcılar olarak görülüyor. Lokal projelerimiz arasında yer altı doğal gaz depoları ve LNG terminali

¹⁵⁰ BOTAŞ 2007 Yılı Yıllık Rapor, Ankara, s. 40.

kurulması da bulunuyor. LNG terminalini Türkiye’de denize kıyısı olan bir bölgede inşa etmeyi ve böylece Türkiye üzerinden küresel pazara açılmayı planlıyoruz.”¹⁵¹

Mavi Akım üzerine inşa edilmesi düşünülen 3 seçenekten birisi, Ankara’da sonlanan hattın İsrail’e kadar uzatılmasıydı. Bir diğeri yine aynı şekilde Ankara’dan güneye doğru uzatılarak muhtemelen Ceyhan’da yapılması düşünülen bir LNG terminaline bağlanması ve buradan küresel pazarlara açılmaktı. Mavi Akım-2 olarak adlandırılan seçenek ise Rusya’dan Ankara’ya kadar mevcut Mavi Akım Hattı’na paralel yeni bir hattın inşa edilmesi ve bu hattın Ankara’da Nabucco hattına bağlanarak Rus doğal gazının Nabucco hattıyla Avrupa pazarlarına ulaştırılmasıydı.

Güney Akım Projesi henüz daha ortada yokken, Rusya tarafından önerilen, Rus doğal gazının yeni yapılacak Mavi Akım-2 boru hattı ile Türkiye’ye taşınması ve buradan Nabucco Hattı’na bağlanarak, Nabucco ile Avrupa pazarlarına gitme düşüncesi Türkiye ve Avrupa’dan bir karşılık görmemiş ve cevapsız bırakılmıştı. Aslında Mavi Akım-2 Hattı önerisinin o dönemde cevapsız bırakılması, Nabucco Projesi’nin çıkış maksadına aykırı bir durum değildi. Sonuçta Rus doğal gazına alternatif olmak üzere, Nabucco Hattı’nın içini dolduracak Hazar ve Orta Doğu kaynaklarından gaz arayışı sürüyordu.

Geçen zaman içerisinde Nabucco Hattı’na doğal gaz arzı sağlanmasında beklenen ilerlemenin sağlanamaması ve Güney Akım Projesi’nin ortaya çıkmasıyla beraber Mavi Akım-2 yeniden gündeme taşınıyor, fakat teklif sırası bu kez Türkiye’ye geçiyordu.

Dışişleri Bakanı Ali Babacan, Şubat 2008’de Rusya Enerji Bakanı Victor Hristenko’yla yaptığı görüşmede, Türkiye’nin Nabucco Boru Hattı Projesi’ne Rusya’nın da katılmasını istediğini açıklayarak, “Nabucco’da Rus gazının da dahil edilmesine açığız. Her ülke enerji kaynaklarını çeşitlendirmeyi amaçlıyor. Bizim için asıl önemli olan Nabucco Boru Hattı’ndaki gazın çeşitli kaynaklardan olması. Biz Rusya ile bu konulardaki politikalarımızı birbirimize rakip olarak değil, aksine birbirinin tamamlayıcısı olarak görüyoruz.”¹⁵² şeklinde ifade ediyordu.

2008 yılı sonu itibarıyla gelinen noktada; Rusya açısından, Güney Akım ya da Mavi Akım-2 güzergâhları arasında yapılacak tercih tamamen siyasi bir tercih olacaktır. Rusya’nın doğal gazını Avrupa pazarlarına ulaştırırken Ukrayna veya Türkiye’yi ya da her ikisini birden devreden çıkarmayı isteyip istemediğine dair vereceği karar bu iki boru hattının da geleceğini belirleyecektir.

¹⁵¹ *Radikal*, “Gazprom gaz verdi”, 28.11.2006.

¹⁵² “Türkiye’den Rusya’ya sürpriz teklif: Siz de Nabucco’ya dahil olun”, 21.02.2008, <http://www.zaman.com.tr/yazdir.do?haberno=654681> (21.04.2008).

4. NABUCCO Projesi'ne Rusya ve ABD'nin Bakışı ve Etkileri

4.1. Rusya

Soğuk savaş döneminin sona ermesi ve SSCB'nin dağılmasının ardından, SSCB'den kopan diğer ülkelerle birlikte bir dönüşüm süreci yaşayan Rusya; 90'lı yılların sonuna kadar, batı merkezli, liberal politikalar uygulamış ve özellikle enerji alanında yaptığı özelleştirmelerle devlet tekelindeki birçok faaliyetini özel sektöre devretmiştir. Uyguladığı liberal politikalara rağmen, ekonomik krizlerden ve siyasi çalkantılardan bir türlü yakasını kurtaramayan Rusya; bu dönemdeki dış politikasını da eskiden olduğu gibi güvenlik üzerine şekillendirmiştir.

Vladimir Putin'in Ağustos 1999'da Duma'nın desteğiyle Başbakanlığa getirilmesi ve Mayıs 2000'de Devlet Başkanı olmasıyla başlayan süreç içerisinde; 10 Ocak 2000 tarihinde Ulusal Güvenlik Doktrini ve bundan tam 6 ay sonra 10 Temmuz 2000'de Dış Politika Doktrini'nin onaylanmasıyla birlikte Rus Dış politikası güvenlik temellerinden uzaklaşmaya başlamış¹⁵³ ve daha çok ekonomik unsurların ağırlıkta olduğu yeni bir dış politika uygulanması benimsenmiştir.

Başlayan bu süreçle birlikte Putin, enerjiyi bir dış politika aracı olarak kullanma amacıyla, devletin elinde bulunan enerji devi Gazprom şirketini, yeni politika oluşturma sürecinin merkezine oturtarak, 90'lı yılların başından itibaren yapılan özelleştirmelerle dağılmış bir halde bulunan enerji piyasasının iplerinin yeniden devletin eline geçmesini sağlamak üzere adımlar atmaya başlamıştır.

Atılan bu adımlarla birlikte Rusya'da devlet bünyesine alınan şirketlerin büyük çoğunluğunu, 1990'larda özel sektöre devredilen şirketler oluştururken; Kremlin'in gözü özellikle doğal gaz ve petrol ile mineral, otomotiv, makine, tersane ve uçak endüstrisinde olmuştur. Putin'in Devlet Başkanlığı koltuğuna oturmasından bu yana, kamu sektörünün petrol endüstrisi içindeki payı yüzde 7'den yüzde 30'a (2006) çıkmıştır. Rusya'nın en zengin işadamlarından Abramoviç, Putin'in isteği üzerine Sibneft adlı petrolcülük şirketini Gazprom' a satmıştır. Gazprom gibi bir kamu kuruluşu olan Rosneft, tasfiye edilen Yukos şirketinin önemli bir bölümünü yutarak Rusya'nın ikinci büyük petrolcülük şirketi haline gelmiştir. Kremlin, sermaye çoğunluğunu ele geçirdiği şirketlerin yönetim ve denetleme kurullarına da Başkan'ın güvendiği kişileri getirmiştir.¹⁵⁴

¹⁵³ Kara Sinem, "Rusya-AB Enerji Diyalogu", 14.08.2006, <http://www.tusam.net/print.asp?id=609&tbl=MAKALELER&fld=makale> (17.04.2008).

¹⁵⁴ "Rusya'da kamulaştırma dalgası", 16.08.2006, http://www.dw-world.de/popups/popup_printcontent/0,,2527659,00.html (24.01.2008).

Putin'in bu yeni politikasının, aslında planlı bir bakış açısının ve bilinçli bir politik yaklaşımın sonucu olduğu söylenebilir. Putin'in Devlet Başkanı olmadan çok daha önce, 1997'de, St. Petersburg Madencilik Enstitüsü'nde savunduğu ve başarılı bulunan doktora tezi ile 1999'da aynı Enstitü'nün dergisinde yayımladığı makalesinin konusunun, başta petrol ve doğal gaz olmak üzere doğal kaynakların Rus ekonomisinin gelişimindeki rolü olduğu akla getirildiğinde, bu daha da anlaşılabilir olmaktadır. Putin bu çalışmasında, petrol ve doğal gaz başta olmak üzere hidrokarbon kaynakların Rusya'nın zenginleştirilmesi ve ekonomisinin ayağa kaldırılabilmesi için nasıl kullanılması gerektiğini incelemektedir. Söz konusu tezin ana fikrini, piyasa koşullarında bir takım adımlar atılarak büyük devlet yapılanmaları kurulması ve bunların hedeflerinde Rus halkının ve devletin çıkarlarının korunmasına öncelik verilmesi oluşturmaktadır. Burada öngörülen yöntem, devletin bu sektöre geniş faaliyet alanına sahip dikey örgütlenmiş şirketler vasıtasıyla doğrudan girmesidir. Gazprom'un kuruluşuna, yapısına ve hedeflerine bakıldığında; faaliyet şekli ve politikaları akla getirildiğinde, aradaki bağlantı daha da iyi görülebilmektedir. Putin'in değerlendirmesine göre, petrol ve doğal gaz özel sektöre değil devlete ait olmalıdır ve devlet de bu alanları devletin ve halkın çıkarları için işletmelidir.¹⁵⁵

Vladimir Putin yönetimindeki Rusya, enerji merkezli politikalar eşliğinde 1999 yılından günümüze hızlı bir ekonomik büyüme ve siyasi dönüşüm geçirmiş, bu süreçte dış borçlarını ödemenin ötesinde neredeyse 90 milyar dolarlık¹⁵⁶ bir istikrar fonu oluşturmuştur.

Aslına bakılırsa pek çok doğal kaynak üreticisi ülkede olduğu gibi bu durum aynı zamanda Rusya'nın yumuşak karnını oluşturmaktadır. Rusya'nın ticari gelirlerinden yarıdan fazlası enerji üzerinden elde edilmekte, bu da siyasi alanda bir yandan manevra kabiliyeti yaratırken, öte yandan potansiyel bir tehdit olarak varlığını sürdürmektedir. Nitekim hidrokarbon fiyatlarının yüksek seyretmesi Rusya'ya çevresi üzerinde etkinliğini derinleştirme imkânı verirken, aksi bir durum Rus varlığını tehlikeye sokabilmektedir. Bu yüzden Rusya Hazar bölgesinden başlayarak dünya piyasalarına ulaşacak olan petrol ve gaz sevkini kontrol etme gereği duymaktadır. Aksi halde siyasi gücünün azalmasının yanı sıra, kontrol edemediği rakiplerin doğuşuna da seyirci kalacaktır.¹⁵⁷

Nitekim enerji merkezli dış politikalar eşliğinde sadece Avrupa Birliği ülkeleri ile yapılan ticaret ilişkileriyle yetinmeyen Rusya; daha önce SSCB bünyesinde yer alan Hazar

¹⁵⁵ Çelikpala Mitat, "Rus Enerji Stratejisi" *Stratejik Analiz Dergisi*, Şubat 2008, s. 58-59.

¹⁵⁶ Çelikpala Mitat, a.g.m.,s. 55.

¹⁵⁷ Bilgin Mert, *Avrasya Enerji Savaşları*, 2. Baskı, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2005, s. 49.

ve Orta Asya ülkelerinin yanı sıra Çin, Japonya, Hindistan, Güney Kore ve Moğolistan gibi ülkelerle işbirliği girişimleri başlatmıştır.

Rusya'nın Türkiye'yle arasındaki doğal gazla dayalı ilişkiler; 18.09.1984 tarihinde eski SSCB hükümetiyle imzalanan Hükümetler arası Anlaşma çerçevesinde, 14.02.1986 tarihinde imzalanan 6 milyar m³/yıl miktarındaki Doğal Gaz Alım Satım Anlaşması ile başlamış 18.02.1998 tarihindeki 8 milyar m³'lük ilave Doğal Gaz Alım Satım Anlaşması ile devam etmiştir. Ayrıca 15.12.1997 yılında Mavi Akım isimli 16 milyar m³'lük Doğal Gaz Alım-Satım Anlaşması imzalanmıştır.

4357 sayılı yasayla kanunlaşan ve 4 Nisan 1998 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak¹⁵⁸ yürürlüğe giren "Mavi Akım" anlaşması, Yeltsin döneminde yapılmasına rağmen, Putin dönemi Rusya'sının Türkiye ile arasındaki doğal gaz ilişkilerinin de merkezinde yer almış ve Nabucco Projesi'nin ortaya çıkmasıyla birlikte bu projenin ilerleme sürecinde belirleyici bir role sahip olmuştur.

Rusya'nın Nabucco Projesi'ne bakışını ve projeye karşılık olarak uygulamaya geçirdiği politikaları anlamak açısından; Mavi Akım Projesi'nden yola çıkarak, Türkmen gazı ve bununla bağlantılı olarak Trans-Hazar Boru Hattı Projesi'nde yaşanan gelişmeler ve bu hattın yapılmasını engelleyen ana faktörler arasındaki Rusya'nın Hazar'ın statüsü meselesine karşı yaklaşımlarının tümü ayrı bir öneme sahiptir.

Mavi Akım Projesi'nin yapılması gündeme geldiğinde, Türkiye'ye doğal gaz arz kaynağı sağlaması açısından masada duran bir diğer seçenek de Türkmen gazı ve bu gazın Hazar geçişli bir boru hattıyla Azerbaycan ve Gürcistan üzerinden Türkiye'ye getirilmesiydi.

Rusya doğal olarak kendi gazını pazarlamak açısından ve arada başka transit ülke olmamasının da avantajıyla Mavi Akım Hattı'nın gerçekleşmesi için çaba harcıyordu. Türkmen gazının İran üzerinden dışarıya açılmasına onay vermeyen ABD ise Hazar geçişli Türkmenistan-Azerbaycan-Gürcistan üzerinden Türkiye'ye ulaşan Trans-Hazar Doğal Gaz Boru Hattı'na destek veriyordu. Türkiye ise o dönemde, 2000'li yıllar için yapılan doğal gaz talep tahminlerine dayanarak, doğal gaz tüketiminin ilerleyen yıllarda katlanarak artacağından hareketle, her iki projeyi de gerçekleştirmek istediğini ve iki ülke ile yapılan görüşmelerde de hem Rus gazına hem de Türkmen gazına ihtiyacı olduğunu söylüyordu.

Türkiye bu dönemde her iki projeyi de aynı zamanda gerçekleştirmek istediğini söylerken, Rusya'da ise aynı konuda daha farklı değerlendirmeler yapılıyordu.

¹⁵⁸ Gazel Firat, Mavi Akım-Avrasya'da Çözumsuzlüğün Öyküsü, Metis Yayınları, İstanbul, 2004, s. 17.

Eylül 1999'da Rus gaz şirketi Gazprom'un başkanı Vyakhirev, Rusya Parlamentosu Duma'dan Rusya'nın uluslararası projelerdeki varlığıyla ilgili özel oturuma katıldı. Rusya'nın gaz ihracatını artırmasında Mavi Akım'ın önemini anlattı. Mavi Akım sayesinde Rusya'nın Türkiye'ye gaz ihracatının ikiye katlanacağını ve Türkiye'ye doğrudan bir transit hat yapmış olacaklarını söyledi. Vyakhirev aynı zamanda ABD'nin desteklediği Trans-Hazar projesiyle rekabetin tehlikelerinden de söz etti: "Bu iki projenin rekabetinden, kesin olarak ilk başlayan galip çıkacaktır. Eğer Trans-Hazar Projesi kazanırsa, şüpheniz olmasın ki sadece Türkmen gazı için değil, bölgenin diğer ülkelerinin gazı için de yeni pazarların kapısı açılacaktır."

Vyakhirev yeni pazarların hangi ülkeler olduğunu söylememiştir ama enerji kaynakları hakkındaki Özel Parlamento Komisyonu'nun Başkanı Yazev, Mavi Akım'ın hedefini açıkça belirtmişti : "Türkiye piyasasında gaz temincisi olarak yer almamız bize Güney Avrupa Gaz Pazarı'na kolaylıkla girme imkânı verecektir."

Gazprom'un Duma'ya sunduğu özel analitik raporda da durum şu şekilde özetleniyordu: "Birbirleriyle rekabet eden bu iki projenin, Mavi Akım ve Trans-Hazar'ın aynı anda yapılması mümkün değildir."¹⁵⁹

Nitekim Rusya'nın Mavi Akım Projesi'nin gerçekleşmesi için yaptığı çalışmalar ve lobi faaliyetlerinin yanında, Trans-Hazar Projesi'nin de gerçekleşmemesi için özellikle Hazar'ın statüsü konusunda uyguladığı çözümsüzlük politikaları sonuç vermiş ve Mavi Akım Projesi'nin yapılması Türkiye ve Rusya arasında kararlaştırılmıştır. Bu gelişmelerin ardından Türkmenbaşı da Türkiye'den umudunu keserek yüzünü Rusya'ya çevirmiş ve Trans-Hazar Hattı'nın yapımı öngörülemeyen bir süre için rafa kalkmıştır.

Kısaca özetlediğimiz bu gelişmelerin Nabucco Projesi açısından önemi ise şuradan kaynaklanmaktadır: 2002 yılında Nabucco Projesi ortaya çıkıp, çalışmaları başlatıldığında, Nabucco'nun arz kaynakları olarak, Orta Doğu ve Hazar bölgesindeki doğal gaz kaynakları gösterilmişti. Bu kaynaklar da Türkmenistan, Azerbaycan, İran, Irak ve Mısır ülkelerini içeriyordu. Böylelikle Nabucco Projesi daha henüz doğmadan, projeye doğal gaz vermesi planlanan hatlardan birisi olan Trans-Hazar Hattı'nın önüne sed çekilmişti.

Nitekim yaşanan bu gelişmelerin ardından yaklaşık 10 yıl geçmesine rağmen Trans-Hazar Hattının gerçekleşmesi halen belirsizliğini korumaktadır. Tabi bu arada Putin'in 2003 yılında Türkmenistan'la yaptığı doğal gaz alım anlaşması ve Mayıs 2007'de

¹⁵⁹ Gazel Firat, a.g.e., s. 199.

Türkmen gazının Kazakistan üzerinden Rusya'ya taşınması için yaptığı boru hattı anlaşmasını da bu belirsizliği sürdüren faktörler arasında saymakta fayda vardır.

2006 yılının başında yaşanan Ukrayna krizi, tüm gözlerin Avrupa'nın doğal gaz arz güvenliğine çevrilmesini sağlarken, öbür taraftan Avrupa'nın arz güvenliğine katkıda bulunmak üzere ve Rusya gazından bağımsız olarak "kaynak çeşitliliği" yaratmak üzere geliştirilen Nabucco Projesi'ne de bir kez daha dikkatlerin çekilmesini sağlıyordu.

Rusya, Nabucco Projesi'nin kendisine karşı geliştirilen bir proje olduğunu söylerken,¹⁶⁰ daha Ukrayna krizi çıkmadan önce Mavi Akım'ı Avrupa'ya ve güneyde İsrail'e kadar uzatmak konusundaki taleplerini¹⁶¹ ortaya koymuştu. Ukrayna krizinin hemen ertesinde Şubat 2006'da, Gazprom Yönetim Kurulu Başkanı Alexey Miller Türkiye'deydi ve Enerji Bakanı Hilmi Güler ile yaptığı toplantıda, Rus doğal gazının Yunanistan ve İtalya'ya, İsrail ve Lübnan'a gönderilmesiyle ilgili taleplerini¹⁶² iletliyordu. Rusya'nın yapılmasını istediği Mavi Akım-2 Hattı'yla Nabucco hattına bağlanarak Avrupa pazarlarına ulaşmak istemesi de, görünüşte kendisine karşı geliştirilen bir projeye katılmak istemesi açısından ilginçti.

İlk başta ilginç gelen bu durumda aslında şaşılacak hiçbir şey yoktu. Bu durum; Eylül 1999'da Rus Parlamentosu Duma'da Mavi Akım'la ilgili görüşmeler yapılırken, enerji kaynakları hakkındaki Özel Parlamento Komisyonu Başkanı Yazev'in, "Türkiye piyasasında gaz temincisi olarak yer almamız bize Güney Avrupa gaz pazarına kolaylıkla girme imkânı verecektir." sözleriyle ifade ettiği, Rus politikalarının uygulanmasından başka bir şey değildir. Rusya, enerji merkezli dış politikalarını uygulamaya devam ederken, "Nabucco" adını açıkça telaffuz etmese de izlenen politikaların Nabucco Projesi'nin "başlangıç ruhu" yla ters düştüğü açıktı.

Avrupa, Nabucco Projesi'yle kendine "kaynak çeşitliliği" yaratmaya çalışırken, Avrupa pazarlarına doğal gazını ulaştırma yolunda Türkiye'den beklediği cevabı alamayan Rusya; Ocak 2006'daki Ukrayna kriziyle birlikte bu ülkeyle arasında yaşadığı sorunların da etkisiyle, Haziran 2007'de hem Türkiye'yi hem de Ukrayna'yı devre dışı bırakan Güney Akım Projesi'ni gündeme getirerek, Nabucco Projesi'yle ilgili tartışmaları da bir kez daha alevlendirmiştir.

Bir önceki bölümde ayrıntılı olarak bahsedildiği gibi, Güney Akım Projesi, Türkiye'yi devre dışı bırakarak, Nabucco Projesi'nin sahip olduğu güzergâh ve aynı pazara

¹⁶⁰ "Azeri gazının Türkiye'den taşınmasından rahatsız değiliz", 28.08.2007, <http://www.zaman.com.tr/yazdir.do?haberno=579607> (29.04.2008).

¹⁶¹ *Radikal*, "Gazprom gaz verdi", 28.11.2006.

¹⁶² *Sabah*, "Ukrayna doğal gaz aşırıldı Mavi Akım'ın kısmeti açıldı", 04.02.2006.

hitab ettiğinden dolayı, Nabucco'nun geleceği açısından tehlikeli bir projedir. Rusya'nın ortaya sürdüğü Güney Akım Projesi'yle oluşan durumda, Nabucco Projesi'nin geleceğini bir bütün olarak değerlendirmekten ziyade, projenin Avrupa ve Türkiye ayağını birbirinden ayırarak değerlendirmekte fayda vardır.

Güney Akım Projesi'nin muhtemel bir gerçekleşme durumunda, Türkiye haricindeki diğer Nabucco ülkeleri, aynı güzergâhtan Rus doğal gazını alacaklar (buna ikinci kol olarak Yunanistan ve İtalya'yı da ekleyebiliriz) artan miktarda gaz da Avusturya ya da Slovenya üzerinden diğer Avrupa ülkelerine taşınabilecektir. Böylelikle Avrupa, doğal gaz arzını arttırma yolunda bir şey kaybetmeyecek ancak, bunu "kaynak çeşitliliği" yerine "güzergâh çeşitliliği" yoluyla sağlamış olacaktır. Avrupa doğal gazda kendine "kaynak çeşitliliği" yaratma çalışmalarını başka adreslerde aramaya devam edecektir.

Ancak Türkiye açısından durum bu kadar rahat değildir. Türkiye böyle bir durumda, doğal gazın Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşınması projesinde transit ülke ve gelecekte bir merkez olma avantaj ve hedeflerinde büyük bir darbe alacaktır.

Bugün gelinen nokta itibarıyla, Nabucco Projesi'ne doğal gaz arzı sağlama noktasında yaşanan sıkıntı ve problemler ortada bir gerçek olarak durmaktadır. Rusya da sahip olduğu doğal gaz kaynaklarını ve Azerbaycan hariç Hazar bölgesi doğal gaz kaynaklarının kendi ülkesi dışındaki güzergâhlardan Avrupa pazarlarına ulaşmasını engelleme konusunda sahip olduğu coğrafi ve siyasi etkinliğini, dış politikasında bir "güç unsuru" olarak sonuna kadar kullanmaktadır.

Tüm bunların bilincinde olarak ve doğal gazda ipleri elinde tutmanın verdiği rahatlık ve güçle, Rusya; Nabucco Projesi'ne karşı kullandığı söylemlerde bazen, "hadi bakalım, bensiz yapın da görelim!" havasını yansıtan ve Nabucco Projesi'ni adeta hafife alan ve küçümseyen ifadeler; bazen de "Nabucco'ya biz de katılabiliriz" gibi diplomatik bir üslup ve içerikle söylenmiş ifadeler kullanmakta ve bu ifadelerin bütünleştiği bir çizgide oluşturduğu politikalarla Nabucco Projesi'ne karşı duruşunu sürdürmektedir.

4.2. ABD

ABD'nin Nabucco Projesi'ne bakış açısının ne olduğu sorusu hangi ABD'li yetkiliye sorulursa sorulsun, yapacakları açıklamaların içerisinde bulunacak, hepsine ait ortak cümlenin şu olduğu görülecektir: "ABD Nabucco Projesi'ni destekliyor."

"ABD Nabucco Projesi'ni destekliyor." cümlesini, 2002 yılında Nabucco Projesi'nin doğuşundan, 2008 yılı sonu itibarıyla arada geçen zaman diliminde, projeye

ilgili yaşanan gelişmelere bakarak değerlendirdiğimizde, aklımıza hemen ikinci bir soru geliyor: “İyi ama nasıl ?”

İkinci soruya cevap verebilmek için; ABD’nin, Nabucco Projesi’nin arz kaynakları olarak gösterilen bölge ve ülkelerdeki izlediği politikalara ve yaşanan gelişmelere bakmakta fayda vardır.

Amerikan dış politikasının Orta Asya’ya bakışı, soğuk savaşın bitmesiyle hareketlilik kazanmış, Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından bağımsızlığını ilan eden Türk Cumhuriyetleri uluslararası arenada yerlerini alırken ortaya koydukları hedefler ve bölgedeki zengin enerji kaynakları, ABD’nin bölgeye yönelik hedeflerini belirlemede etkili olmuştur.¹⁶³

Soğuk savaş sonrasında dünyada tek güç olarak kalan Amerika bu gücünü daha da artırmak, giderek azalan ve maliyeti yükselen kendi enerji kaynakları yerine yeni ve daha ucuz kaynakları bulmak, diğer taraftan bu yolla enerjiye bağımlı ve kendisine rakip olabilecek devletleri kontrol etmek amacıyla, yeni stratejiler geliştirmiştir.¹⁶⁴

Amerika Birleşik Devletleri, bağımsızlıklarının ilk yıllarında, Orta Asya devletleri ile ikili bazda ilişkiler kurmayı tercih etmiştir. 1995 yılından itibaren Rusya’nın ciddi anlamda Orta Asya ve Hazar Denizi Enerji Havzası ile ilgilenmesi, Amerikan petrol firmalarının bölgedeki ticari çıkarlarını zedelemeye başlamış ve bu nedenle Amerikan yönetimi üzerinde, petrol şirketlerinin baskısı artmıştır. Artan baskılar sonrasında, Amerikan yönetimi, 1997 yılında, “çeşitli boru hatları şebekesi politikasını (multiple pipeline network policy)” benimsemiştir.

Tüm seçeneklerde İran’ı devre dışı bırakan boru hattı projeleriyle bağlantılı olarak, Amerikan yönetimi dört temel hedefin gerçekleşmesini istemektedir:

*Bağımsızlıklarını, toprak bütünlüklerini ve refahlarını destekleyerek, bu devletlerin, serbest piyasa ekonomisini ve demokrasiyi benimsemelerini sağlamak.

*Amerikan ve diğer şirketlerin ticari faaliyetlerini geliştirmek,

*Bölge devletlerinin demokratik dünya ile bütünleşmesini cesaretlendirmek için işbirliğini güçlendirmek ve bölgesel sorunlara çözüm bulmak.

*Hazar petrol ve doğal gazının, dünya piyasalarına serbestçe sevkini garanti altına alarak, bölge devletlerinin bağımsızlığını güçlendirmek ve ABD ile müttefiklerinin enerji güvenliğini sağlamak.

¹⁶³ Erol Mehmet Seyfettin, “Avrasya Jeopolitiğinde Orta Asya ve 11Eylül”, Efeğil Ertan, Kılıçbeyli Elif Hatun, Akçalı Pınar, a.g.e., s. 212.

¹⁶⁴ Latif Hüseyin, Çelişkiler Projesi BOP ve ABD’nin Türkiye’ye Bıçığı Rol, Bizim Avrupa Yayınları, İstanbul, 2007, s. 99.

Amerikan yönetimi, kendi politikasına uygun olarak Batılı petrol şirketlerinin, alacakları kararlarda, sadece ticari kazançlarını değil, stratejik faktörleri de dikkate almalarını istemektedir.

Hazar enerji kaynaklarının bölge kalkınmasında, bölge ülkelerinin bağımsızlıklarını elde etmelerinde ve global düzeyde enerji arzının çeşitlendirilmesinde önemli rol oynayacağı da, ABD'li yetkililer tarafından ifade edilmektedir.¹⁶⁵

Hazar Havzası'nın ABD için tedarikçi çeşitliliği anlamına geldiğini söylemek mümkün olmasına rağmen, Hazar Havzası'nın ABD için önemini sadece bu bölgenin sahip olduğu rezervlerle açıklamak mümkün değildir. Bu bölge kendisine olan uzaklığı nedeniyle ABD'nin ithalatında çok belirleyici bir rol oynamayacaktır. O halde ABD'nin Hazar Havzası'nı ekonomik kriterlerden öte, siyasi endişelerle değerlendirdiği sonucuna varmak mümkündür.

ABD öncelikle Rusya, İran ve Çin'in güç pekiştirmesini engellemek için Hazar petrol ve gazının dünyaya açılımını kontrol ederken, Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan'ı mümkün olduğunca kendi eksenine çekmeye çalışmaktadır. Bu noktada ABD'nin mutlak bir başarı elde ettiği söylenemez. Her şeyden önce başta Amerikan firmaları olmak üzere çok uluslu şirketler Rus sistemini, taşıma safhasında kullanmaya devam etmişlerdir. Bu arada ABD bölgenin liberalleşmesinin Rusya'nın etkinliğini azaltacağını düşünmüş ve bu yolda hareket etmiştir. Bu proje Azerbaycan ve Kazakistan'da belli ölçülerde tutmuş ve bu iki ülke liberalleşme yolunda önemli adımlar atmıştır. Buna karşın Türkmenistan'da ABD açısından beklenen gelişme olmamış ve Rusya'nın varlığı devam etmiştir.

ABD açısından, Batı'ya yönelen taşıma projelerinin (Rusya üzerinden geçmeyen) gerçekleştirilmesi Rusya'nın etkinliğini azaltırken, İran'ın dünya sahnesine çıkma eğilimini azaltacak, bu arada Kazakistan ve Türkmenistan'ın Çin'e petrol ve gaz satma ihtiyaçları ortadan kalkmış olacaktır. Ayrıca Gürcistan da, konumu itibarıyla ABD için özel bir önem taşımaktadır.¹⁶⁶

ABD'nin Afganistan'daki varlığı da, Rusya'nın bu bölgedeki hareketlerini kısıtlarken, bu bölgeden güneye doğru inebilecek boru hatlarının inşasında ABD'nin onayını gerekli hale getirmektedir.

¹⁶⁵ Efegil Ertan, a.g.m., Efegil Ertan, Kılıçbeyli Elif Hatun, Akçalı Pınar, a.g.e., s. 55-56.

¹⁶⁶ Bilgin Mert, Avrasya Enerji Savaşları, 2. Baskı, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2005, s.77-78.

ABD'nin İran'daki amacı da, bölüm 3.3.'de ayrıntılı olarak bahsedildiği gibi, uygulanan yaptırımlarla İran'ı tecrit ederek, ekonomik anlamda çöküntüye uğratmak ve ABD açısından bir tehlike olmaktan çıkarılmasını sağlamaktır. Tabii ki yeni inşa edilecek hiçbir boru hattının İran üzerinden geçmesine izin verilmeyecektir.

Irak ise 20 Mart 2003 sabahı başlayan işgal hareketiyle, ülke içindeki her türlü karışıklığa rağmen, zaten siyaseten Amerikan kontrolündedir.

ABD'nin, saydığımız bu ülkelerde uygulamak istediği politikalarında tam anlamıyla bir başarı gösterdiğini söylemek biraz zordur. Bu duruma, ABD'nin destek verdiği boru hattı projeleri açısından bakacak olursak; ABD'nin bölgede uyguladığı politikaların, kendi desteklediği (veya desteklediğini söylediği) boru hattı projelerinin gerçekleşmesi yolunda engeller çıkardığı da açıkça görülmektedir.

Nabucco Projesi'nin arz kaynaklarından birisi olan Türkmen gazının Türkiye'ye gelişi için ortada iki seçenek vardır. Birisi Hazar geçişli boru hattıyla Türkmenistan-Azerbaycan-Gürcistan güzergâhıyla Türkiye'ye ve buradan Nabucco Hattı'yla Avrupa'ya; bir diğeri de İran üzerinden Türkiye ve sonrasında yine aynı şekilde Nabucco Hattı'na.

Türkmen gazının İran üzerinden Türkiye'ye geçiş kapısı daha Clinton döneminde, ABD'nin İran üzerinden geçen boru hatlarına destek vermeyeceğini açıklamasıyla kapanmıştı. Hazar geçişli Trans-Hazar Projesi ise, diğer başka faktörlerin yanı sıra Rusya'nın başat rol oynadığı Hazar'ın statüsü engelini aşamamıştı.

ABD Enerji Bakanı Samuel Bodman, Kasım 2007'deki Türkmenistan ziyareti sırasında, Trans-Hazar Boru Hattı Projesi'nde Hazar'ın statüsünün sorun olup olmayacağı yönündeki soruya, "Bunu ülkeler kendi aralarında çözebilir" yanıtını vermiş, Türkmen doğal gazını Avrupa'ya ulaştıracak Nabucco Projesi'nin İran üzerinden gerçekleşmesinin kendilerini üzeceğini söylemiştir.¹⁶⁷

ABD Enerji Bakanı Samuel Bodman'ın, Türkmen gazının İran üzerinden geçişi ile ilgili söyledikleri zaten bilinen bir gerçeğin tekrarından ibarettir. Ancak Bodman'ın Hazar'ın statüsü ile ilgili söylediği, "Bunu ülkeler kendi aralarında çözebilir" sözleri, ABD'nin, Trans-Hazar güzergâhını nasıl bir çözümsüzlük noktasına doğru ittiğinin bir göstergesi gibidir. Bodman bu sözleriyle, ABD'nin Hazar'ın statüsünün çözümlenmesi noktasında bir rol almayacağını ve bunun için Hazar ülkelerini işaret ediyordu. Bu da bir anlamda Hazar'ın statüsünü bir koz olarak kullanan Rusya'nın işine geliyor ve çözümsüzlüğün devamından yana olan tavrını sürdürürken; aynı zamanda Türkmen

¹⁶⁷ *Radikal*, "ABD: İranlı Nabucco bizi üzer", 16.11.2007.

gazının geleceğindeki iplerin de ABD tarafından Rusya'nın eline bırakılmasından başka bir anlam taşııyordu.

Olaya İran tarafından bakıldığında da; Türkmen gazının kendi üzerinden geçirilmesine izin verilmeyen İran, doğal olarak Trans-Hazar Projesi'nin gerçekleşmesine karşı çıkacak ve Hazar'ın statüsü konusunda Rusya'nın yanında yer alacaktı.

ABD, SSCB'den kopan ülkelerde kendine yakın yönetimlerin gelmesi için renkli devrimlere destek verirken, 2004 yılının sonunda "turuncu devrim" le Cumhurbaşkanı seçilen Victor Yuşçenko'yu desteklemişti. Nitekim Victor Yuşçenko izlediği batı yanlısı politikalarla Rusya'dan uzaklaşırken 2006 yılındaki Ukrayna-Rusya doğal gaz krizi bütün bölgeyi derinden etkilemişti. Ukrayna daha önceleri Türkmen gazını Rusya'dan bağımsız direkt olarak Türkmenistan'dan alırken, Ukrayna-Rusya doğalgaz krizi sonucunda varılan anlaşmayla Ukrayna'nın bağımsız bir şekilde Türkmenistan'dan gaz alamayacağı tescil edilmiştir.

ABD'nin, Türkmen gazının Afganistan üzerinden Pakistan ve Hindistan'a ulaştırılan boru hattı projesine¹⁶⁸ destek vermesi de Trans-Hazar Boru Hattı için ayrı bir çelişkidir.

ABD, Rusya'nın doğal gazda bir tekel oluşturmasını istemezken, Rusya 2003 yılında yaptığı 25 yıllık anlaşmayla, Türkmen gazının (İran hariç) neredeyse tek alıcısı konumuna gelmiştir. Aynı şekilde ABD Avrupa'ya doğal gaz taşınmasında Rusya dışındaki hatlara öncelik verirken, Türkmen gazı halen Rusya üzerinden dış pazarlara açılma imkânına sahiptir ve Mayıs 2007'de Rusya ile Hazar'ın kuzeyinden geçen yeni bir boru hattına imza atmıştır.

Nabucco Projesi'nin bir diğer arz kaynağı olan İran gazının Türkiye üzerinden Nabucco Hattı ile Avrupa pazarlarına taşınması için Türkiye ile İran arasında 15 Temmuz 2007 tarihinde imzalanan mutabakat zaptına ABD'nin nasıl karşı çıktığı bölüm 3.3'te ayrıntılı olarak anlatılmıştı. ABD'nin İran'a uyguladığı yaptırımlar ve İran'la ticaretten uzak durmasından en karlı çıkan taraf Rusya olmuş ve bu süreç İran'ın nükleer ve askeri teknolojik alanda Rusya'ya bağlanmasıyla devam etmiştir.¹⁶⁹ Bunun yanında İran doğal gazının Avrupa'ya çıkışı; Rusya'nın Avrupa'daki doğal gaz egemenliğini sürdürmesi açısından Rusya'nın menfaatlerine ters bir durum olduğu ortadayken, İran gazının ABD tarafından dış pazarlara çıkışının engellenmesi, Rusya'nın bölgede doğal gazdaki tekel konumunu devam ettiren bir faktördü.

¹⁶⁸ Somuncuoğlu Anar, "Hazar Enerjisinde İşbirliği ve Rekabet", 25.09.2006, <http://www.tusam.net/print.asp?id=658&tbl=MAKALELER&fld=makale> (17.04.2008).

¹⁶⁹ Veliev Cavid, "Zorunlu Müttefiklik Bozuluyor Mu?", 17.09.2007, <http://www.tusam.net/print.asp?id=1033&tbl=MAKALELER&fld=makale> (16.04.2008).

ABD tarafından İran gazının da önüne sed çekilmiş bir durumdayken, Eylül 2007'de İstanbul'a gelen ABD Enerji ve Tarım Bakanlığı Müsteşarı Reuben Jeffrey sarf ettiği sözlerle, "Güney Akım" tartışmalarının devam ettiği ve Nabucco'ya Rus gazının da katılabilme olasılığının yüksek sesle söylendiği günlerde,"Rusya'nın Nabucco Projesi'ne katılmasına karşı olmadıklarını"¹⁷⁰ söylüyordu.

Amerika, Hazar bölgesi için açıkladığı politikalarla, Rusya'nın bölgedeki gücünün engellenmesini hedeflerken; pratikte uyguladığı politikalarla, paradoksal bir şekilde Rusya'nın doğal gaz politikalarına katkıda bulunuyor ve Nabucco Projesi'nin arz kaynaklarını çözümsüzlük yönüne taşıyordu.

Nabucco Projesi'nin bir diğer arz kaynağı olarak gösterilen Irak'ta direniş, kargaşa ve kaos ise bütün hızıyla devam etmektedir.

ABD, Irak'ın bölgedeki müttelikleri için bir tehlike olmaktan çıkarılmasının dışında bu ülkedeki enerji kaynaklarını denetimi altına alarak, bu bölgeyi yani İran'ı, Türkiye'yi, hatta Rusya'yı, Pakistan'ı ve tüm bölgeyi denetlemeyi amaçlamıştır.

Irak'ta bir yandan Amerikan işgali devam ederken, diğer yandan Sünni direnişi de bütün hızıyla sürmektedir. Bütün bunların yanında ülkedeki Şii-Sünni çatışması artarak devam etmektedir. Bu durum Irak'ın istikrarlı ve demokratik bir ülke olma olasılığını ortadan kaldırmıştır. Irak'ta bütün kesimleri memnun edecek bir formülün bulunması ve Amerikan işgalinin sona ererek direnişin son bulması söz konusu olmadığı sürece Irak'ta istikrardan söz etmek mümkün olmayacaktır.¹⁷¹ Bu durum neticesinde Nabucco hattına Irak gazı verilmesinin de, ABD'nin Irak politikalarının geleceğiyle doğrudan bağlantılı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

5. Nabucco Projesi'nin Türkiye Açısından Önemi ve Türkiye'ye Siyasi Açından Katkısı

Nabucco Projesi'nin inşaat planlamasına göre birinci inşaat aşaması 2012 yılında bitirilerek 2013 yılından itibaren 8 Bcm'lik başlangıç kapasitesiyle, Avrupa'ya gaz akışı öngörülmektedir. Projenin planlanan tarihlere uygun olarak gerçekleştiğini varsayarak, 2013 yılı itibarıyla Türkiye'nin doğal gaz talep tahmin ve ihracat miktarları (Tablo 7) ile kontrata bağlanmış arz miktarlarını (Tablo 8), doğal gaz alım anlaşmaları tablosunda (Tablo 9) yazılı olan kontrat süreleri ve bu kontrat sürelerinin Tablo 6'da gösterilen

¹⁷⁰ İdiz Semih, "ABD'nin baskısı Türkiye'yi zorlayabilir", *Milliyet*, 29 Eylül 2007.

¹⁷¹ Arı Tayyar, a.g.e., s. 511-520.

başlangıç yıllarına göre bitiş sürelerini hesaplayarak projeyi değerlendirdiğimizde, ortaya şöyle bir tablo çıkmaktadır.

2013 yılında, Rusya ile yapılan 6 milyar m³'lük kontrat sona ermekte ve arz 45 milyar m³'e düşmekte, bir yıl sonrasında da Cezayir'le yapılmış olan LNG kontratı sona erdiğinde toplam arz 41 milyar m³'e düşmektedir.

Tablo 7'deki doğal gaz talep tahmin değerlerine göre 2013 yılındaki toplam doğal gaz talebi, Yunanistan'a yapılan doğal gaz ihracatı da dahil olmak üzere yaklaşık 52 milyar m³ olacağı öngörülmektedir.

Mevcut doğal gaz alım kontratlarından, söz konusu tarihler itibarıyla süresi dolanlarda süre uzatımına gidilmez, farklı kaynak veya güzergâhlardan yeni alım kontratları yapılmaz (4646 sayılı yasaya göre zaten Botaş'ın yeni kontrat ya da süre uzatımı yapması mümkün değil) ve tahmin edilen arz ve talep senaryoları beklendiği gibi gerçekleşirse 2013 yılı itibarıyla Türkiye'nin yaklaşık 11-12 milyar m³ değerinde bir doğal gaz arz açığı olacağı görülmektedir. Bu miktar toplam talep itibarıyla yaklaşık % 20'lik bir orana karşılık olarak azımsanmayacak bir değerdir.

Yukarıda sıralanan koşullara; yerel doğal gaz üretiminin bugünkü gibi düşük değerlerde gerçekleşmeye devam etmesi ve Türkiye'nin enerji tüketimi içerisindeki doğal gaz kullanım oranını azaltmaya yönelik, alternatif enerji kaynaklarının kullanımının yönlendirilmesi konusunda kayda değer gelişmelerin olmayacağı öngörüsünü de, arz ve talep senaryolarının beklendiği gibi gerçekleşmesine bir koşul olarak ekleyebiliriz.

Nabucco Projesi'nin ikinci inşaat aşamasının da tamamlandığı ve maksimum 31 milyar m³'lük bir değerle faaliyete geçmesinin planlandığı 2019 yılı ve sonrasına baktığımızda ise, 2020 yılı itibarıyla 40 milyar m³'lük bir arz'a karşılık 66 milyar m³'lük bir taleple karşılaşılırken, arz açığının ise yaklaşık % 40'lık bir orana yükseleceği görülmektedir.

2021 yılında, Rusya ile (Batı hattı) yapılan 8 milyar m³'lük alım kontratının ve Nijerya ile yapılan 1,2 milyar m³ 'lük LNG kontratı ve 2022 yılında da Azerbaycan ile yapılan 6,6 milyar m³'lük kontratın sona ermesiyle arz açığının daha da yükseleceği görülmektedir. Ayrıca İran'la yapılan 10 milyar m³ 'lük kontrat 2025'de ve Rusya ile yapılan Mavi Akım kontratı da 2028 yılında sona ermektedir.

Bölüm 1.2.4'de Avrupa'nın gelecekteki doğal gaz arz açığının 2015 yılında % 10'dan, 2020 yılında % 22'ye ve 2030 yılında da ortalama % 39'a çıkacağını belirtmiştik. Mevcut arz-talep tahminlerine göre Türkiye'nin doğal gaz arz açığının 2013 yılında yaklaşık % 20, 2020 yılında ise % 40'lık bir orana yükselmesi; Türkiye'deki doğal

gaz arz açığının, projeksiyonu yapılan gelecekte Avrupa'dan daha fazla olacağını göstermektedir.

2020 ve hatta 2030'lu yıllara ait bu değerlendirmelerin yapılması gerekliliğini ve bizim enerji politikası projeksiyonlarındaki zamanın yaklaşık 15 yıllık bir süreyi kapsadığını, Enerji Bakanı Hilmi Güler 26 Mayıs 2006 tarihinde İstanbul'da yapılan "1 nci Ulusal Türkiye'de Enerji ve Kalkınma Sempozyumu" nda şu şekilde belirtmişti: "Değişik sahalardaki uzmanların, görüşlerini, tahminlerini, değerlendirmelerini ortaya koyarız. Modeller vardır ve bu modellere göre hesap yapılır. Bu hesaba göre, bizim yaptığımız hesaplarda bizim far uzaklığımız 2020'dir. 2030'dan da bahsedebiliriz. Diğer ülkelerde de 2050'lerden bahsederler. Bazı ülkeler, yüz yıllık zaman aralıklarından bahsederler. Aslında Türkiye gibi hızlı gelişen ülkelerde 2020'de, 2030'da iyi bir aralıktır. Ama bizim daha uzunlarını da düşünüp hesaplarını yapmamız lazım."¹⁷²

Çok fazla uzağa gitmeden, Nabucco Projesi'nin hayata geçmesinin planladığı 2010'lu ve 2020'li yıllar itibarıyla ortaya çıkacak doğalgaz arz açığındaki duruma bakacak olursak; Türkiye'nin Avrupa'dan daha fazla açık oranlarına sahip olması, dikkatle üzerinde durulması gereken bir nokta olup, Nabucco Projesi'nin Türkiye açısından önemini artırıcı niteliktedir.

Bu noktayı şu açıdan da değerlendirmekte fayda var: Nabucco Projesi, çıkış noktası itibarıyla Avrupa'nın doğal gaz arzında "kaynak çeşitliliği" yaratmak üzere ortaya atılmış bir proje olup, diğer bir deyişle, Avrupa'nın ortak bir enerji politikası oluşturma hedefi doğrultusunda, bir "Avrupa Projesi"dir, ancak; 2013 ve 2019 yıllarındaki (projenin 1'nci ve 2'nci inşaat aşamalarının tamamlanması için planlanan tarihler) Avrupa ve Türkiye'nin doğal gaz arz açıkları bağlamında olayı değerlendirdiğimizde, ortaya şöyle bir soru çıkmaktadır: Nabucco Projesi Avrupa için mi, yoksa Türkiye için mi daha önemli veya daha gerekli bir projedir?

Bölüm 1.3'de, Nabucco hattından gelecek gazın, 2013 yılındaki Avrupa toplam gaz tüketimi içerisindeki payının % 1,3 2019 yılından itibaren maksimum kapasitenin gerçekleşmesiyle birlikte ise, toplam gaz tüketimi içerisindeki payının % 4,5'e yükseleceğini belirtmiştik. Söz konusu tarihler itibarıyla, Türkiye'deki doğal gaz arz açığının % 20'den % 40 seviyelerine çıkma ihtimali düşünüldüğünde, Nabucco hattıyla Türkiye'ye gelecek gazdan, ülke tüketimine katılacak miktarın, Türkiye'nin toplam gaz tüketimi içerisindeki oranının, Avrupa'daki % 1,3 ve % 4,5'lük oranlarını aşması

¹⁷² Sandıklı Atilla, Bilgin Hasret Dikici, Türkiye'de Enerji ve Kalkınma, Tasam Yayınları, İstanbul, 2006, s. 16.

muhtemeldir. Dolayısıyla Nabucco'yla taşınacak gazın Avrupa ve Türkiye tüketimi içerisinde kapsayacağı paylardan, Türkiye'ye ait olanının yüksek olma olasılığı daha fazladır.

O halde biraz önce sorduğumuz soruya cevap verirken Nabucco Projesi'nin, bir "Avrupa Projesi" olmasına rağmen, Türkiye'nin "arz güvenliği" açısından öneminin en az Avrupa kadar olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Aslında Avrupa da bu durumun farkında ve Türkiye'den, kendi arz güvenliğinden önce, Nabucco'nun arz güvenliğini düşünmesi gerektiği telkininde bulunuyor. Nabucco'da Türkiye'nin pozisyonunun ne olacağı tartışılırken, tarifinin sabit yâda değişken olması konusunda da tartışma yaşanıyor. Nabucco'da henüz herhangi bir alıcı ve satıcı anlaşması dahi yokken yaşanan bu tartışmada ise Türkiye tarifelerinin değişken olması gerektiğini çünkü doğal gaz fiyatlarını etkileyen petrolün fiyatının da sabit olmadığını savunuyor. Avrupa ülkeleri ise sabit bir tarife üzerinden Türkiye ile anlaşma kurmak istiyor. Türkiye aracı bir rolü üstlenmek yerine, kaynak ülkelerdeki şirketlerle alıcı şirketlere ortak gaz satışı yapmayı hedefliyor. Avrupa Birliği'nin yıllardır Türkiye'yi doğal gaz arzında sadece ücret ödenen bir "geçiş ülkesi" olarak görme çabasına karşılık Türkiye'nin "ticari ortak olma" taleplerinin şimdilik reddedilmesi, Nabucco'dan Türkiye'nin elde edebileceği geliri düşürecektir.¹⁷³

Türkiye'nin Nabucco Projesi'ne ilişkin politikalarından rahatsız olan Avrupa Birliği, birlik endişelerini Türk yetkililere aktarması için AB'nin doğal gaz boru hatları ile ilgili koordinatörü Jozias Van Aartsen'i Ankara'ya gönderdiğinde, Aartsen her ne kadar Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ve Enerji Bakanı Hilmi Güler ile görüştüğünden sonra kameralar karşısında "ortak çalışmadan memnunuz" diye mesaj verse de, asıl düşüncelerini daha önce İngiliz gazetelerine "Türkiye'nin projeye ilişkin yaklaşımından rahatsız" diyerek¹⁷⁴ açıklıyordu.

Nabucco Projesi'nin Türkiye açısından önemini "arz güvenliği" boyutuyla değerlendirdikten sonra, "kaynak çeşitliliği" ve "güzergâh çeşitliliği" kavramları açısından da değerlendirmekte fayda var.

¹⁷³"AB Nabucco'da Türkiye'nin geçiş ücretiyle yetinmesini istiyor", 18.04.2008, <http://www.euractiv.com.tr/yazici-sayfasi/article/ab-nabuccoda-turkiyenin-gecis-ucretiyle-yetinmesini-istiyor> (21.04.2008).

¹⁷⁴"AB Nabucco projesinden rahatsız", 14 Şubat 2008, <http://www.cnnturk.com/interactive/yazdir.asp?PID=0040&haberID=428566> (26.03.2008).

Enerji diplomasisinde iki stratejik kavram vardır. Kaynak coğrafyası ve geçiş coğrafyası.¹⁷⁵ Türkiye'nin coğrafi konumuna baktığımızda; halen dünyadaki ispatlanmış petrol rezervlerinin yaklaşık % 62'si Orta Doğu'da bulunmakta, Rusya Federasyonu ve Hazar bölgesi dikkate alındığında ise bu rezervlerin yaklaşık %73'ü ülkemizin bulunduğu bölgede yer almaktadır. Dünyadaki doğal gaz rezervlerinin ise, % 26'lık pay sahibi olan Rusya Federasyonu dahil yaklaşık % 35'i, Rusya Federasyonu ve Hazar Bölgesinde olup, Orta Doğu ülkeleri dikkate alındığında dünya rezervlerinin yaklaşık % 76'sı ülkemizin bulunduğu coğrafyada yer almaktadır. Dünyanın zengin hidrokarbon rezervlerine olan coğrafi yakınlığı, bu rezervler ile Avrupa'nın önemli tüketim merkezleri arasında güvenli bir enerji koridoru ve boru hatlarının kesiştiği bir merkez olması; ülkemizi jeostratejik açıdan oldukça avantajlı bir konuma getirmektedir.¹⁷⁶

Petrol ve doğal gaz kaynakları açısından dışa bağımlı bir ülke olan Türkiye'nin üç tarafı da enerji kaynakları açısından zengin ve ihracatçı ülkeler ile çevrili durumdayken, aynı zamanda ithalatçı ülkelerle de çevrilidir. Dolayısıyla Türkiye, üretici ülkelerle tüketici ülkelerin tam ortasında bulunan doğal bir enerji köprüsü konumundadır.

SSCB'nin dağılmasıyla birlikte, petrol ve doğal gaz boru hatlarının Türkiye'den geçme ihtimali, Orta Asya ülkelerini birbirlerine ve Türkiye'ye, dolayısıyla Avrupa ekonomisine bağlayacak otoyol projelerinin gündeme gelmesi, Türkiye'yi bir anda uluslararası ilişkiler açısından bir çeşit "fırsatlar ülkesi" konumuna getirmiştir.

Avrasya'daki petrol ve doğal gaz boru hatları projeleri, Türkiye açısından 21'nci yüzyılın önemli projeleridir. Ancak petrol ve doğal gaz rezervlerinin bulunduğu ülkeler ile boru hatlarının geçeceği ülkelerin çoğundaki istikrarsızlık ve belirsizlik, herkese yarar sağlayacak ekonomik ilişkilerin gelişmesine engel olmaktadır.¹⁷⁷ Türkiye ise bu noktada, rejim içindeki her türlü tartışmaya rağmen, oturmuş demokratik yapısı, işleyen hukuk sistemi, bürokratik gelenekleri ve uluslararası sisteme entegre olmuş ekonomik yapısıyla, bölgedeki diğer ülkelerden bir adım öne çıkmaktadır.

Türkiye bir yandan enerji ihtiyacını, farklı ve güvenilir kaynaklardan karşılamayı, diğer yandan bölgede büyük tüketim ve transit terminal haline gelmeyi arzu ederken;¹⁷⁸ Nabucco Projesiyle (YDGBH Projesiyle birlikte), enerji zengini Hazar Bölgesi, Orta Asya,

¹⁷⁵ Benmayor Gila, "Güler: GAZOPEC Türkiye'yi diğer ülkeler kadar etkilemez", *Hürriyet*, 06 Şubat 2007.

¹⁷⁶ Düzyol Hüseyin Saltuk, BOTAS 2007 Yılı Yıllık Rapor, Ankara, s. 6.

¹⁷⁷ Yüce Çağrı Kürşat, Kafkasya ve Orta Asya Enerji Kaynakları Üzerinde Mücadele, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2006, s. 366-377.

¹⁷⁸ Efeğil Ertan, "Orta Asya Bölgesinin Jeostratejik, Askeri, Siyasi, İktisadi ve Doğal Kaynaklar Açısından Önemi", Efeğil Ertan, Kılıçbeyli Elif Hatun, Akçalı Pınar, Yakın Dönem Güç Mücadeleleri Işığında Orta Asya Gerçeği, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2004, s. 58.

Kafkasya ve Orta Doğu ile Avrupa Birliği pazarları arasında doğal enerji köprüsü rolünü üstlenerek, kendi ihtiyacı için arz çeşitliliği güvenini sağlarken, diğer taraftan Rusya, Norveç ve Kuzey Afrika'dan sonra Avrupa'ya petrol ve doğal gaz ihraç eden dördüncü güzergâh olacaktır.

Her ne kadar, Avrupa Birliği, “enerjide kendi kendine yeterlilik” kavramını geliştirmeye önem verse de, petrol ve doğal gaz gibi kritik enerji kaynaklarındaki yüksek oranda dışa bağımlılık, Avrupa Birliği'nin enerji kaynaklarını olabildiğince çeşitlendirmek zorunluluğunda bırakmış ve arz güvenliğini sağlamak için Trans–Avrupa Enerji Ağlarını oluşturmuştur. Bu ağların daha da genişlemesi ve güçlenmesi, enerji kaynaklarına sahip ülkeler ile Avrupa arasında en güvenilir bağlantı Türkiye üzerinden kurulabilecektir.¹⁷⁹

Nabucco Projesi'nin ortaklarından Avusturya şirketi OMV'nin Yönetim Kurulu Başkanı Wolfgang Ruttenstorfer, Türkiye'nin doğal gaz tedarik zincirinin kalbi olduğunu belirtirken, gelecekte de potansiyel bir gaz tedarikçisi olacağını vurgulamış ve “Türkiye, Avrupa ile doğudaki enerji kaynakları arasında bir köprü oluşturuyor. Bu nedenle Türkiye, Hazar bölgesindeki faaliyetlerimizin merkezi olacak”¹⁸⁰ diyerek, Türkiye'nin coğrafi konumunun önemini vurgulamıştır.

Ancak burada dikkat edilmesi gereken bir nokta var ki o da, Türkiye'nin coğrafi konumunun, Nabucco Projesi veya benzer projelerde, Avrupa'ya enerji nakil hatları oluşturulması için yüzde yüz bir “mecburiyet” olmadığı ve bunun bir “fırsat” olduğudur. Dolayısıyla, enerji nakil projelerinde, doğru zamanda, doğru yerde, doğru politikalar uygulanmadığı takdirde mecburiyet gibi algılanan fırsatların bir anda başka ülkelerin eline geçmesi işten bile değildir.

Nabucco Projesi, Avrupa birliğine katılma yolunda üyelik müzakerelerini yürüten Türkiye'ye siyasi anlamda da katkı sağlayacak bir projedir. Günümüz dünyasının uluslararası ilişkilerinde yaşanan gerilim, siyasi çatışmalar ve nihayetinde savaşların temelinde büyük çoğunlukla enerji paylaşım sorunları yatmaktadır. Ülkelerin enerji kaynaklarını güvence altına alması ve bunun idamesini sağlaması, her ülke için hayati öneme haiz bir konudur.

Türkiye açısından da uzun yıllardır siyasi bir hedef olarak yürütülen Avrupa Birliği'ne üyelik konusunda geline nokta, enerji ve enerji kaynaklarına ulaşma konusu, Avrupa Birliği açısından Türkiye'nin önemini artıran bir konuma gelmiştir. Avrupa Birliği

¹⁷⁹ Özden Süreyya Yücel, “Küreselleşme Ekseninde Dünyada Enerji Politikaları ve Geleceğe Yönelik Perspektifler”, Sandıklı Atilla, Bilgin Hasret Dikici, Türkiye’de Enerji ve Kalkınma, Tasam Yayınları, İstanbul, 2006, s. 67.

¹⁸⁰ *Hürriyet*, “Türkiye tedarik merkezimiz olacak”, 11 Ağustos 2005.

Enerji Komiseri Andris Piebalgs Avusturya basınına yaptığı açıklamada, Nabucco Projesi'nin önemine işaret ederek, “Nabucco Projesi Avrupa'nın enerji sorununu tamamen çözmeyecek ama enerji ihtiyacımıza çözüm bakımından çeşitlilik getirecektir. Konunun asıl önemli tarafı ise bu boru hattının aynı zamanda siyasi bir öneme sahip olması. Bu projeyle birlikte Türkiye AB'ye daha da entegre hale gelecek.”¹⁸¹ şeklinde konuşmuştur.

Dünya Ekonomik Forumu'nun yayımladığı Avrupa Risk Raporunda, Türkiye'nin Avrupa için “risk kaynağı olan bir ülke konumundan, risk azaltıcı bir ülke” konumuna geldiği bildirilirken, Avrupa'nın gelecek 10–20 yıl içinde karşılaşılabileceği en önemli küresel risklerin vurgulandığı raporda, uluslararası terörizm, kitle imha silahlarının önlenmesi ve iç çatışmaların yanında enerji arzının kesintiye uğraması da sıralanmıştır. Raporun son bölümünde ise Türkiye'nin AB ile olan ilişkilerinin kötüye gitmesi durumunda Türkiye'nin, Birliğe sağlayacağı olası faydalardan hiç birinin gerçekleşmeyeceği vurgulanmıştır.¹⁸²

Sonuç itibarıyla, projenin 6 ortağından 5 tanesi Avrupa Birliği üyesidir. Nabucco Projesi, her ne kadar bir doğal gaz taşıma projesi olsa da; birliğe tek üye olmayan ülke olarak, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik sürecini de derinden etkileme potansiyeline sahiptir.

¹⁸¹ *Sabah*, “Nabucco Türkiye'yi AB'ye bağlayacak”, 06.01.2006.

¹⁸² *Sabah*, “Türkiye'nin önemi Avrupa'nın enerji ihtiyacıyla orantılı artıyor”, 14.11.2006.

SONUÇ

Bir “taşıma projesi” olan Nabucco Projesi’nin, gerçekleşmesi durumunda, 31 milyar m³ lük doğal gazın 14 milyar m³’ü, projenin ortak ülkelerine, geri kalan kısmı da diğer Avrupa ülkelerinin kullanımına tahsis edilecektir. Nabucco Hattının Türkiye üzerinden geçişinden ise, yaklaşık 500 milyon euroluk bir transit ücreti elde edilmesi beklenmektedir. İlk etapta Ankara’dan başlatılması planlanan projede, Ankara’nın doğusunda kalan yerel hattın iki yıl süreyle Nabucco şirketine kiralık olarak tahsis edilmesi planlanmaktadır.

Yaklaşık 7,9 milyon euroya çıkması beklenen Nabucco Doğal Gaz Boru Hattı; bugün itibarıyla içinden akacak gazın “milliyet”lerinin belli olmasını beklerken, hattın içini dolduracak gaz bulunmadan, Nabucco ortaklarının da bu kadar maliyetli bir projeyi başlatmaları biraz şüpheli gözükmektedir. ”kaynak çeşitliliği” ve “güzergâh çeşitliliği” seçeneklerinin tartışmaları arasında, ortada gaz yokken enerjide “fantezi çeşitliliği” yaratmak gibi bir durum hiçbir ülkenin (ya da şirketin) tercih edeceği bir seçenek olmayacaktır elbet.

Ankara’dan başlatılması planlanan proje; bugün itibarıyla gelinen noktada, doğal gaz arz kaynağı bulunması noktasında kilitlenmiş ve Ankara önlerinde “Gordion’un Düğümü” gibi bir an önce çözülmeyi beklemektedir. Ne büyük bir tesadüftür ki; bir öküz arabasını bir sütuna bağlayan karmakarışık bir sarmaşıklar yığından oluşan “Gordion Düğümü” de yaklaşık 2500 yıl önce yine Ankara yakınlarındaki Friglere ait olan Gordion kentinde çözülmeyi beklemekteydi.

Günümüzün “Modern İskender”leri herhalde bu efsaneden ders almış olacaklar ki; İskender’in sabırsızca kılıcını sallamasıyla birlikte çözdüğü düğümlerle ilişkilendirilen, talihsiz bir şekilde zamansızca ölümü gibi bir sonla karşılaşmamak için, sabırla Nabucco’daki arz düğümünü çözmeye çalışmaktadırlar.

Türkiye’den Avrupa’ya Doğal Gaz Taşıma Projesi olan Nabucco Projesi’nin gerçekleşmesi; Proje’ye gaz sağlaması düşünülen kaynak ülkeleriyle alım kontratlarının yapılması ve kontratın yapıldığı ülke ile Türkiye arasındaki boru hattının (eğer yoksa) inşa edilmesini içinde barındıran sürecin tamamlanmasına bağlıdır. Burada gaz kontratının ve

güzergâh inşasının yapılması arasında bir öncelik ya da sonralık ilişkisi yoktur. Proje için doğal gaz kaynağı olabilir ancak kontrat imzalanması ya da doğal gazı taşıyacak boru hattı güzergâhının inşası için gerekli siyasi ve ekonomik şartlar oluşmayabilir (İran gazında olduğu gibi) veya tam tersi, güzergâhla ilgili bir sorun olmayabilir hatta güzergâh yapılmış dahi olabilir ancak, Proje için kontrat yapılacak miktarda doğal gaz olmayabilir (Azerbaycan gazında olduğu gibi).

Nabucco Projesi için, incelenen kaynak ülkeler ve Proje'ye doğal gaz vermesi düşünülen güzergâhlar arasında Trans-Hazar güzergâhı ve güvenlik sorunları açısından Irak-Türkiye güzergâhları haricinde, güzergâh konusunda bir problem gözükmemektedir. Azerbaycan ve İran ile Türkiye arasında zaten işleyen bir boru hattı mevcuttur. Mısır'dan Türkiye'ye uzanan hat ise yapım aşamasındadır.

Nabucco Projesi'ndeki asıl sorun "arz" sorunudur ve 2008 yılı sonu itibarıyla gelinen noktada, ortada henüz hatta verilmek üzere yapılmış bir alım kontratı yoktur. Ortada, hatta verilmek üzere kontrat altına alınmış bir gaz yok iken şirketlerin (ya da ülkelerin) boru hattı inşasına başlamaları ise biraz zor gözükmemektedir. Sonuçta 7,9 milyar dolarlık bir maliyet söz konusudur ve "arz" konusu açıklığa kavuşturulup garanti altına alınmadan, çelik borular da toprağın altına gömülme üzere, büyük bir olasılıkla beklemeye devam edecektir.

Nabucco Projesindeki en önemli noktalardan bir diğeri olan Rus gazındaki durum ise; bugün itibarıyla gelinen noktanın, Proje'nin başlangıç tarihi olan 2002 yılından çok daha farklı bir noktada olduğudur. Avrupa'nın artan doğal gaz talebine katkıda bulunmanın yanı sıra, aynı zamanda Rus doğal gazına yüksek oranda bağımlılığı da azaltmak amacıyla, "kaynak çeşitliliği" oluşturmak üzere başlanan Proje'nin, Rus gazının da dahil edilmesiyle bir "güzergâh çeşitliliği"ne dönüşerek gerçekleşmesi, bugün itibarıyla gelinen noktada daha yüksek bir olasılıktır. Zaten, hem Avrupalı hem de Türk ve hatta bazı Amerikalı yetkililerin demeçleri de bu olasılığı artıran ve aynı zamanda teyit eder niteliktedir. Projedeki "arz" probleminin ortaya çıkardığı bu sonuç; bölgedeki doğal gaz arz kaynakları her ne kadar fazla gibi gözükse de, bu farklı kaynaklardan bir "kaynak çeşitliliği" yaratmanın ne kadar zor olduğunu gösteren bir durumdur.

Nabucco Projesi'nde "arz" konusunun haricinde bir diğeri önemli nokta ise; Türkiye açısından, "Güney Akım Güzergâhı"nın (ya da Projesi) gerçekleşebilme riskidir. Türkiye'yi tamamen devre dışı bırakan Güney Akım'ın gerçekleşmesi; Türkiye'den Avrupa'ya doğal gaz taşıma projelerinin ve Türkiye'nin transit ülke olma ile gelecekte doğal gaz dağıtımında bir merkez ülke olma hedeflerinde büyük bir darbe almasına yol

açabilecektir. Dolayısıyla bu açıdan bakıldığında, Nabucco Projesi, gerek kaynak çeşitliliği gerekse güzergâh çeşitliliği noktasında her ne şekilde gerçekleşirse gerçekleşsin, Güney Akım karşısında desteklenmesi gereken bir projedir.

Nabucco Projesi'ndeki arz düğümü bize 2500 yıl önceki bir efsaneyi hatırlatırken, projenin ismi olan "NABUCCO" da, ünlü İtalyan besteci Guisepe Verdi'nin (1813-1901) bestelediği ünlü operası "NABUCCO" dan gelmektedir.

Verdi'nin Nabucco Operası'nın konusu da, Eski Ahit'teki Krallar kitabında anlatılan İsrail ve Yahudi Krallıkları'nın tarihinden alınmadır. Operanın konusu ise Babil Sürgünü'yle sonuçlanacak olaylar zinciridir. Yahudi tarihinin dönüm noktalarından birisi olan Babil Sürgünü, Babil Kralı II. Nebukadnezar'ın (Nabucco) Kudüs'ü ele geçirip Yahuda Krallığı'na son vermesinin ardından Süleyman Tapınağı'nın ve Kudüs'ün yakılıp yıkılması ve ileri gelen Yahudi ailelerinin Babil' e götürülmesi ve Babil' de geçen süreyi ifade etmek için kullanılır. Nabucco Operası'nın konusu her ne kadar Yahudi temaları gibi gözükse de, İtalyan besteci Verdi Operası'nda, aynı zamanda üstü kapalı bir İtalyan Milliyetçiliği'ne vurgu yapmaktadır.

Eserin sahnelendiği dönemde İtalya'nın Avusturya-Macaristan işgali altında bulunması ise, eseri izleyenlerin milliyetçi duygularını ateşleyen bir faktör olmuştur.

Verdi'nin içine bir aşk hikâyesi de katarak bestelediği ve M.Ö. 568 yılında Kudüs ve Babil'de geçen, dört perdelik Nabucco Operası'nın üçüncü perdesinde, "esirler korosu" tarafından seslendirilen "Va Pensiero" isimli parça ise eserin en ünlü bölümüdür. Bu bölümde; Fırat Nehri kıyılarındaki tutsak Yahudiler bitkin bir halde büyük bir ateşi çevrelemişler ve "Va Pensiero" isimli parçayı koro halinde söyleyerek, anavatanlarının özlemini belirtmektedirler.

"Va Pensiero" isimli ilahi, Nabucco Operası'yla birlikte o kadar ünlenmiştir ki, adeta İtalyan Milliyetçiliği'nin bir simgesi haline gelmiş ve İtalyan Milli Marşı olması bile sıklıkla gündeme gelmiştir. Nitekim İtalyan besteci Verdi, 1901 yılında Milano'da hayatını kaybettiğinde, İtalyan Kraliyet ailesi üyelerinin, milletvekillerinin ve diplomatların da katıldığı cenaze töreninde binlerce kişi Nabucco Operası'nda "esirler korosu"nun seslendirdiği "Va Pensiero" isimli ünlü ilahiyi görülmemiş bir koro halinde söylemiştir.

Nabucco Projesi'ndeki "arz konusu", yaklaşık 2500 yıl önceki "Gordion Düğümü" efsanesine benzer bir şekilde Ankara önlerinde düğümlenmişken; Nabucco Projesi'nin arz kaynakları olarak gösterilen, Hazar ve Orta Doğu bölgesinin doğal gaz kaynakları da; yine yaklaşık 2500 yıl önceki "esirler korosu"nun tutsaklıklarına son vermek üzere Nabucco Operası'nda seslendirdikleri "Va Pensiero" parçasını hatırlatmaktadır.

“Türkiye’den Avrupa’ya Bir Doğal Gaz Yolculuğu”na başlamak üzere, şimdilik Hazar ve Orta Doğu’da yeraltında gününün gelmesini bekleyen Nabucco kaynakları; tıpkı Nabucco Operası’nda olduğu gibi, yerin yüzlerce metre altından bir “esirler korusu” gibi seslerini yükselterek bir an önce yer üstüne çıkıp, çelik borulardan özgürce “yolculuk”larına başlayacakları günü beklemektedirler.

KAYNAKÇA:

Kitaplar:

Aras Osman Nuri, Azerbaycan'ın Hazar Ekonomisi ve Stratejisi, Derin Yayınları, İstanbul, 2008.

Arı Tayyar, Irak-İran-ABD ve Petrol, 2. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul, 2007.

Bilgin Mert, Avrasya Enerji Savaşları, 2. Baskı, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2005.

Bilgin Mert, Hazar'da Son Darbe, 2. Baskı, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2005.

Brzezinski Zbigniew, Büyük Satranç Tahtası, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2005.

Brzezinski Zbigniew, Gates Robert M., İran'ın Zamanı Geldi, Profil Yayıncılık, İstanbul, 2006.

Cemilli Elnur, ABD'nin Güney Kafkasya Politikası, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007.

Dokuzlar Bircan, Dünya Güç Dengesinde Yeni Silah Doğal Gaz (Orta Asya'dan Avrupa'ya), IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2006.

Efegil Ertan, Kılıçbeyli Elif Hatun, Akçalı Pınar, Yakın Dönem Güç Mücadeleleri Işığında Orta Asya Gerçeği, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2004.

Gazel Fırat, Mavi Akım-Avrasya'da Çözumsuzlüğün Öyküsü, Metis Yayınları, İstanbul, 2004.

Gül Atakan, Gül Ayfer Yazgan, Avrasya Boru Hatları ve Türkiye, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1995.

İzzeti İzzetullah, İran ve Bölge Jeopolitiği, 2. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul, 2006.

Kleveman Lutz, Yeni Büyük Oyun Orta Asya'da Kan ve Petrol, Everest Yayınları, İstanbul, 2004.

Latif Hüseyin, Çelişkiler Projesi BOP ve ABD'nin Türkiye'ye Bıçığı Rol, Bizim Avrupa Yayınları, İstanbul, 2007.

Metin Meftun, Politik ve Bölgesel Güç Hazar, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2004.

Pala Cenk, 20. Yüzyılın Şeytan Üçgeni ABD-Petrol-Dolar Petrol Krizlerinin Perde Arkası, 2. Baskı, Yasak Elma Yayınları, İstanbul, 2007.

Sandıklı Atilla, Dikici Hasret Bilgin, Türkiye’de Enerji ve Kalkınma, Tasam Yayınları, İstanbul, 2006.

Yalçınkaya Alâeddin, Türk Cumhuriyetleri ve Petrol Boru Hatları, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1998.

Yüce Çağrı Kürşat, Kafkasya ve Orta Asya Enerji Kaynakları Üzerinde Mücadele, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2006.

Makaleler:

Altınbaş Deniz, ”Avrupa Enerji’de Rusya’ya Bağımlılığını Kırmaya Çalışıyor”, *Stratejik Analiz Dergisi*, Haziran 2006.

Aras Bülent, Yorkan Arzu, “Avrupa Birliği’nin Eneji Güvenliği ve Jeopolitik”, Sandıklı Atilla, Dikici Hasret Bilgin, Türkiye’de Enerji ve Kalkınma, Tasam Yayınları, İstanbul, 2006.

Arıcıoğlu Aydın, “RWE Nabucco’nun altıncı ortağı”, *Enerji Dergisi*, Ocak-Şubat 2008, Sayı:1.

Aydın Mustafa, “Avrasya’nın Değişen Jeopolitiği ve Güvenlik: 1989-2003”, Efegil Ertan, Kılıçbeyli Elif Hatun, Akçalı Pınar, Yakın Dönem Güç Mücadeleleri Işığında Orta Asya Gerçeği, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2004.

Benmayor Gila, “Güler: GAZOPEC Türkiye’yi diğer ülkeler kadar etkilemez”, *Hürriyet*, 06 Şubat 2007.

Düzyol Hüseyin Saltuk, BOTAŞ 2007 Yılı Yıllık Rapor, Ankara.

Efegil Ertan, “Orta Asya Bölgesinin Jeostratejik, Askeri, Siyasi, İktisadi ve Doğal Kaynaklar Açısından Önemi”, Efegil Ertan, Kılıçbeyli Elif Hatun, Akçalı Pınar, Yakın Dönem Güç Mücadeleleri Işığında Orta Asya Gerçeği, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2004.

Eren Oya, “Tecriti Aşma Yolunda Bir Adım: İran-Ermenistan Doğal Gaz Boru Hattı”, *Stratejik Analiz Dergisi*, Mayıs 2007.

Erol Mehmet Seyfettin, “Avrasya Jeopolitiğinde Orta Asya ve 11Eylül”, Efegil Ertan, Kılıçbeyli Elif Hatun, Akçalı Pınar, Yakın Dönem Güç Mücadeleleri Işığında Orta Asya Gerçeği, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2004.

Ertan Fikret, “Macar Gölgesi”, *Zaman*, 22.03.2007.

Günay Bekir, “Yer altı Zengini Yerüstü Fakiri Türkmenistan”, Yalçınkaya Alâeddin, Türk Cumhuriyetleri ve Petrol Boru Hatları, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1998.

Gürsoy Begüm, “AB Nabucco’da Türkiye’nin geçiş ücretiyle yetinmesini istiyor”, *Referans*, 18.04.2008

İdiz Semih, “ABD’nin baskısı Türkiye’yi zorlayabilir”, *Milliyet*, 29 Eylül 2007.

Kamalov İlyas, “Gazprom’un Avrupa’yı Fethi”, *Stratejik Analiz Dergisi*, Ocak 2007.

Okur Meliha, “OMV ve MOL Kuzey Irak’ı keşfetti”, *Sabah*, 11 Aralık 2007.

Özden Süreyya Yücel, “Küreselleşme Ekseninde Dünyada Enerji Politikaları ve Geleceğe Yönelik Perspektifler” Sandıklı Atilla, Dikici Hasret Bilgin, Türkiye’de Enerji ve Kalkınma, Tasam Yayınları, İstanbul, 2006.

Pamir Necdet, “Avrupa Birliği’nin Enerji Sorunsalı ve Türkiye”, *Stratejik Analiz Dergisi*, Kasım 2005.

Somuncuoğlu Anar, “Enerji Güvenliği ve AB’nin Avrasya Açılımı-I-“, 29.01.2007, <http://www.tusam.net/print.asp?id=807&tbl=MAKALELER&fld=makale> (17.04.2008).

Somuncuoğlu Anar, “Enerji Güvenliği ve AB’nin Avrasya Açılımı-II-“, 12.02.2007, <http://www.tusam.net/print.asp?id=824&tbl=MAKALELER&fld=makale> (17.04.2008).

Somuncuoğlu Anar, “Hazar Enerjisinde İşbirliği ve Rekabet”, 25.09.2006, <http://www.tusam.net/print.asp?id=658&tbl=MAKALELER&fld=makale> (17.04.2008).

Şanlı Ufuk, “Doğalgazda kilit ülke olacağız”, *Aksiyon Dergisi*, Sayı: 627, 11.12.2006, <http://www.aksiyon.com.tr/yazdir.php?id=26129> (27.06.2007).

Veliev Cavid, “Darısı Trans-Hazar’a”, 23.07.2007, <http://www.tusam.net/print.asp?id=979&tbl=MAKALELER&fld=makale> (16.04.2008).

Veliev Cavid, “Zorunlu Mütteliklik Bozuluyor Mu?”, 17.09.2007, <http://www.tusam.net/print.asp?id=1033&tbl=MAKALELER&fld=makale> (16.04.2008).

Yılmaz Serpil, “OMV’nin Başkanı Rutenstorfer: Nabucco anahtar proje olacak”, *Milliyet*, 15 Ekim 2006.

Raporlar:

BOTAŞ 2007 Yılı Yıllık Rapor, Ankara.

Sürelî Yayınlar:

Akşam

Enerji Dergisi

Hürriyet

Milliyet

Radikal

Referans

Sabah

Star

Stratejik Analiz Dergisi

Zaman

İnternet Kaynakları:

<http://kobi.mynet.com/>

<http://www.aksiyon.com.tr/>

<http://ec.europa.eu/>

<http://www.bbc.co.uk/turkish/>

<http://www.botas.gov.tr/>

<http://www.bp.com/>

<https://www.cia.gov/>

<http://www.cnnturk.com/>

<http://www.deik.org.tr/>

<http://www.dw-world.de/>

<http://www.enerji.gov.tr/>

<http://www.euractiv.com.tr/>

<http://www.eurogas.org/>

<http://www.gie.eu.com/>

<http://www.igeme.org.tr/>

<http://www.mmo.org.tr/>

<http://www.nabucco-pipeline.com/>

<http://www.rwe.com/>

<http://www.tusam.net/>

<http://www.zaman.com.tr/>

ÖZGEÇMİŞ

12 Temmuz 1967 tarihinde Tekirdağ'da doğdum. İlk ve ortaokulu aynı şehirde tamamladıktan sonra 1985 yılında Bursa Işıklar Askeri Lisesi ve 1989 yılında Ankara'da Kara Harp Okulu'ndan mezun oldum. 2007 yılında Beykent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalında yüksek lisans eğitimine başladım. 2004 yılından bu yana BOTAŞ'ta Savunma Uzmanı olarak çalışmaktayım.

Özel ilgi alanlarım, enerji konuları ve özellikle doğal gaz politikalarıdır. Ayrıca 2007 yılında yayınlanan "Harbiyeli" isimli bir kitabım vardır.

Yabancı dilim Almanca olup, evli ve bir çocuk babasıyım.

Aday: Sadri Şeref ÖZEL